

פרק מי שהוציאוהו

דף מ"א ע"ב

(א) מתני' מי שהוציאוהו נכרים וכו' הולכיחו לעיר אחרת נתנוהו בדיר או בסהר ר"ג וראב"ע אומרים מהלך את כולה. ופירש"י דעיר אחרת היינו דוקא במוקפת מחיצות. וכ"כ התוס' דף מ"ז ע"ב ד"ה דכולה, ועוד כתבו שגם צריך שתהא מוקפת לדירה [ע"ש שדימו זאת לשבת בתל. ומבואר מדבריהם דאף במוקפת מחיצה אין זה משום דחשיבא עיר אלא משום דהוי רה"י דומיא דדיר וסהר דאל"כ אין ראי' לשבת בתל, ועי' או"ז שהביא מחלוקת כשרה"ר עוברת בתוכה והו"ד בהגהות אשרי ולכאורה תלוי בהנ"ל] ואף דבשבת בעיר אף שאינה מוקפת מחיצות כולה כד"א ואף עיבורה בכלל, ונותנים לו אלפיים אמה חוץ לעיבורה של עיר, שבת שאני. ע"ש. וכ"כ הרא"ש בדף מ"ז וכ"פ בשו"ע סי' ת"ה ס"ו.

אמנם הרמב"ן במתני' חולק ע"ז וס"ל דאף שלא שבת בעיר כולה כד"א אף שאינה מוקפת מחיצות. ומ"מ בנתנוהו בעיבור העיר אין העיר כד"א [אע"פ שבשבת בעיבור הרי הוא כשבת בעיר כדהוכיח החזו"א. וצ"ע מ"ש]. ובמ"א סי' ת"ה ס"ו הביא מהמהרי"ל שאף בנתנוהו בעיבור העיר, כולה כד"א, ובביאור"ל כתב שזה דלא כהרמב"ן. ועי' חזו"א סי' ק"ט ט"ו.

(ב) וכ"ז בנתנוהו באונס, אמנם ביצא לדעת נחלקו הראשונים אם כולה כד"א. בתוס' דף כ"ט א' סוד"ה והושיבו כתבו שאף ביצא במזיד כל העיר כד"א. וכ"כ הרשב"א וריטב"א שם. אבל הרמב"ן בסוגיין דייק ממתני' דבמזיד אינה כד"א, וכ"כ הרמב"ם שבת פכ"ז ה"ג, וכ"ה בשו"ע סי' ת"ה ס"ו. ובמ"מ הביא קושית הרשב"א בעבוה"ק מהא דאמרין בגמ' על מימרא דשמואל יצא לדעת אין לו אלא ד"א פשיטא דאפי' הוציאוהו נכרים אין לו ד"א. ולהרמב"ם הו"ל לתרץ דקמ"ל שמואל דאף ביצא לתוך העיר אין לו אלא ד"א. ועי' מ"מ שם וביהגר"א, ועי' ביאור"ל.

והרמב"ן הביא מהגמ' ר"ה בעדים שיצאו לעדות החודש אין להם אלא ד"א ולא את כל העיר. והתוס' בר"ה כ"ג הוכיחו כשיטתם. והרמב"ן דחה דהתם יצא לדעת ומבואר דס"ל שגם יצא בהיתר חשיב יצא לדעת והתוס' ס"ל דחשיב כהוציאוהו נכרים ועי' ביאור"ל סי' ת"ה ד"ה הואיל שהביא מחלוקת בזה. ועי' להלן אות ז'. ונמצא דע"כ בחדא מינייהו צ"ל דאינה כד"א דאל"כ יקשה הגמ' שם. והתוס' לשיטתם והרמב"ן לשיטתו. ועי' ח"י הר"ן. [והשו"ע פסק לחומרא בתרויהו].

(ג) ובגמ' אמר שמואל יצא לדעת (והחזירוהו נכרים) אין לו אלא ד"א. עי' רא"ש בשם הר"מ דמ"מ כל העיר כד"א כיון ששבת בה, ורק אין לו אלפיים אמה. ע"ש. ובביאור"ל ס"ו הוכיח מזה דס"ל כהרמב"ן שביצא לדעת ל"א כל העיר כד"א, מדכתב רק בחזר לעיר ששבת בה דהיא כד"א. אמנם למש"כ הרא"ש בסי' י' דבנתנוהו בעיר אינה כד"א אלא כשמוקפת מחיצות, [וכרש"י ותוס' הנ"ל] היה אפשר לדחות דלכך כתב הכא דוקא שבת בה דנפ"מ דאף באין לה מחיצות הרי היא כד"א. אמנם הרמ"א ס"ח כתב עפ"י הרא"ש דאף בחזר לעיר ששבת בה בעינן שיש בה מחיצות שהוקפו לדירה. וא"כ מוכח דבלא שבת בה אינה כד"א אף כשיש בה מחיצות כיון שיצא לדעת וכדהוכיח המ"ב. אולם הבי"מ שם חולק על הרמ"א וס"ל דכיון ששבת בה אף בלא מחיצות היא כד"א וכמו באופן שלא יצא מהתחום. ולפי"ז יש לדחות כנ"ל דלכך כתב הר"מ דשבת בה דנפ"מ בלית לה מחיצות. ועי' ביאור"ל שדחה דברי הבי"מ דהכא לא חשיב שביתה ממשי, דהא חזינן דהפסיד התחום של העיר ששבת בה דהא אין לו אלפיים אמה ועי' חזו"א ביתר ביאור. ויש להאריך בביאור מחלוקתם, ואכ"מ]. ובדעת הרמב"ם כתבו האחרונים דמשמע דאף שחזר לעיר ששבת בה אין לו את כל העיר כשיצא לדעת. עי' בית מאיר סי' ת"ה ס"ח (והו"ל בביאור"ל) וחזו"א סי' ק"ט י'. ובגאו"י נסתפק בזה.

(ד) גמ' מהו דתימא לצדדין קתני, מי שהוציאוהו נכרים וחזר לדעת אין לו אלא ד"א אבל יצא לדעת והחזירוהו נכרים כאילו לא יצא קמ"ל. ומבואר דיותר מפסיד תחומו כשחזר לדעת משיצא לדעת. וכן הוכיח בתור"פ. ועי' בהגהות ראמ"ה על תוס', שכתב שבחזר לדעת פשיטא לגמ' דאין נפ"מ בין יצא במזיד או שיצא באונס. ולכאורה מסברא הוא להיפך דבשעה שיצא הוא דהפסיד את תחומו כיון שעקר מן התחום ואף שהחזירוהו אח"כ, אבל כשהוציאוהו נכרים דלא הפסיד תחומו עדיין, ואף כשחזר לדעת לא יפסיד תחומו. וצ"ל דאף בהוציאוהו באונס עקר מתחומו אלא שחזר לו התחום כשנכנס לשם ובחזר לדעת כיון שעבר איסור אין יכול לזכות בתחומו באיסור. [אמנם למש"כ לעיל בשם הרמב"ן דיצא לדעת אף בהיתר הפסיד תחומו ונמצא דלא משום האיסור

הפסיד התחום אלא משום שעקר מן התחום, א"כ לכאורה בחזר ל"ש לומר כן] ובדברי הראמ"ה משמע דטעמא משום שיש לו תחום השני אך אא"ל כן דא"כ ביצא מתחום השני באונס כ"ש שלא נעקר ממנו ולא יהא לו את התחום הראשון. ודוק.

(ה) ובעיקר הדבר דאסור לחזור לתחום, וכן משמע לקמן שרק בהוצרך לנקביו מותר לחזור. יל"ע אמאי אסור לחזור לתחום. ויל"פ בתרתי, או דאין היתר ללכת אלא בתוך תחום (ולא שאסור רק לצאת) או דזכה בתחום השני שיש לו ד"א במקום שיצא לשם ואסור לצאת ממנו והאריכו בזה האחרונים.

ועיי' תוסי' ישנים ליומא ס"ז (נדפס בדף ס"ח) דהמשלח את השעיר מותר לו לחזור, דאף למ"ד תחומין דאורייתא כיון שלא היתה שביתתו קבועה מתחילת היום מותר לחזור מה"ת. וכע"ז בריטב"א שם. ור"ל דכלפי התחום שקנה מה"ת אין איסור לחזור אליו אלא להתרחק ממנו. והא דאסור לחזור הוא כנ"ל דקנה תחום שני ואסור לצאת ממנו וס"ל דזה אינו אלא מדרבנן אבל מה"ת לא זכה בתחום השני. ולכך התירו למשלח את השעיר. וכ"כ החזו"א סוסי"י פ' (ד"ה מ"ב ס"י ת"ד) ושם לא ברירא ליה דאסור אף להתרחק. וראיתי בשם עמודי אור שאחר שיצא מן התחום מותר אף להתרחק. והמנ"ח מצוה כ"ד ו' לא כ"כ.

וברמב"ן דף מ"ג (ד"ה וא"כ כיון) כתב דאף בתחומין דאורייתא כגון י"ב מיל, אין איסור מה"ת להתרחק אמה אחת, אלא כשמהלך י"ב מיל. ורק מדרבנן אסור ללכת אפי' אמה אחת כדתנן דף נ"ב ב'. ומשמע שאף להתרחק אין איסור, רק האיסור הוא ההליכה י"ב מיל. ולפ"ז נמצא דלא נחשב התחום כמקומו שאסור לצאת ממנו כ"ש, אלא שתחום הוא שיעור הילוך ממקום שביתתו שהוא ד"א. ויש להאריך בזה (ועיי' דברי יחזקאל ס"ז ז' אות ג') אמנם החזו"א ס"י קי"ב כתב דכשיצא מן התחום מודה הרמב"ן שאסור אפי' שהלך רק אמה אחת, ורק לאחר שיצא כבר מותר. ומ"מ משמע שגם בזה אם הולך י"ב מיל אסור. ונמצא דשני איסורים הם, לצאת מן התחום וללכת שיעור י"ב מיל וצ"ע. ובאו"ש פכ"ז הל' שבת נקט בדברי הרמב"ן שהאיסור הוא רק ההילוך ונתקשה בזה. ע"ש. ועיי' דברי יחזקאל ס"ז ז' ט"ו.

(ו) גמ' הוצרך לנקביו מהו א"ל גדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה. ופירש"י לא תסור ותחומין דרבנן. ומשמע דבתחומין דאורייתא לא התירו משום כבוד הבריות, וכ"כ הקרית ספר סוף פכ"ז משבת. ובאו"ז ס"י קמ"א הביא בשם רשב"ם דהל"ת הוא לא תוכל להתעלם. ומשמע שדוחה גם איסור דאורייתא.

(ז) ומש"כ רש"י הוצרך לנקביו זה שיצא באונס, משמע דביצא לדעת לא התירו לצאת משום כבוד הבריות. אמנם ברבינו יהונתן כתב דאף ביצא לדעת שרי. אלא דהא דאמרין להלן דאי פקח הוא וכו' וכיון דעל על, זהו דוקא ביצא באונס דהשתא חשיב גם כהחזירוהו נכרים. ודלא כהרמב"ן הנ"ל אות ב'. ועיי' מ"ב ס"י ת"ו ס"ק ח'. ומשמע דס"ל שגם רש"י נתכוון לזה. ועיי' להלן.

(ח) גמ' אי פיקח הוא עי"ל לתחומא וכיון דעל על. ופירש"י ומותר כיאלו לא יצא דהא ברשות על ולא גרע מהחזירוהו, והיינו דחשיב כחזר שלא לדעת. והיינו דוקא כשהוציאוהו נכרים כמש"כ רש"י לעיל דאי יצא לדעת אף שחזר שלא לדעת לא אמרינן דהוא כאילו לא יצא. וכ"כ השו"ע ס"י ת"ו. וכמו"כ באופן שהלך לעיר אחרת שלא שבת בה לא אמרינן דכיון דעל על, וכשנכנס לתחומא אין יכול ליכנס לעיר, כ"כ הבי"י ס"י ת"ו והו"ד בביאור"ל שם. וגם נפ"מ אף כשנכנס לעיר אין לו אלא ד"א [ואם העיר מוקפת מחיצות כולה כד"א כדין נתנוהו בעיר עיי' מ"ב שם ס"ק ח'] ואין לו אלפיים אמה.

אמנם באו"ז כתב דאף כשנכנס לעיר אחרת אמרינן כיון דעל על ע"ש שלמד כן מדברי הרשב"ם ונדחק שגם רש"י ס"ל הכי. [וצ"ל דטעמא משום דחשיב כיצא לדבר מצוה דקנה תחום גמור אף שלא שבת שם כדתנן לקמן מ"ד ב'] אך בריטב"א מפורש כפשטות דברי רש"י וכמש"כ השו"ע.

והנה לדברי רש"י דינא דנהרדע מפורש במתני', אולם להלן מ"ד ב' בהא דרבה דס"ל דיצא ברשות שנתנו לו תחום ממקומו שיצא לשם, אף שמובלע בתוך תחום הראשון אינו חוזר לתחום הראשון דהבלעת תחומין לאו מילתא היא. כתב רש"י שם דרבה פליג על נהרדעי. ולדברי רש"י כאן צ"ע דהא דינא דנהרדעי מתני' היא. וצ"ל דרבה ס"ל דשאני הוציאוהו נכרים דאנוס הוא מיצא בהיתר. ועיי' גאו"י שם שנתקשה בזה.

(ט) והתוסי' שם נחלקו על רש"י דהתם שאני דאף שנכנס לתוך תחום הראשון עדיין לא פקע תחום השני ואסור לצאת ממנו [למאי דס"ל לרבה דהבלעת תחומין לאו מילתא היא] משא"כ הכא שאין לו אלא ד"א במקום שיצא לשם, כיון שעקר משם חוזר לתחום הראשון, דעדיין לא זכה בד"א חדשים. ע"ש היטב. וכ"כ הרשב"א וריטב"א שם.

אמנם מש"כ התוס' שם דכשיצא מד' אמות שנתנו לו נעקר מהם, נחלקו בזה הראשונים, דהרא"ש בסוגיין כתב שאם לא נכנס לתחום הראשון כשיצא לנקביו הולך למקום שכלה הריח וקונה שם ד"א חדשות. אבל הרמב"ם פכ"ז כתב שחוזר למקומו כלומר למקום שהוציאוהו נכרים לשם. ומבואר דס"ל שלא נעקר תחום החדש. ודלא כתוס'. ולפי"ז א"א לתרץ כתי' התוס', ומשמע דס"ל כרש"י דרבה ונהרדעי פליגי. וכבר עמד בזה המרכבת המשנה ה' שבת פ"ב.

אולם בעבוה"ק ש"ה פ"ג מבואר ג"כ כהרמב"ם שחוזר למקומו, ובש"ד פ"ח כתב "שאם רצה" חוזר למקומו ואעפ"כ תי' בחידושים כתי' התוס'. [ועי' מש"כ המגיה שם בארוכה]. והנה עיקר סברת הרמב"ם והרשב"א צ"ע איך מותר לחזור לתחומו השני דאף שלא נעקר התחום ד"א, סו"ס כיון שהוא חוץ לתחומו אין יכול לחזור שם ומ"ש ממתני' דאף ביצא באונס אסור לחזור לתחומו. [ועי' ביי"מ סי' ת"ו שנראה שנתקשה בזה]. וצ"ל דס"ל דהא דאסור לחזור לתחומו הוא משום שזכה בד"א חדשים ואסור לצאת מהם, אבל הכא לא זכה בד"א חדשים, ומשו"ה יכול לחזור למקום שהוציאוהו הנכרים. אף שעקר מהם, וא"כ א"ש מש"כ בדף מ"ד כתוס'. דהתם שאני שלא יצא מתחום השני ואסור לצאת ממנו. משא"כ הכא ודוק. [מיהו זה א"ש לרשב"א שכתב רק אם רצה חוזר למקומו. אבל ברמב"ם נראה שתיים לחזור למקומו. ולדבריו צדקו דברי המרכה"מ דפליג על תוס'. ועי'].

פירות שיצאו חוץ לתחום

(א) אמר רב פפא פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו אפי' במזיד לא הפסידו את מקומן מ"ט אנוסין נינהו. ופירש"י דביו"ט יש להם את כל העיר כד"א ואלפיים אמה, ובשבת מותרין לאכילה. ומשמע דמטעמא דאנוסין נינהו שרי גם באכילה. ובגמ' מסקינן דפלוגתא דתנאי היא. ור"פ כת"ק, אבל ר"נ וראב"י ס"ל דבמזיד אסורין אף בחזרו למקומן. ומבואר ברש"י ד"ה אסורין דלדידהו אסורין אף באכילה בתוך ד"א. ולכאורה שני מחלוקות נפרדות הן, דלגבי איסור אכילה הנדון משום מעשה שבת. אבל ברש"י הני"ל משמע דחדא פלוגתא היא, דכיון דאנוסין הן מותרין באכילה.

ובחי' הר"ן נתקשה בזה, והוסיף להקשות דמנלן דת"ק מתיר להוציא מד"א לתחומן, דהא לא קאמר אלא שמותרין באכילה, ודלמא בתוך ד"א קאמר וכמו בחוץ למקומן בשוגג דמותרין רק בתוך ד"א. וע"ש שתי' דכיון שמותרין באכילה אלמא לא חשיבא הוצאתן ולכך לא הפסידו את תחומן, וצ"ב. ויל"ע אם כוונתו שאם אסורין באכילה זהו סיבה להפסיד את תחומין או שזהו סימן דהוי מעשה חשוב בגופן ונחשב עקירה מהתחום ולכך הפסידו את התחום. ולשונו משמע הכי טפי.

(ב) אמנם הרמב"ן באמת נקט דלא תליא הא בהא, ועפ"י כתב דבאמת אף למ"ד שהפסידו את התחום מ"מ מותרים באכילה ורק חוץ לד"א אסורין. ונסתייע לזה מדלא ביאר ר"פ טעמא דמותרין באכילה, דהא דאנוסין נינהו אין זה טעם רק שלא הפסידו את התחום. [וע"ש עוד דכתב כן גם בדעת רש"י וצ"ע מדברי רש"י ד"ה אסורין דמפורש שאסורין גם באכילה והיינו אף בתוך ד"א, וכ"מ מדבריו בדעת ר"פ וכנ"ל. אכן הרמב"ן הביא בשם רש"י דר"פ מייירי רק ביו"ט ודלא כרש"י שלפנינו. ועי'].

(ג) ובגמ' מבואר עוד דשלא במקומן נמי פליגי תנאי בהוציאן בשוגג, דלת"ק מותרין באכילה ולר"נ וראב"י אסורין. ולכאורה בזה לכוי"ע אסורין לטלטל חוץ לד"א דאף באונס אין להם תחום, כדתנן הוציאוהו נכרים אין לו אלא ד"א, וע"כ דמחלוקתם לגבי אכילה אם נאסר משום מעשה שבת, וצ"ע לרמב"ן דמפרש דבמקומן לא יאכלו היינו חוץ לד"א אבל בתוך ד"א מותר, א"כ משמע שגם חוץ למקומן מתפרש הכי. אולם ברמב"ן מבואר דחוץ למקומן לא יאכלו כלל ביצאו במזיד לת"ק, ע"ש שדוקא במקומן לא חשיב הנאה ממעשה שבת כיון שחזרו למקום שהיו מתחילה, משא"כ שלא במקומן ולכאורה ה"ה לר"נ בשוגג. ובאמת לרמב"ן דס"ל שביצאו לדעת לא נתנו לו דיר וסהר, ואין לו אלא ד"א, יל"פ המחלוקת גם לענין טלטול הפירות, דלת"ק דאנוסין הן יש להם את כל העיר, משא"כ לר"נ דאינם כאנוסין אין להם אלא ד"א.

(ד) כתב הרשב"א דאע"ג דהלכה כת"ק וכדפסק ר"פ, כ"ז במזיד במקומן. אבל במה דפליגי שלא במקומן בשוגג אם אסורין אין הלכה כת"ק דר"פ לא פסק כוותיה בזה, ובתוס' ד"ה מכלל כתבו דכיון דר"פ פסק במזיד במקומן שרי כ"ש בשוגג שלא במקומן, ודבריהם א"ש רק אי במזיד במקומן פליגי לענין אכילה, ור"פ פסק כת"ק גם בזה וכנ"ל, אבל לרמב"ן דפליגי רק לגבי תחום, ובזה הוא דפסק ר"פ דמותרים, אבל בשלא במקומן דפליגי לענין אכילה אי חשיב מעשה שבת, זה לא שייך לדברי ר"פ. [וא"א לומר כנ"ל דפלוגתתם לענין תחום והיינו דפליגי אי דמי ליצא לדעת, דהתוס' דף כ"ט ס"ל שאף ביצא לדעת יש להם את כל העיר] לפי"ז אין ראוי דהלכה כת"ק בזה. וע"כ דלא ס"ל כהרמב"ן. ובדעת הרשב"א נראה כהרמב"ן, [אך מדבריו נראה דלת"ק גופיה יש שייכות ביניהם, מדכתב שם דת"ק שרי באחד מהן, וצ"ע] ועי' חי' הר"ן שחולק על הרשב"א וא"ש לשיטתו.

מיהו בתוס' מבואר דהא דאסורין באכילה ביצאו חוץ לתחום בשוגג. אי"ז מטעם מעשה שבת אלא משום גזירה שמא יוציא חוץ לד"א, ולכאורה ת"ק פליג על גזירה זו שהרי גם לדבריו אין להם אלא ד"א, ואפי"ה בשוגג יאכל, ולפי"ז אין לזה שייכות לדברי ר"פ ותרי פלוגתות ניהו. והדק"ל מנלן דר"פ ס"ל בזה כת"ק.

ה) הטור סי' ת"ה כתב להלכה דפירות שיצאו חוץ למקומן במזיד אסורים לטלטל חוץ לד"א, ולפ"ר משמע דבשוגג מותרים, אבל הב"י כתב דא"א לומר כן וכ"כ בשו"ע שם סי' דאף בשוגג אסורים חוץ לד"א וכדין הוציאוהו נכרים. והט"ז שם הביא בשם מהרש"ל דמייירי ביצאו לעיר שאין לה חומה דאינה כד"א למי שלא שבת בה, אבל במוקפת מחיצות כולה כד"א כדין נתנוהו בדיר וסהר, והט"ז שם מפרש דברי הטור דמייירי במוקפת מחיצות וזהו שכתב רק יצאו במזיד אבל בשוגג כולה כד"א, דאזיל לשיטתו שפסק כהרמב"ן דיצא לדעת אין העיר כד"א. אולם האחרונים פליגי על הט"ז שהרי נקטינן כר"פ דבמקומן יש להם את תחומן משום דאנוסין ניהו, וא"כ ה"ה בחוץ למקומן הוי כהוציאוהו נכרים. וכן פסק המ"ב ע"ש בשעה"צ. וסברת הט"ז צ"ע. והביאו שברמב"ן משמע דלא כהט"ז [ובס' מראה אפרים סי' כ"ד ר"ל דלשיטת הר"ן שאם אסורים באכילה הוי מעשה חשוב גם להפסיד את תחומן א"ש דברי הט"ז דביצאו חוץ למקומן דאסורין באכילה במזיד משום מעשה שבת, ממילא גם חשיב מעשה להפסיד את תחומן, מיהו נראה דהר"ן מייירי דוקא במקומן דנחשב עקירה מן התחום כשיצאו והפסידו תחומן, אבל שלא במקומן לענין שיחשב כד"א מאי נפ"מ אי הוי מעשה חשוב, סו"ס יצאו באונס].

ו) רש"י ד"ה פירות. וכו' ואי שבת מותרין באכילה, ור"ל דא"א לפרש לענין טלטול דבלא"ה אסורין משום הוצאה, והב"י סי' ת"ה נתקשה דנפ"מ בעיר עצמה שהיא רה"י אם איכא איסור מצד חוץ לתחום, והוכיח מזה דס"ל כהרא"ש בשם מהר"ם דאדם שחזר לתחומו נמי מותר בתוך העיר כיון ששבת בה ואף שהוא מזיד. וא"צ לטעמא דאנוסין הן.

הקיפו מחיצה בשבת

א) גמ' שבת בבקעה והקיפוה נכרים מחיצה בשבת מהלך אלפיים אמה ומטלטל בכולה ע"י זריקה. הראשונים דינו לדעת ר"ג וראב"ע במתני' דכשנתנוהו בדיר וסהר מהלך את כולה משום דכולה כד"א, אם גם בגוונא דידן כולה כד"א. ומצינו בזה ג' שיטות. א. התוס' והרא"ש הביאו בשם הירושלמי דדינא דשמואל כר' יהושע דפליג גם בדיר וסהר, אבל לר"ג איה"נ שגם בהקיפוה מחיצות כולה כד"א. ב. רש"י כתב דאף לר"ג הכא אינה כד"א דלא הקילו ליחשב כד"א אלא כשאין לו תחום אלפיים אמה אבל כשיש לו אלפיים אמה לא הקילו ליחשב כד"א אלא כששבת באויר מחיצות מבעו"י. וכן הסכים הריטב"א. וע"ש בריטב"א שבירושלמי מבואר כרש"י, וזה דלא כדנקטו התוס' והרא"ש בפ"י הירושלמי וע"ש בקרבן נתנאל. [ומ"מ בתוס' משמע שלדינא ס"ל כרש"י] ג. הרמב"ם ה"ל שבת פכ"ז ה"י"ד כתב היוצא חוץ לתחום והקיפוה מחיצות בשבת יש לו להלך כל אותה המחיצה והוא שלא תהא יותר מאלפיים, ובמ"מ שם כתב שמקורו מסוגיין. ומבואר דס"ל דאף שכבר אין לו תחומו הראשון ונותנים לו את היקף המחיצות אין לו יותר מאלפיים, וזה דלא כרש"י. ובמ"מ שם כתב דטעמא משום דאין להתיר לו ע"י מחיצות יותר מששבת שם, וכיון דבשבת שם אין לו אלא אלפיים, גם ביצא חוץ לתחום לא עדיף. [ואולי יש לדחוק לפי"ז שגם רש"י ס"ל הכי. וצ"ע] אבל הגאון פ"י דלרמב"ם עיקר הטעם משום דהמחיצות נעשו בשבת ולא הקילו בהם ליחשב כד"א אלא עד אלפיים וע"ש שמפרש כן בירושלמי. [ואין זה כטעמו של רש"י]. וצ"ב הסברא דא"כ גם אלפיים לא יהא לו שהרי בהוליקוהו נכרים אין לו אלפיים אמה. ואי משום המחיצות יהא לו את כל ההיקף. וצ"ע. וע"ע ברש"י.

ויל"ע לדברי הגאון דהוליקוהו נכרים חוץ לתחום למקום שנעשו המחיצות בשבת קודם שהגיע לשם. דלכאורה גם בזה אין כולה כד"א להרמב"ם.

ב) ולדברי רש"י דהטעם שאין כל ההיקף כד"א משום שיש לו אלפיים אמה, לפי"ז בהוציאוהו נכרים מתחום האלפיים אמה ועדיין הוא בתוך היקף המחיצות. יהא לו את כל היקף המחיצות כיון דאין לו אלפיים אמה. וכ"כ הר"ן וכ"כ הט"ז והתו"ש סי' ת"ג. אולם הריטב"א כתב דכיון דכשהקיפוה מחיצות לא היה לו את כל ההיקף, אף שהיה בתוך המחיצות, לא מהני מה שיצא לצד השני, וכמו"כ במי שכלתה מדתו בחצי העיר שאין לו את כל העיר, גם אם הוציאוהו לחצי העיר השני אין לו את כל העיר כיון שכבר נאסר שם. ועי' ב"מ שם שהוכיח מהריטב"א דלא כהט"ז והו"ד בביאורו"ל.

ג) שם ומטלטל בכולה ע"י זריקה ורב הונא אמר וכו' ומטלטל ד"א, ומפרשין טעמא דר"ה דאסור חוץ לאלפיים שמא ימשך אחר חפצו ואף בתוך אלפיים אסור משום נפרצה למקום האסור לה. ובתוס' כתבו שאף לשמואל דמטלטל בכולה ע"י זריקה, דוקא ע"י זריקה אבל כי אורחיה אסור אף בתוך אלפיים משום דלענין טלטול כי אורחיה חשיב חוץ לאלפיים מקום האסור לה ובתוך אלפיים אסור משום נפרצה.

אמנם ברש"י מבואר דלא כתוס', ע"י ד"ה ומטלטל בכולה בסוה"ד וממילא שמעינן דבתוך אלפיים מטלטל כדרכו וכו'. וכ"מ בהמשך דבריו ע"ה ובמהרש"א. ובטעמא דרש"י יל"פ בתרתי, א. דכיון דע"י זריקה מותר לא חשיב מקום האסור לה, והתוס' לשיטתם בדף פ"ט א' ד"ה רב דהיכי דכלי הבית אסורים לטלטל אף שכלי חצר מותרים חשיב מקום האסור לה. וברש"י שם (ד"ה רב דמוקי לה כרבנן) משמע דפליג על תוס', וא"כ אזיל לשיטתו הכא. ב. ה"ט"ז ס"י ת"ג כתב דהכא לא חשיב מקום האסור לגבי טלטול כלל, דהא דאסור כי אורחיה חוץ לאלפיים אין זה איסור טלטול אלא משום איסור תחומין דאסור להלך, ולענין הילוך פשיטא דל"ש נפרצה למקום האסור לה כדחזינן דתוך אלפיים מותר להלך, [דאף אם אין מחיצות מותר להלך ונפרצה הוא משום חסרון מחיצות וע"י] וכ"מ במ"ב שם.

ובדעת תוס' מוכרח דסברי שאין זה איסור הילוך גרידא אלא דחכמים גזרו איסור טלטול כי אורחיה. וכמו לב"ה דאסור אף ע"י זריקה שמא ימשך דהוי איסור טלטול אף לרש"י, כמו"כ לשמואל דאסור ע"י זריקה הוי איסור טלטול. וצ"ב מהיכי תיתי דהוי איסור טלטול.

ולדעת רב הונא דאסור משום נפרצה אף לטלטל בתוך אלפיים, ומשום דחוץ לאלפיים אסור אף בזריקה שמא ימשך. מוכרח אף לדעת רש"י דהוי איסור טלטול ואין זה גזירה בעלמא, והנה הריטב"א כתב דביו"ט אין לאסור משום נפרצה. והיה מקום לומר שגם הא דאסור שמא ימשך, כיון שאין זה סתם גזירה אלא איסור טלטול משום רשויות, ביו"ט ל"ש לאסור, אבל הגאון"י כתב דמחוץ לאלפיים גם ביו"ט אסור, אלא דתוך אלפיים דאיסורו משום נפרצה ל"ש לאסור ביו"ט. ויש לדון דאם מחוץ לאלפיים אסור אף ביו"ט ואף דאין איסור הוצאה ביו"ט, נימא גם בשבת דאין זה איסור דרשויות אלא איסור בעלמא. וע"י.

ד) גמ' באלפיים מיהא לטלטל כי אורחיה ומשמע דהקושיא רק לר"ה, והקשה המהרש"א לשיטת התוס' דאף לשמואל אסור לטלטל כי אורחיה בתוך אלפיים משום נפרצה וכו', מ"ט לא הקשו כן גם לשמואל, וע"י ביהגר"א ס"י ת"ג שהוכיח מזה כשיטת רש"י. וכבר עמד בזה התור"פ ע"ש. ובגאון"י וקר"א תירצו דשמואל לא אמר להדיא שאסור לטלטל כי אורחיה בתוך אלפיים, אלא רק לאחר דמסקינן לר"ה דאסור משום נפרצה, סברי התוס' שלגבי טלטול כי אורחיה גם לשמואל אסור משום נפרצה.

ה) כתב המ"א ס"י ת"ג דאף למאי דקי"ל כשמואל שמותר לטלטל ע"י זריקה אף חוץ לאלפיים, היינו דוקא בחפצי אדם אחר שקנה שבייתה במקו"א, אבל חפצים של השבות ששביתתם נגזרת אחרי הבעלים אסורים חוץ לאלפיים כשם שהוא עצמו אסור לצאת חוץ לאלפיים. והבי"מ שם נתקשה דכיון שאסורים חוץ לאלפיים א"כ גם בתוך אלפיים יאסרו משום נפרצה, [עוד כתב דלפ"ז נימא איפכא דמאחר שאין להם אפי' אלפיים ואיבדו את תחומם, יהיו מותרים לטלטל בכל היקף המחיצות, שהרי לדברי רש"י הא דאין להם היתר בכל ההיקף משום דיר וסוהר, זהו משום שיש להם אלפיים, אבל הכא דאין להם אלפיים א"כ יהא להם היתר משום דיר וסוהר. (ולא דמי לדברי ר"ה שהאדם עצמו יש לו אלפיים, ורק החפצים אסורים בטלטול על ידו, ולא נאסרו משום תחום)].

אמנם כתב הב"מ שלדברי רש"י דכל שאין אסור בטלטול אלא מחמת תחום, ל"ש נפרצה וכמו שביאר ה"ט"ז הנ"ל, ה"נ הפירות לא נאסרו חוץ לאלפיים אלא משום איסור תחום ובוזה ל"ש נפרצה. [ואע"ג דהכא החפץ אסור בטלטול וגרע מלעיל דלא אסרו מחמת טלטול החפץ אלא מחמת הגברא שלא יצא מן התחום, מ"מ כיון דאין זה איסור טלטול ל"ש נפרצה]. וכ"כ השפ"א. ומדבריו נראה שאף לתוס' הוא כן ודלא כמבואר בב"מ, והיינו כנ"ל שאף התוס' מודים בעיקר הסברא, רק דס"ל שרבנן גזרו איסור טלטול, משא"כ בדברי המ"א דאסור רק משום תחומים. [והבי"מ דלא כתב כן צ"ל שנקט בדעת תוס' שאף אם איסורם משום הילוך גרידא שייך דין נפרצה. וי"ל דתלוי במש"כ מהר"ל"ח דאיסורא דנפרצה הוא משום גזירה שמא יטלטל בחוץ, ודוק].

ו) תוד"ה וניטלטל בכולה ע"י זריקה, אע"ג דרב הונא אית ליה בסוף פ"ק דשבת גורמת וכו' מודה במחיצה גמורה העשויה בשבת דשמה מחיצה. וביאור דבריהם דבמחיצה הנעשית בשבת הוי רשות חדשה שלא היתה מתחילת השבת ובוזה לא אמרינן נאסרה. אמנם בח"י הר"ן לדף כ' א' כתב דלמ"ד שבת גורמת הא דמחיצה הנעשית בשבת שמה מחיצה היינו דוקא בהיתה מחיצה ונפלה והחזירו המחיצות, וצ"ע מסוגיין דלרב הונא גופיה אמרינן דמעיקר הדין מהלך את כולה, וע"ש בהגהות שעמד בזה. וצ"ע.

(השמטה שייך לעיל) במה שהקשו האחרונים על תוס' דנקטו דשייך נפרצה אף לשמואל שאסור רק טלטול כי אורח'י, דלכאורה אין זה איסור טלטול רק שהאדם אסור להלך וממילא א"א לטלטל החפץ. עיי' חזו"א סי' ק"ט ז' דהתוס' סבר דאסור בטלטול, אף שאינו הולך לשם, כגון שעומד בתוך התחום ומטלטל בידיו חוץ לתחום שבו מודה שמואל לר"ה דאסור שמא ימשך אחר חפצו. בדברי הריטב"א שביו"ט אין לאסור משום נפרצה, הבאנו מהגאון דמ"מ חוץ לתחום אסור בטלטול אף בזריקה רק דמ"מ ל"ש לאסור משום נפרצה. אמנם החזו"א סי' ק"ט ד' אף שמסברא סבר כהגאון, מ"מ כתב שבריתב"א מדויק שבחוץ לתחום ג"כ מותר לזרוק, דביו"ט ל"ש איסור טלטול, ע"ש.

דף מ"ב ע"ב

ז) גמ' במאי מטלטל לאו ע"י זריקה, אמר רב הונא לא ע"י משיכה, עיי' תוס' דלענין לזרוק מגואי לבראי דאסור בחוץ אסור גם מבפנים משום נפרצה, אבל מבראי לגואי מותר דלענין זה לא אסור משום נפרצה. וסיימו התוס' דדמי להא דאמרין נפרצה לגבי כלי הבית אף שכלי חצר או גג מותרין, ועיי' תוס' דף פ"ט א' דכתבו כן עפ"י שיטתם כאן. ובדעת רש"י, בדף פ"ט משמע דפליג על תוס' מדכתב שם ד"ה רב דאזיל לרבנן דאף כלי גג אסורים ומשמע דס"ל דאם כלי גג או חצר מותרים, ל"ש נפרצה לגבי כלי בית. דלא חשיב מקום האסור.

וכן נקט בעל האור גדול ביתרון האור בסוף המשניות פרק ט' ע"ש שהאריך לבאר כן בשיטת רש"י בכמה מקומות. [אולם יל"ע מרש"י דף צ"ב א' במשנה שם, וצ"ל דאין כוונתו לדין נפרצה, וע"ש ביתרון האור] וכן נתבאר בע"א בצד א' דמה"ט ס"ל לרש"י דאליבא דשמואל שאסור רק בטלטול כאורחיה ל"ש נפרצה. וכאשר משמע במהרש"א שם. (אמנם ה"ט"ז פ"י באו"א וכו"ל). ולפ"י לשיטת רש"י ה"נ אי נימא דאוסר רק מגואי לבראי אבל במשיכה מבראי לגואי מותר, לא חשיב מקום האסור, ואין לאסור משום נפרצה, ועיי' תור"פ בע"א דמדמה להו אהדדי. ועיי' ביתרון האור דמה"ט ס"ל לרש"י הכא דלא גרסינן בגמ' דר"ה סבר דבמשיכה מותר. וכ"כ הקר"א בע"א. (ומש"כ התוס' בדף פ"ט כדפרש"י בדף מ"ב ט"ס, וצ"ל כדפרש"י). ואמנם רש"י הוסיף דאיכא דגרסי לה צ"ל דהוא עצמו לא ס"ל הכי. [עוד י"ל דהנה רש"י מפרש למאן דג דבמשיכה דמותר משום דלאו חפציו הוא, ודלא כתוס', ושם י"ל דעד כמה שזה חפציו אסור בכל גווני, חשיב שפיר מקום האסור.

ח) רש"י ד"ה הא נמי פשיטא וכו' עיי' בכל דבריו וצ"ב כוונתו. ועכ"פ ודאי דיסוד דבריו הוא (כמשנ"ת לעיל) דאיסור טלטול גרידא לא אוסר משום נפרצה, ורק אם האיסור משום חסרון מחיצות הוא דאסור גם החלק הפרוץ למקום האסור, דנחשב שגם לחלק זה חסר מחיצות. וחידש רש"י שבמחיצות שנעשו בשבת, נחשב שאין לו מחיצות כלפי מי שאסור לו. ועיי' היטב בס' שלום יהודה במכתבים מהחזו"א סי' א' ובתשובת המחבר שם. והרה"מ כתב שם דנחשב שאין לו מחיצות, ובכוונת החזו"א יל"ע אם גם הוא נתכוון לומר שחסר לו מחיצות או דמאחר שנצרך למחיצות של הרשות השניה א"א לחלק דינם, והחזו"א כתב שכדבריו מוכח בסוגיין, עש"ה.

ובמש"כ רש"י דחצר א"א לאסור משום נפרצה דהא מבעו"י חדא היא. יל"ע דלמבואר ע"פ החזו"א שא"א לחלק דינם מאחר דהוקפו במחיצות כאחד, א"כ הא דמבעו"י חדא היא הוי סברה לאסור. וצ"ע. עוד יל"ע במש"כ רש"י דבחצר אין לאסור טלטול משום נפרצה כיון שהיו מחיצות מבעו"י, דמ"ש מעיר דמבואר לעיל בגמ' שיש לאסור משום נפרצה.

ומ"מ עיקר פירוש רש"י דמותר לטלטל בחצי חצר, כ"ז לפי בתרא דרש"י אבל לפי קמא לא הותר רק בהילוך ולא בטלטול, וכן נקטו הרשב"א וריטב"א, ועיי' תוס' שאנץ (הובא בתוס') שהביא ב' הפירושים.

ט) גמ' כתנאי וכו' מאי לאו ר"ג ור"א בן עזריה דאמרו מהלך את כולה דלא גזרי הילוך דיר וסוהר אטו הילוך דבקעה, עיי' רש"י בכל השו"ט דמפרש הגמ' בבקעה שאין לה מחיצות, ומחמת כן נדחק בד"ה טלטול אטו הילוך דהא דשרי טלטול היינו ביו"ט דא"א לפרש בשבת דכיון שאין לה מחיצות הוי כרמלית. ולא פ"י בבקעה שיש בה מחיצות משום דל"ג שדיר וסוהר מהלך את כולה ה"נ בבקעה. עיי' ד"ה לא גזרינן דאף בשבת בבקעה והקיפה נכרים ס"ל דהוי כד"א ודלא כרב נחמן דאסר להלך את כולה, ורק בסוה"ד צידד רש"י דמודו לר"נ וזה דלא כרש"י בע"א שנקט בפשיטות דר"נ קאי אף לר"ג, שדיר וסוהר חשיבי כד"א, וכבר כתב שם הריטב"א שרש"י כאן חזר בו, ועיי' מהרש"ל ושפ"א.

ואף שרש"י בע"א הוכיח דהיא דאית ליה אלפיים אמה לא אמרינן דחשיב היקף המחיצות כד"א, מהא דכלתה מדתו בחצי המערה דאוסר להלך את כולה, צ"ל דהכא ס"ל דר"ג פליג ע"ז, וכ"כ הגהות אשר"י בסוף פירקין בדעת הירושלמי דמפרש דברי ר"נ כר' יהושע.

והרש"ש הקשה לדברי רש"י כאן דר"ג פליג על ר"נ, דא"כ לס"ד דגמ' דר"א ור' יהושע דס"ל שבנתנוהו בדיר וסחר אין מהלך את כולה, טעמייהו רק משום גזירה הילוך אטו הילך אבל מעיקר הדין מודו דכולה כד"א, א"כ נמצא דרב נחמן דלא כמאן דהא לדידיה אין כולה כד"א [וגם לית ליה גזירה הילוך אטו הילך מדלית ליה גזירה טלטול אטו הילוך כדאמרין בגמ'] ותי' דס"ל כמתני' לקמן דכלתה מדתו בחצי מערה אין מהלך את כולה, והיינו כנ"ל דפלוגתא היא.

אמנם רש"י כאן (סוד"ה לא גזרינן) צידד ג"כ דאפשר דר"ג נמי ס"ל כר"נ דבשבת בבקעה והקיפוה נכרים אין מהלך את כולה. וזה כדבריו בע"א. מיהו כאן ביאור הטעם דדיר וסחר שאני משום דאנוס הוא, ולכאורה זה דלא כדבריו לעיל דשבת בבקעה כיון שיש לו את התחום לא נתנו לו היקף המחיצות להיות כד"א. דא"כ לא הוצרך לומר דדיר וסחר שאני משום דאנוס, אלא אפי' אי נימא דגם כשלא נאנס כולה כד"א לא דמי לבקעה, דהכא אין לו אלפיים כיון שיצא מתחומו. אכן עי' ברבינו יהונתן שהרכיב שני הדברים, ועי' מש"כ בזה בס' לשון הזהב. וצל"ע.

(י) ובדברי רש"י שכתב בדדיר וסחר שר' ר"ג וראב"ע משום דאנוס מבואר שביצא לדעת לא הקילו ליחשב כל העיר כד"א. וכן מבואר לעיל בד"ה אטו הילוך בסוה"ד הואיל ובאנוס יצא מתחומו. וזה כהרמב"ם והרמב"ן ודלא כתוס' דף כ"ט ע"א [ולפ"ז לדברי התוס' הנ"ל יהא מוכרח דר"ג ס"ל שאף בשבת בבקעה והקיפוהו מחיצות כל העיר כד"א ודלא כר"נ, ואמנם כן כתבו התוס' לעיל בשם הירושלמי אבל מדבריהם נראה שלדינא הסכימו עם רש"י. וצ"ל דס"ל כסברת רש"י בע"א, וזה דלא כמבואר ברבינו יהונתן דסברא הנ"ל נמי לא שייכא אלא משום דנתנוהו באנוס, והעירו עוד שבתוס' דף כ"ט נראה דטעמייהו משום שאין זה קולא שהקילו חכמים אל אמעיקר הדין ולכך אין נפ"מ אם הוא מזיד, וא"כ גם כשיש לו תחום אלפיים נימא הכי ודלא כרש"י וצל"ע. ודוק].

(יא) רש"י ד"ה טלטול אטו הילוך כגון ששבת בבקעה ביו"ט, והנה לעיל הבאנו שנחלקו האחרונים בדעת הריטב"א אם שייך גזירה שמא ימשך ביו"ט, שהגאון"י כתב דאף שהריטב"א כתב דלא אסרו משום נפרצה ביו"ט, מ"מ חוץ לאלפיים שגזרו שמא ימשך זה אסור גם ביו"ט, והחזו"א דייק מהריטב"א שאף חוץ לאלפיים מותר לזרוק. ובדברי רש"י מבואר כהגאון"י וגם החזו"א נקט כן מסברא רק שדייק מהריטב"א דלא כן. ובאמת הריטב"א הביא דברי רש"י ונחלק עליו.

אמנם ברש"י לא נתבאר אם תוך אלפיים אסור במוקף מחיצות, ויתכן דס"ל דאף שבחוץ לאלפיים אסור משום גזירה שמא ימשך מ"מ בתוך אלפיים מותר דלא שייכא גזירה דנפרצה ביו"ט וכמש"כ הגאון"י. [והנה הריטב"א הביא דברי רש"י ונחלק עליו עפ"י דבריו לעיל, ולכאורה נראה שכוונתו שאף חוץ לאלפיים מותר [וכמש"כ החזו"א בדעתו], אבל לשון הריטב"א דרב הונא מודה שמותר לטלטל בכל האלפיים, ומשמע שלמד מדברי רש"י שגם בתוך האלפיים אסור. וצל"ע] ועי' תור"פ בע"א שכתב להדיא דאף אם נפרש גמ' דידן ביו"ט אבל הגמ' בע"א שאסרו אף בתוך האלפיים משום נפרצה פשיטא דאין לאסור ביו"ט, ואמנם שם מיירי דליכא מחיצות, אבל במוקף מחיצות שמא שייך נפרצה, ומ"מ מסברא קשה לומר דכשיש מחיצות גרע מהיכי דאין מחיצות כלל. ועי'.

סוגיא דספינה

(א) גמ' אמר רב הלכתא כר"ג וכו' ושמואל אמר הלכתא כר"ג בספינה וכו' אמר רבה הואיל שבת באויר מחיצות מבעו"י. הנה מצינו ב' אופנים שדנים את כל המקום כד"א, בשבת בעיר שנותנים לו את כל העיר ומחוצה לה מודדים אלפיים אמה, דנחשב שביתתו בכל העיר, ועוד מצינו בנתנוהו בדיר וסחר שכולה כד"א. [נחלקים הם ביסודם, כדמצינו לדעת רש"י שבשבת בעיר אף שאין לה מחיצות כולה כד"א משא"כ בנתנוהו, וגם מבואר ברש"י בנתנוהו שזו קולא שהקילו חכמים רק למי שאין לו אלפיים, משא"כ בשבת]. ויש לדון בהא דשבת באויר מחיצות מבעו"י אי חשיב כקנין שביתה ממש, או רק דבכה"ג איכא מעלה למחיצות שבה מודינן לדינא דר"ג דדיר וסחר.

ולהלן מבואר בגמ' דכשהספינה מהלכת מותר להלך את כולה משום דספינה נוטלתו מתחילת ד' וסוף ד', ורבה ס"ל שבה כו"ע מודו דשרי. ומבואר שהשביתה מתיחסת לקרקע ולא לספינה. שהרי אם שביתתו בספינה הרי הוא יוצא מד' אמותיו. ולפ"ז צ"ב מה מהני מה דשבת באויר מחיצות, ומשמע מזה דאין זה קנין שביתה ממש, רק דמהני מדין דיר וסחר שכולה כד"א ובה מודינן לר"ג. אמנם עי' בריטב"א דמשמע דחשיב כד"א מחמת שביתה דתחום עש"ה. ועי' עוד ברא"ש ריש פירקין מש"כ בשם מהר"ם. ודוק היטב.

(ב) ולעיל בגמ' מפרשין טעמא דר"ע דפליג על דיר וסהר משום דדוקא בשבת באויר מחיצות מבעו"י חשיב כד"א. ולכאורה כוונת הגמ' דרק כשקנה שביתה חשיב כד"א, אבל כשנתנוהו שם דחשבינן ליה כד"א ע"ז פליגי ר"ע ור"י, אמנם התוס' ד"ה אבל הקשו דהא ר"ע פליג גם בספינה אף ששבת באויר מחיצות מבעו"י, וכ"ה שא"ר, ואי נימא דספינה לא חשיב שביתה ממש, לא קשה דר"ע מצריך שיקנה שביתה ממש, ועי' חזו"א סי' פ' לדף מ"ב ב' שעמד בזה, וכ"כ הגאון. ומשמע דהתוס' ס"ל דספינה חשיב כשביתה ממש.

אולם בתוס' ד"ה ור' זירא מבואר דר"י ור"ע דפליגי בספינה אזלי בשיטתם שלא מהני דיר וסהר. ומשמע דשביתה דספינה אינה שביתה ממש, ודלא כתוס' הנ"ל, ואולי יש לפרש להיפך דס"ל דהא דאמרינן לעיל דר"ע פליג בדיר וסהר משום דלא שבת שם מבעו"י, אין פי' דבעינן שביתה ממש, אלא דבכה"ג מודו לדין דיר וסהר ולכן הקשו מספינה וצ"ע מ"ט פשיטא להו הכי. ועי'

(ג) ובדברי התוס' הנ"ל (ד"ה אבל) דהקשו דר"ע פליג אף בספינה, תי' שם דקסבר מחיצות להבריה מים עשויות, וכוונתם ל"פ שהגמ' סברה כן והיינו כר' זירא להלן. אמנם לרבה דס"ל שבספינה מהני שבת באויר מחיצות, ע"כ דיפרש דטעמא דר"י ור"ע דפליגי הוא משום גזירה אטו הילוך דבקעה כדנקטה הגמ' קודם לכן, וכן צידד הרשב"א, והוכיח כן מהרמב"ם בפיה"מ דפי' כן בטעמא דר"ע ולא פי' כתי' הגמ' לעיל דס"ל דבעינן שבת באויר מחיצות מבעו"י, וע"כ משום דלדעת רבה יקשה מספינה. אמנם הרעק"א במשניות פי' דברי התוס' דר"י ור"ע סברי דמחיצות להבריה מים עשויות. והיינו שאף לרבה ר"ע ור"י פליגי ע"ז. ועי' דנמצא דפליגי בתרתי. (ויל"ע מתוד"ה ור"ז).

(ד) שם, ור"ז אמר הואיל וספינה נוטלתו מתחילת ד' ומנחתו בסוף ד', עי' רש"י ג' פירושם, א. דמשו"ה לא קנה ד"א ולכך מותר להלך את כולה. ומבואר לפי"ז דהאיסור להלך חוץ לתחום הוא רק משום שקנה ד"א חדשות ואסור לצאת מהם. ב. דאמנם קנה ד"א, מ"מ אינו יוצא מד"א דהספינה מחזירה אותו לד"א. ג. דאף אם הולך לכיוון הספינה, הספינה מוציאתו מהד"א קודם שיצא הוא מהד"א.

ונפ"מ באופן שעמדה הספינה פעם אחת, דלפי' א' קנה ד"א ואסור להלך את כולה, משא"כ לב' פירושם האחרים, אף שעמדה מותר להלך, ורק אם הולך בשעה שעומדת אסור. וכ"כ המהרש"א להלן מ"ג א' עפ"י רש"י, ובמהרש"ל לא סבר כן, וצ"ב. (ועי' מש"כ בס' פני העיר).

ולכל הפירושים, בפשוטו אין זה שייך לדין היתר דדיר וסהר, דהתם משום שכולה כד"א. אבל בספינה מותר אף שאינה כד"א, וזה כוונת הגמ' דאף שדיר וסהר אסור הכא שרי. ומה"ט ס"ל לרבה דר"ע נמי מודה בזה. ולר"ז דר"ע פליג, ע"כ דפליגי בתרתי. אולם בתוס' ד"ה ור"ז מבואר דר"ע דפליג בספינה אזלי לשיטתו דפליג על דין דיר וסהר, וס"ל דכל שיצא חוץ לתחום אין לו אלא ד"א. [ועי' כוונתם גם על סברת ר"ז כמבואר למעין] וצ"ע מה הדמיון הרי הכא אף שהוא חוץ לד"א מ"מ אין יוצא ממקומו או משום שלא קנה הד"א או משום שלא הוא יצא מהד"א. ועי' היטב. ועי' להלן אות ו'.

(ה) הריטב"א כתב בדעת ר"ע דפליג בספינה על סברת ר"ז משום דספינה מינח נייחא ומיא הוא דקא ממטו לה, והיינו שהשביתה מתייחסת לספינה עצמה ולא לקרקע, ולכך לא איכפת לן שהספינה מוציאתו מד' אמות שבקרקע.

והא דפליג ר"ע על סברת רבה דשבת באויר מחיצות, [עי' לעיל בדעת תוס' ב' פירושם], כתב הריטב"א דכיון שדעתו שתלך הספינה וגם דניידא, כיון שיצאה מתחומו בטלה שביתתו דמעיקרא, וכ"כ הרשב"א, ומבואר מדבריהם דהא דחשיב שביתה, הוא מצד קרקע העולם ולא מצד הספינה עצמה, וזה להיפך ממש"כ הריטב"א בדעת ר"ע אליבא דר"ז, [ולפי"ז רבה דס"ל דר"ע מודה במהלכת, מוכרח לומר כן לשיטתו, דא"א לפרש כר"ז דר"ע פליג מטעמיה דהריטב"א דאית ליה ד"א בספינה עצמה דהא רבה אליבא דר"ע ס"ל דחשיב שביתה בקרקע. וכמו"כ ר' זירא א"י לפרש דר"ע פליג על סברת רבה דשבת באויר מחיצות משום דבטלה שביתתו, כיון דס"ל דלר"ע הוי שביתה בספינה עצמה, וע"כ צ"ל דמחיצות להבריה מים עשויות. וא"ש דאזלי לשיטתייהו].

(ו) גמ' איכא בינייהו שנפחתו דופני ספינה אי נמי בקופץ מספינה לספינה. והיינו דלרבה א"א להתיר כיון דלא שבת באויר מחיצות. ולר"ז שרי דספינה נוטלתו ולא חשיב שיצא מד"א. וכתב הריטב"א דודאי מיירי אף בקופץ מדעת, ומזה הוכיח שאף ביצא לדעת אמרינן כולה כד"א (ודלא כהרמב"ם והרמב"ן) וגם בחי' הר"ן ריש פירקין עמד בזה ותי' לדעת הרמב"ם דמיירי בקפץ בע"כ. ודבריהם צ"ע דהכא לא שרינן להלך את כולה משום דין דיר וסהר דכולה כד"א אלא משום דלא חשיב שיצא מד"א או משום שלא קנה ד"א או משום שהספינה מוציאתו, וא"כ ודאי שאף ביצא לספינה מדעת מותר להלך את כולה. וכצ"ל לדעת הרמב"ם

והרמב"ן. ומש"כ בחי' הר"ן דהכא מיירי בקופץ בעל כרחו. ברמב"ן גופיה לא כ"כ, ועי' בסמוך. ועכ"פ בדעת הריטב"א והר"ן מבואר דאף במהלכת בעינן לדין דיר וסוהר, וכע"ז הוכחנו לעיל מהתוס'. אך הסברא צ"ע.

ז) הרי"ף הביא את מחלוקת ר"ז ורבה מ"ט ספינה מותרת, ואח"כ כתב דהלכה כרב שפסק כר"ג דאף בדיר וסוהר כולה כד"א. והבעה"מ הקשה לפי"ז מ"ט הביא לפלוגתא דרבה ור"ז. והרמב"ן במלחמות כתב דמלבד דאינה קושיא דקודם הביא את הסוגיא ואח"כ כתב את ההלכה. גם יש נפ"מ בזה באופן שא"א להתיר בספינה מדין דיר וסוהר בקופץ מספינה לספינה לדעת, דכיון שיצא לדעת לא עשאו כד"א, אבל בספינה במהלכת מותר והוכיח כן דאף לר"ע שרי וכדאמר רבה וע"כ דא"י צ"ל לדינא דדיר וסוהר, ובפשוטו מבואר דלא כהריטב"א שמדמה זאת לדין דיר וסוהר. [אמנם יש לדון דכ"ז לרבה דס"ל דאף ר"ע מודה במהלכת, אבל לר"ז דר"ע פליג אף במהלכת, ס"ל דתלוי בהתירה דדיר וסוהר ולכך ר"ע פליג, וא"כ י"ל דאי בדיר וסוהר לא התירו אלא באונס ה"נ בספינה, אמנם הסברא צ"ב וכנ"ל. ועכ"פ לרמב"ן גופיה צ"ל דלא דמי, והא דפליג ר"ע במהלכת זו פלוגתא נפרדת. וכן נראה בריטב"א גופיה דפי' דעת ר"ע משום דספינה מינח נייחא. וכ"ז צ"ע].

ועי' ביהגר"א סי' ת"ה ס"ז י"א שנראה דעת הרשב"ם (בתוס' להלן מ"ג א') דבמהלכת עכ"פ כשיצא לדעת אין מהלך את כולה, והגר"א תמה ע"ז דבמהלכת אף ביצא לדעת מהלך את כולה וא"צ לדין דיר וסוהר וכמש"כ הרמב"ן, וחזינן בדעת הרשב"ם כהריטב"א ה"ל ואף לדין דקיי"ל כרבה דבמהלכת ל"פ, אך הסברא צ"ע כדקשה הגר"א, ועי' חזו"א סי' ק"ט י"ז שצידד דרשב"ם מיירי בעומדת.

ובעיקר קושיית בעה"מ על הרי"ף, לכאורה י"ל בפשיטות דלר"ז דמחיצות להבריח מים עשויות, גם לר"ג לא מהני אלא במהלכת וקמ"ל דהלכה כרבה. וקצ"ע מ"ט לא תי' הרמב"ן כן. ומשמע דס"ל דלר"ג מודה ר"ז דמהני המחיצות. וכדכתב מהרש"ל ומהרש"א, עי' להלן. [ובאמת בביהגר"א סי' ת"ה ס"ז ד"ה אם נפחתו, דמשמע (עפ"י הדמשי"א) דנפ"מ בדברי רבה אף לדין כמש"כ. וצ"ע].

ח) בשו"ע סי' ת"ה ס"ז כתב דמהלך את כל הספינה הואיל ושבת באויר מחיצות מבעו"י ובנפחתו דופני הספינה אם היא מהלכת מהלך את כולה, ובעומדת אין מהלך את כולה והיינו כרבה דמהני טעמא דשבת באויר מחיצות, וגם טעמא דר"ז במהלכת וכדמסקינן בגמ' דרבה נמי מודה במהלכת (ואף לר"ע), אך הקשו האחרונים דכיון דבסעי' ו' פסק כר"ג בדיר וסוהר, אמאי נקט טעמא דשבת באויר מחיצות, (וכעין קושית בעה"מ על הרי"ף) ועי' ביהגר"א דאיה"נ ועיקר כוונת השו"ע דנמצא באויר מחיצות, והא דנקט שבת לאשמועינן דאף בכה"ג אם נפחתו דופני הספינה לא מהני מה שביה"ש היה מחיצות, וכמש"כ בהגהות אשר"י.

ובמג"א כתב דמיירי שיצא לדעת וכגון שנכנס בשבת לספינה, וצ"ב דהא אם נכנס בשבת לא מיקרי שבת מבעו"י, ועי' יד אפרים שם דכיון שהיה בתוך התחום של שביתתו חשיב כאילו שבת באויר מחיצות (ובחזו"א סי' ק"ט י"ז כתב שדין זה צ"ע). ובמחאה"ש הביא בשם א"ר דשבת מבעו"י ויצא וחזר בשבת וס"ל שאסור לחזור בשבת וחשיב יצא לדעת. ועי' ביאוריה"ל. ולפי"ז מבואר דבשבת באויר מחיצות מהני אף ביצא לדעת, ועדיף מדין דיר וסוהר דביצא לדעת אין לו את כולה לדעת השו"ע. ומשמע שזהו מדין שביתה. עי' לעיל דנסתפקנו בזה. [ויל"ד אם הרמב"ן שלא כתב ד"ז ס"ל שאף ביצא לדעת אין לו את כולה].

ט) וברא"ש ריש פירקין הביא בשם מהר"ם דיצא לדעת וחזר לעירו אף שהפסיד את תחומו, מ"מ כל העיר כד"א ע"ש שדייק כן מקושית הגמ' פשיטא. והוסיף דאין לומר דפשיטא לגמ' דכל שהפסיד תחומו אין לו גם את כל העיר. דהא מצינו בספינה דאף שאין לו את תחומו יש לו את כל הספינה.

והנה המ"ב הוכיח מדבריו דאם לא שבת אלא נתנוהו בדיר וסוהר אם יצא לדעת לא אמרינן כולה כד"א ורק בשבת בה כולה כד"א, ולפי"ז משמע שגם בספינה הוא כן מדמדמה להו אהדדי, ואף שכתב דיש לחלק מ"מ לפי"מ דנקט לדינא משמע דחד דינא הוא ע"ש. ומבואר כדפי' האחרונים בשו"ע.

אמנם מה שכתבנו דמשמע מדין הני"ל שזהו דין שביתה ממש ולא דין דיר וסוהר, יש לדון בדעת המהר"ם דלכאורה תלוי בפלוגתת הרמ"א והבי"מ אם אף בשבת בעיר שאין בה מחיצות חשיבא העיר כד"א. ועי'.

דף מ"ג ע"א

י) מחיצות להבריח מים עשויות

בדעת ר"ז דלא פ"י כרבה אמרינן בגמ' דטעמיה משום דמחיצות להבריה מים עשויות. ולהלן דף צ' פליגי רב ושמואל במחיצות דספינה אם מותר לטלטל בהם, ושמואל אסר משום דלהבריה מים עשויות. והתוס' הקשו דא"כ איך רבה מפרש בדעת שמואל דחשיבי מחיצות, ותי' דהכא בפחות מבי"ס והתם ביותר מבי"ס דהנך מחיצות לא חשיבי מוקפות לדירה ומ"מ בפחות מבי"ס א"צ מוקפות לדירה ומהני לטלטל וגם להילוך כדחזינן בדף ט"ו א' לענין תל. ועוד תי' דשמואל הדר ביה התם. ומבואר לפי"ז (עכ"פ לתי' א') דר"ז ס"ל דלא חשיבי מחיצות כלל ולא רק דלא הוקפו לדירה. אולם לאידך גיסא כתבו בתוס' דף צ' דרב דס"ל שם דחשיבי מוקפות לדירה א"ש אף לר"ז ורב התיר רק לטלטל אבל לא להלך ומבואר דלהילוך צריך מחיצות טפי וזה להיפך מדעת שמואל אליבא דרבה. וצ"ב. ועי' בגאוו"י שם שעמד בזה.

והגאוו"י שם צידד שבאמת ר"ז דלא כרב ולא אמר דבריו אלא אליבא דשמואל דהוא מרא דשמעתא דידן ודלא כתוס'. וכ"כ באבהעו"ז בסוגיין וכ"מ בביהגר"א סי' ת"ה ס"ז שהוכיח מהגמ' דף צ' דקי"ל כרבה וכוונתו למאי דמסקינן התם דשמואל הדר ביה ופסק כרב דמטלטלין בספינה. ומבואר דס"ל דלרב חשיב מחיצות גם לענין הילוך ודלא כר"ז, ולפי"ז יתכן דר"ז מודה דחשיב מחיצות אלא דס"ל דחשיב שלא הוקפו לדירה. וגם להילוך בעינן הוקפו לדירה וכדמשמע בדף ט"ו, וכן מבואר בתור"פ. מיהו לפי"ז בפחות מבי"ס גם לר"ז יועיל מחיצות דספינה כדמבואר בדף ט"ו לענין תל, ועי' דמירי הכא ביותר מביס וא"כ רבה דלא כשמואל שם, וצ"ל כתי' ב' דתוס' בסוגיין, וצ"ע בתור"פ בסוגיין ובדף צ'.

אמנם בעיקר דברי התוס' דלשמואל דאין מטלטלין בספינה ע"כ שגם א"א להלך שם, עי' ריטב"א דף צ' דפליג ע"ז, וכ"מ ברמב"ן ריש פירקין (ד"ה ולדברי הרב) דשמואל א"ש אף לדעת רבה ואף ביותר מבי"ס, דאף שאסור לטלטל שרי להלך. ועי' הגהות הגרא"ז שהקשה מתל.

יא) האחרונים נחלקו בדעת רש"י אם לר"ז דלא מהני מחיצות דספינה היינו דוקא לר"ע אבל לר"ג מהני דלא גרע מדיר וסוהר, או דאף לר"ג לא מהני. עי' מהרש"ל ומהרש"א דלר"ג מהני והוכיחו זאת מדכתב רש"י להלן (ד"ה הלכה) דר"ע ור"ג פליגי גם בעמדה, ועי' קאי לר"ז (דלרבה במהלכת ל"פ), אולם בחי' אבהעו"ז הוכיח להיפך מרש"י ד"ה אלא דבעמדה לא פליגי דלכו"ע אסור דלא חשיב מחיצות כלל וגרע מדיר וסוהר, (ועי' מש"כ לעיל סוף אות ז') וזה תלוי בהנ"ל אם ר"ז לא אמר אלא דחשיב כלא הוקף לדירה, או דלא חשיב מחיצות כלל.

הפלגה בספינה בשבת

יב) תוס' ד"ה הלכה כר"ג בספינה. תוכן דברי התוס' דנחלקו רשב"ם והתוס' בשני דינים, א. משום איסור הפלגה בספינה. ב. איסור להלך בספינה עצמה יותר מד"א משום שיוצא מד' אמותיו.

ובדין איסור הפלגה דעת רשב"ם שתלוי במחלוקת ב"ש וב"ה בשבת, אם מלאכה הנעשית מאליה בשבת אסורה עכ"פ כשהותחלה על ידו קודם השבת, דלכ"ש אסור ולב"ה מותר, והא דתניא דאין מפליגין בספינה הוא לב"ש ולב"ה מותר להפליג בספינה כשנכנס בע"ש, ועוד כתב שאף בשבת שרי דהספינה ממילא אזלה ואיהו לא עביד מידי. ושני סברות הן, דבע"ש הטעם דאע"פ שיש בזה מלאכה ולתא דאיסורא, מ"מ איהו לא קעביד באיסור דבע"ש מותר לעשות מלאכה, אבל הא דשרי בשבת היינו משום דלאו איסורא כלל, שכל האיסור שהאדם יעשה מעשה יציאה מן התחום, אבל כשספינה מוציאתו אע"פ שעכשיו הוא חוץ לתחום, אין איסור במה שהוא חוץ לתחום אלא במה שיוצא מן התחום. ועי' קה"י סי' ט"ז שהאריך בזה וכתב דזו פלוגתא בראשונים.

יג) והתוס' נחלקו על רשב"ם וס"ל דאסור להפליג בשבת, אף לב"ה, וביארו הטעם משום דדמי לשט בנהר או משום שמא ינהיג בעצמו הספינה. ומצינו עוד טעמים בראשונים בשבת י"ט, הרי"ף כתב משום ביטול עונג שבת מחמת אויר היס, והרמב"ן שם כתב משום שהנכרים עושים עבורו מלאכה. ע"ש עוד בבעה"מ. ומדבריהם משמע שמצד איסור יציאה חוץ לתחום מודו לרשב"ם דספינה ממילא אזלה.

יד) אמנם הרי"ח בשבת ס"ל שאסור משום יציאה חוץ לתחום, וכ"מ ברמב"ם, והרי"ף שם הקשה דא"כ גם ביוצא קודם ג' ימים יאסר משום דסו"ס יוצא חוץ לתחום בשבת. ועי' מהרי"ק ש' מ"ה דהרי"ף ס"ל שאין איסור משום תחומין, אבל הבי"י סי' רמ"ח נקט שגם הרי"ף מודה דאסור משום תחומין אלא דמפרש הסוגיא בלמעלה מעשרה, אבל הבי"ח שם הקשה דא"כ איך מותר להרי"ף להפליג בספינה קודם ג' ימים. [ועי' שו"ע הגר"ז בקו"א שהניח דברי הבי"י בצ"ע] ועי' פ"י כהמהרי"ק דלהרי"ף אין איסור משום תחומין וכדעת התוס' ורשב"ם בסוגיין.

ולדעת הר"ח דאסור משום תחומין הא דשרי קודם ג' ימים, ע"י מהרי"ק שגם הר"ח מודה דאין איסור תחומין מה"ת כשהספינה מוליכתו, אלא רק מדרבנן, ובזה התירו קודם ג' ימים שאין מוזהר על זה. וע"י עוד באו"ז סי' ג' וסי' קמא. ובשו"ע סי' רמ"ח ס"ב פסק דכשהספינה למטה מעשרה אסור משום תחומין, ומ"מ כתב הרמ"א סעי' א', דקודם ג' ימים לא אסרו אף למטה מעשרה, והיינו כשיטת הר"ח. [והשו"ע שלא הזכיר זאת משום דפסק כפירושו ברי"ף שאף קודם ג' ימים, אסור משום תחומין].

טו) ובאופן שנכנס לספינה מע"ש וקנה שביתה ויצא וחזר, ע"י תוס' להלן בא"ד דאסור משום דסו"ס הם מפליגין בשבת, ודלא כאותם הנוהגים שקונים שביתה, וכ"כ הרא"ש. וכוונתם נראה דאסור מטעם שכתבו קודם דנראה כשט, אבל מצד איסור תחומין ליכא וכנ"ל. וכן נראה במג"א, [אמנם בב"י סי' רמ"ח נראה דקושייתם מצד איסור תחום, וצ"ע שהרי לדידהו אין איסור הפלגה ואף בשבת, ואפשר דכוונתם דהנוהגים כן ע"כ סוברים שאסור משום תחום. וא"כ לא הועילו. וצ"ע].

אמנם הטור כתב בשם בה"ג שאם קנה שביתה מע"ש אף שיצא מותר להפליג בשבת, וקשה קושית התוס' והרא"ש דאף שקנה שם שביתה סו"ס הרי מפליגין בשבת, וע"י להלן.

וע"י ב"י סי' רמ"ח דמהר"י אבוהב נקט בדעת בה"ג דס"ל כרשב"ם שאין איסור יציאה מהתחום ע"י ספינה, אבל הב"י מפרש דפליג על רשב"ם אלא דמייירי באופן שאין איסור יציאה מהתחום, ועכ"פ לדברי שניהם מה שקנה שביתה אינו כדי להנצל מאיסור יציאה מהתחום.

אמנם מדברי הרשב"א בעבוה"ק ש"ד פ"ח מבואר שהקונים שביתה בע"ש סברו דמהני השביתה בספינה להנצל מאיסור תחום. וזה משום שכששבתו בספינה ע"י שקנו בה שביתה לא קנו שביתה ביבשה ואין איסור תחום ומצד שביתתם בספינה לא נאסרו דספינה למעלה מ"י (ומספק נקטינן דאין תחומין למעלה מעשרה). והרשב"א חולק ע"ז דכיון שהספינה למעלה מ"י לא קנו בה שביתה וכשנכנסו אח"כ ליבשה קנו שם שביתה ואסורים להפליג דיוצאים מן התחום. וכע"ז בריטב"א בסוגיא להלן.

ומדבריו ברשב"א משמע שיש איסור גם מצד שיוצאין מן התחום, אמנם ע"י מחה"ש פ"י רמ"ח ס"ק י"א דנפ"מ שאסור לצאת מן הספינה ליבשה משום שעכשיו יוצא מן התחום, ויל"פ כן גם ברשב"א.

ובדעת בה"ג פ"י הב"י דע"י ששבת בספינה מע"ש ונעשית כביתו תו ליכא גזירה דנראה כשט, שזה רק כשנכנס להפליג בשבת, אבל כשנכנס מע"ש נראה כאילו נכנס לדור שם ואח"כ ספינה ממילא אזלה, וקמ"ל שאף אם יצא בשבת וחזר עדיין נחשב ביתו.

ועוד נראה מדבריו דמהני גם לגבי איסור תחומין. שאם נכנס בשבת נחשב שהוא יוצא מן התחום, אבל כשנכנס בע"ש לא נחשב כנכנס להפליג אלא נכנס לדור, ורק אח"כ ספינה ממילא אזלה.

ולדינא ע"י שו"ע רמ"ח ס"ג דשבת בספינה מהני רק אם לא יצא ממנה. וכדעת התוס' והרא"ש, והרמ"א הביא דעת החולקים דמהני קנין שביתה אף שאח"כ יצא.

טז) והרא"ש סי' ג' הוסיף להקשות על מנהג זה דלענין להלך את כולה לדידהו דאסור לא מהני שביתה מאחר שנוסעת משם והולכת חוץ לתחום. [והב"י סי' ת"ה דייק מזה דהרא"ש עצמו סובר שמותר כדעת ר"ג דהוי דיר וסוהר]. וכוונת הרא"ש דאם נפרש שעושים כן לא בשביל להנצל מאיסור הפלגה אלא כדי שיוכלו להלך את כולה ובלא זה לא מהני וכדעת הרשב"ם, בסמוך, לזה לא מהני שביתה, וע"י תפאל"מ שהקשה דבגמ' מפורש דמהני שביתה בספינה, אמנם הב"י ביאר דברי הרא"ש עפ"י הגהות אשר"י שם דלא מהני שביתה אלא בשבת ברגליו אבל קנין סי' קמ"א שביתה בפת לא מהני. [ומשמע מזה שאין זה דין שביתה ממש, אלא דין דיר וסוהר ולזה בעינן דוקא שישבות שם ביה"ש, ואכמ"ל] ובאו"ז סי' קמ"א מבואר דמהני שביתה בפת. וע"י מג"א רמ"ח ס"ק י"ב דפליג על הלבוש. ונראה דפליגי בהנ"ל.

יז) ולענין להלך בספינה עצמה, דעת הרשב"ם בתוס' דאף דשרי להפליג חו"ל, מ"מ אסור להלך בספינה, אבל התוס' חולקים עליו דכיון דקמ"ל כר"ג בדיר וסוהר שפיר מצי להלך את כולה.

ובדעת הרשב"ם כתב הב"י סי' ת"ה דס"ל שביצא לדעת אין היתר להלך את כולה, וכדעת הרמב"ם והרמב"ן. והיינו שגם הרשב"ם מודה דהלכה כר"ג אלא דשאני הכא דיצא לדעת. וכ"כ הר"ן (בשבת דף ז' בדפי הרי"ף) מדנפשיה, אבל בביהגר"א סי' ת"ה ס"ו כתב דאין רא"י מהרשב"ם ד"ל דס"ל דהלכה כשמואל דלית הלכתא כר"ג ולא מהני כלל דיר וסוהר להלך את כולה אם לא שבת באויר מחיצות. [ובסי' יד דוד כתב שכן משמע בתוס'].

ולדעת ר"י דפליג על רשב"ם, הב"י מפרש דס"ל שביצא לדעת נמי מהני דיר וסוהר להלך את כולה. ובאמת כן דעת תוס' דף כ"ט וכן ציין הגר"א [ועי' רעק"א במשניות שהעיר על הב"י שהוצרך לדקדק כן מתוס' דידן].

אמנם לפי"ז יש להעיר, שברא"ש נראה דס"ל כתוס' שמוטר להלך את כולה וכן דייק הב"י. וזה סותר למש"כ בריש פירקין בשם המהר"ם דבחזר לעירו יש לו את כל העיר כיון ששבת בה, ומזה דייק המ"ב דס"ל דבלא שבת אין לו דיר וסוהר כיון שיצא לדעת, וכמהרמב"ן. [ולמשנ"ת שם דלדעת הבי"מ דמהר"ם מיירי אף דליכא מחיצות אין ראוי למ"ב א"ש, אבל לדעת הרמ"א והמ"ב יקשה].

(יח) ועוד יל"פ בדעת ר"י (וכ"ה בביהגר"א שם ס"ז) דהכא לא חשיב כיצא לדעת, והיינו שהרי לשיטת הרשב"ם מותר ליכנס בספינה בשבת וא"כ חשיב שיצא בהיתר, ואמנם הרמב"ן נקט שגם ביצא בהיתר חשיב כיצא לדעת, וכ"מ בר"ן בשבת דף ז'. אבל התוס' פליגי ע"ז.

אלא שלפי"ז קושיית ר"י היא רק לשיטת הרשב"ם דשרי ליכנס לספינה. אבל לשיטת התוס' שאסור ליכנס לספינה בשבת יהא אסור גם להלך את כולה. וא"כ להלכה יהא אסור להלך. וברא"ש ל"מ הכי וכן מפורש בהגאשר"י שלדעת ר"י אסור להפליג בספינה ומ"מ אם נכנס לה מותר להלך את כולה ועי' גאו"י שעמד בזה.

ושם צידד שאף שאסור ליכנס לה מ"מ לא חשיב יצא לדעת כיון דספינה ממילא אזלה. וכן נראה כוונת הגר"א סי' ת"ה ס"ז וכ"כ הביאנוה"ל שם ד"ה הואיל עש"ה. [והיינו ע"ד הרמב"ן שביצא לדעת אף בהיתר אין לו דיר וסוהר, והכא הוא להיפך דלא יצא אלא הספינה הוציאתו רק דמ"מ עשה איסור, ובכה"ג יש לו דיר וסוהר] מיהו מש"כ הגר"א והמ"ב כן בפשיטות צ"ב מ"ט לא פי' כנ"ל דס"ל דאזלי לשיטתם דף כ"ט דאף ביצא לדעת יש דין דיר וסוהר וכמש"כ הגר"א גופיה ס"ק שם ס"ו. ואפשר דבאו ליישב שיטת הרא"ש שלא יסתרו דבריו ממה שהביא בשם מהר"ם וכנ"ל.

עוד צידד הגאו"י דאף שאסור לצאת בספינה, מ"מ כיון שאין זה איסור תחומין לא חשיב יצא לדעת.

ובביהגר"א שם תמה על הרשב"ם דהכא דספינה מהלכת לכ"ע מותר להלך את כולה, [והגאו"י שם צידד דזו כוונת ר"י אך צ"ב דא"כ לא הוצרך ר"י לומר דק"ל כר"ג, דאפי' לר"ע מהלך את כולה].

תחומין למעלה מעשרה

(א) בגמ' מספק"ל אם יש תחומין למעלה מעשרה או לא. והספק לא נפשט, ועי' עוד בסוגיא דף מ"ה ב' ובתוס' שם. ומבואר בראשונים שיש כמה נפ"מ אם אין תחומין למעלה מ"י, וכדלהלן.

באופן שמתחילת השבת היה למעלה מ"י דלא קנה שביתה שם. כשהגיע אח"כ חוץ לאלפיים ממקומו הראשון יכול להלך יותר מד"א וזה מבואר בגמ' בסוגיין במעשה שנכנסו לנמל משחשיכה, שאם אין תחומין מותרים לילך במקום שהגיעו יותר מד"א, ואין איסור הילוך מחמת שהוא חוץ לתחום של מקום שהיו בכניסת השבת. [אמנם הרדב"ז נקט בדעת הרמב"ם שקנו שביתה אף למעלה מ"י ונדחק בגמ', עי' להלן]. ונקטו הראשונים שמוטר להלך במקום שירד אלפיים אמה, וכן מבואר בתוס' דף מ"ה ב', וה"ט דקנו שביתה במקום שירדו כיון דלא קנו שביתה בכניסת השבת.

והרמב"ן האריך לדון בזה, דלכאורה אין קנין שביתה אלא בביה"ש, [ויש לפרש קושייתו, דאף מי שאין לו תחום אסור להלך יותר מד"א, עוד יל"פ דקונה שם ד"א כדין יוצא חוץ לתחום]. וכתב כמה אופנים, א. דכשארין לו שביתה בביה"ש קונה שביתה בעירו. ולפי"ז נתקשה שאם יעמוד ביבשה רחוק מעירו לא יוכל להלך. ב. דדעתו מע"ש על מקום שירד שם באמצע השבת. ג. מסקנת הרמב"ן בשם התוס' דמי שלא שבת ביה"ש אלא באמצע השבת זהו תחילת השבת. והרמב"ן הקשה ע"ז מ"ש מישן בדרך דלא קנה שביתה ביה"ש ואין לו אלא ד"א, ותי' דהתם כיון שלא קנה שביתה של תחום אלפיים, קנה ד"א כדילפינן משבו איש תחתיו. [וגם זה חשיב שביתה], משא"כ הכא דלא קנה שביתה גם של ד"א קונה שביתה באמצע שבת. ועי' מהרש"ל ומהרש"א ע"ד התוס' שם, ודברי מהרש"ל כתי' דהרמב"ן ודברי מהרש"א כתי' ב'.

ובתור"פ בסוגיין כתב שיכול ללכת כמה שירצה, והמגיה למד מזה דס"ל שאין קונה שביתה ובכה"ג יכול ללכת כמה שירצה (ודלא כשא"ר שאם לא קנה שביתה אסור להלך יותר מד"א) ולענ"ד יל"ד דשמא כוונתו שהולך למעלה מ"י כמה שירצה ולא פליג על הראשונים.

(ב) ובקנה שביתה מתחילת השבת למטה מ"י, אם אין תחומין למעלה מ"י מותר להלך דרך למעלה מ"י אף שיוצא חוץ לשיעור תחום, ודין זה מבואר בגמ' בהני שב שמעתתא דס"ד שאליהו בא בשבת מסורה לפומבדיתא דרך קפיצה למעלה מ"י.

אמנם לאחר שירד למטה מ'י' אסור להלך שם יותר מד'א ולא אמרין שקונה שם שביתה ויש לו אלפים אמה באופן הנ"ל ששבת ביה"ש למעלה מ'י', אבל בשבת למטה מ'י' שכבר קנה שביתה אין קונה עכשיו שביתה במקום השני ואסור להלך יותר מד'א, כיון שהוא חוץ לתחום שביתתו הראשון. ע"י תוס' דף מ"ה ב' שהוכיחו זאת מקושית הגמ' שם וליקנו שביתה באוקינוס, וכן נקטו הראשונים. [אמנם בבית"ב למאירי הביא דיש חולקים ומפרשים הגמ' דף מ"ה להצד דיש תחומין למעלה מ'י' ודלא כתוס', שו"ד שבתוס' רא"ש שם כתב כן בצד א'].

ג) ומשמעות הראשונים שאף באופן זה ששבתו למטה מ'י' ויצאו חוץ לתחום דרך למעלה מ'י', שלאחר שירדו למטה אסור להלך יותר מד'א, מ"מ הירידה למטה מותרת, וכן פשוט הגמ' בהא דשב שמעתתא דאליהו בא מסורא לפומבדיתא. וצ"ב הסברא שהרי עכשיו יוצא למקום שהוא חוץ לתחום. אמנם החזו"א סי' ק"ט י"ח נסתפק בד"ז, וציין שם למ"ב סי' ת"ה ס"ק כ"ו שמותר לירד. ובשו"ת הרדב"ז ח"ד סי' פ"ז נקט שאסור לירד, והסברא כנ"ל. אבל צ"ע מהגמ', ויש שדחו דפומבדיתא לא ירד אלא אמר דבריו למעלה מ'י' וצ"ע. עוד צ"ע מהגמ' להלן דאם אין תחומין יכול אליהו לבוא בשבת לבשר על משיח, ולכאורה צריך לירד למטה מ'י'. והביאו מהפמ"ג סי' רצ"ה דאליהו בא מהשמים דהוי למעלה מ'י' ולא קנה שביתה, ולפ"ז א"ש שיכול לרדת למטה מ'י'. אולם בחת"ס ח"ו סי' צ"ח חולק ע"ז. וכ"מ במהרש"ל דף מ"ה ב', ומוכח שמותר לירד, וצ"ע.

ד) עוד עיין מהרש"ל בדף מ"ה ב' שנסתפק בשבת למטה מ'י' ויצא דרך למעלה מ'י' אם מותר לחזור לתחומו, וכנראה כוונתו כשלא ירד שם למטה, דא"כ פשיטא שאסור לצאת מד"א שלו. ויל"ע מ"ט יהא אסור לחזור ומשמע שהאיסור לחזור אינו משום שקנה ד"א חדשות. [ובתו"י יומא הו"ד בריש פירקין ס"ל שמה"י לאחר שיצא מותר לחזור, אמנם י"ל דהמהרש"ל מייירי מדרבנן].

ה) הרמב"ם ה"ל שבת פכ"ז ה"ט כתב מי שהיה בא בדרך ליכנס למדינה בין שבא בים בין שהיה בו ביבשה אם נכנס בתוך אלפיים אמה קרוב לעיר קודם שיכנס השבת וכו' הרי זה יכנס ויהלך את כולה וחוצה לה אלפיים. וכו'. ובשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' אלף י"ח הקשה דכשבא בים דהוי למעלה מ'י' [למש"כ המ"מ שם ה"ג בדעת הרמב"ם דאזלינן לקולא], א"כ אף כשהיה חוץ לתחום בכניסת השבת יוכל להלך את כל העיר וחוצה לה אלפיים. ומזה הוכיח דס"ל לרמב"ם דאף אם אין תחומין למעלה מ'י', אפי' אם היה בבית"ש למעלה מ'י' קנה שביתה במקומו ורק מותר להלך למעלה מ'י' אבל כשירד אסור לצאת מד"א וכמו בשבת למטה מ'י'. ודלא כמש"כ הראשונים [ודלא כהמ"מ ה"ג בדעת הרמב"ם]. והוא עצמו הקשה מהא דמקשינן ממעשה שבאו בנמל דאם אין תחומין אמאי אסורים ליכנס. ונדחק שם דאיה"נ אלא הגמ' תי' דמייירי במהלכת ברקק דבלא"ה צ"ל כן ברישא דמתני' כדאמרו לעיל בגמ'. וצ"ע. ועוד צ"ע מהוכחת הראשונים מהגמ' דף מ"ה ב' בגשמים שקנו שביתה בעבים. ובסברת הרמב"ם לדעת הרדב"ז שקונה שביתה, משמע שם דהוי כמים דאמרין דחשיבי דמונחים בקרקע, וה"נ בספינה. וע"י עוד להלן אות ז'.

[ובעיקר דברי הרמב"ם יש שתי עפ"י דברי הרשב"א להלן ד"ה מסתכל שאם היה בתוך התחום ולא קנה שביתה ביה"ש אף שמותר להלך אלפיים אמה ממקום שירד שם בשבת, מ"מ אין קונה שביתה בעיר אלא במקום רגליו, ואין מודדים אלפיים מסוף העיר. משא"כ בהיה תוך התחום. וא"ש דברי הרמב"ם. אך עיקר דברי הרשב"א שם צ"ע וכדהקשה בחי' המאירי].

ו) עוד ע"י במ"מ פכ"ז ה"ג שהביא תשובת הרמב"ם דאף אם תחומין מה"י וכגון י"ב מיל מ"מ בים אין איסור תחומין מה"י כלל וכן בכרמלית אין איסור תחומין מה"י. ומשום דלא דמי לדגלי מדבר, וביאר שם בתשובה דא"א שאם יעביר חפץ ד"א לא יעבור ובהילוך ילקה, וע"י שו"ת חת"ס ח"ו סי' צ"ח מש"כ בזה. וע"י ביאור"ל סי' ת"ד שמדברי השו"ע שהביא דברי הרמב"ם בים ולא בכרמלית נראה דבכרמלית יש תחומין מר"ת, אמנם ציין שם לרעק"א והגר"ז שלא כ"כ.

ז) בטעמא דאין תחומין למעלה מ'י', מדברי רש"י נראה דאינו מקום הילוך, ואיסור תחומין הוא שיעור אלפיים של הילוך, וכ"כ המ"ב ריש סי' ת"ד. והלבוש שם כתב דלמעלה מ'י' הוי כמקום פטור והיינו דאינו רשות. ולטעם רש"י (והמ"ב) יל"ע דטעם זה מהני להתיר הילוך למעלה מ'י' אבל מ"ט אין קונים שביתה למעלה מ'י'. [ואמנם לרדב"ז הנ"ל באמת קונים שביתה למעלה מ'י', אבל מדבריו מבואר שזה רק בספינה ומשום דדמיא למים שקונים שביתה משום דמינח ניחוי ובטלי למים התחתונים. ועכ"פ להלכה לא נקטינן כוותיה] ולטעם הלבוש א"ש, וכדבריו נראה מהרמב"ם שבכרמלית אין איסור תחומין מה"י.

ח) גמ' בעמוד גבוה עשרה ורחב ארבעה לא תיבעי לך דארעא סמיכתא היא. ורש"י פ"י דהילוך מעליא הוא, וכנ"ל דעיקר טעמא דלמעלה מ'י' הוא משום דלא חזי להילוך. וקצ"ע לשון הגמ' דארעא סמיכתא היא, אבל ללבוש דלמעלה מ'י' הוי כמקו"פ א"ש דברחב ד' הוי חלק מהרשות.

הב"י סי' רס"ו הביא בשם תרוה"ד דרוכב על החמור ליכא איסור תחומין למעלה מי' [דהוי ספק דרבנן לקולא כדלהלן] וכוונתו דוקא כשרגליו למעלה מי', וכ"פ המג"א שם ס"ק ז', אולם המ"א שם חולק ע"ז עפ"י דברי רש"י דטעמא דלמעלה מעשרה משום דלא ניחא תשמישתיה וברכיבה הרי ניחא תשמישתיה. [ועוד כתב שם דרכוב כמהלך ובשו"ת חת"ס ח"ו סי' צ"ח דחה דברי המ"א]. וע"ע בשעה"צ סי' ת"ד ס"ק ג' לענין גשר דאפשר דחשיב ניחא תשמישתיה. [אמנם לדעת הלבוש דתלוי אם הוי חלק מהרושת, לכאורה גשר שאין רחב ד' נמי לא הוי כקרקע. וכמו"כ יש לדון לדבריו ברוכב על החמור לטעם א' דהמ"א]. ובנוסע בקרון שרחב ד' כתב הב"י שם דהוי כארעא סמיכתא כיון שרחב ד'. וכן מבואר בריטב"א בסוגיין בע"ב. ובחת"ס שם פקפק בזה דהקרון אינו קבוע. ע"ש. ובשו"ע הגר"ז סי' רמ"ח בקו"א ס"ק ב' כתב דלהריטב"א תלוי בניחא תשמישתיה לכך גם קרון חשיב כארעא סמיכתא, כדעת הב"י, אבל ברש"י משמע דרק כשנח כעמוד חשיב כארעא סמיכתא משא"כ בקרון. ולדברי הריטב"א והב"י דקרון חשיב כארעא סמיכתא, הא דספינה לא חשיב כארעא סמיכתא כתב שם הגר"ז דספינה אינה מהלכת בארץ אלא על המים. ולפי"ז כתב דכשהספינה מגיעה לתוך ג' לארץ חשיבא כארעא סמיכא אף שיושב למעלה מי'. וכשהספינה למטה מי' ורגליו למעלה מי' כתבו בשם היראים דחשיב כלמעלה מי'.

ט) גמ' תא שמע פעם אחת לא נכנסו לנמל עד שחשיכה וכו' אלא אי אמרת אין תחומין כי לא היינו בתוך התחום מאי הוי. הרשב"א להלן בע"ב (ד"ה מסתכלים היינו) כתב שרצו לדעת אם היו בתוך התחום ויקנו שביתה בעיר שיוכלו להלך את כולה וחוצה לה אלפיים, אבל אם היו ביה"ש חוץ לתחום כשתגיע הספינה למטה מעשרה יהא להם אלפיים מאותו מקום ולא יותר ואפי' כלתה מדתו בחצי העיר אין להם אלא חצי העיר, ומבואר דס"ל דאף אם אין תחומין למעלה מעשרה וקונה שביתה באמצע השבת, מ"מ לא הוי ממש כשבת בע"ש, דבע"ש כשנמצא בתחום העיר חשיב כשבת בעיר אבל בנכנס לתחום העיר בשבת אין נחשב שביתה בעיר, ואין לו אף בעיר אלא עד סוף התחום, ועי' מ"ב סי' ת"ד ס"ק ט"ו שפסק כן (ועי' ח"י המאירי עמ' רס"ח שנחלק עליו וסיים דהמחמיר תע"ב) ולפי"ז צ"ב קושית הגמ', דנימא דלכך שאלו אם נכנסו לתחום העיר, דאז יוכלו להלך בכל העיר. וצ"ל שעיקר שאילתם היתה אם יכולים ליכנס לעיר אבל לא היה איכפת להם להלך בכולה. [ויותר מזה כתב הרמב"ן (ד"ה ושמא יש) דיש שפירשו שלא רצו ליכנס לעיר כלל רק לירד מן הספינה. והרמב"ן דחה דבריהם ועכ"פ בזה יתכן דמודה שרצו רק ליכנס לעיר].

י) שם ת"ש הריני נזיר וכו' ומבואר בגמ' דאם יש תחומין למעלה מעשרה אין המשיח ואלוהו יכולים לבוא בשבת. והקשו האחרונים א"כ איך בא אליהו לברית מילה. וידועים דברי החת"ס ח"ו סי' צ"ח דכשבא בתורת מלאך אין חייב במצוות, ורק כשבא בתורת בן אדם מלובש בגוף חייב במצוות. וכשבא לבשר על ביאת המשיח צריך לבוא בתורת אדם, וכן לעיל כשבא ללמד תורה בסורא צריך לבוא בתורת אדם, דלא בשמים היא, ולכך אסור לבוא מחוץ לתחום. בהא דאמרין דאין בן דוד בא עד שיבוא אליהו ויבשר. עי' טו"א ר"ה דף י"א ב', שכו"ז דוקא אם בא באחישה אבל אם בא בעתה יכול המשיח לבוא אף בלא שיבוא אליהו קודם, ולפי"ז צ"ב מ"ט לא ניחוש שיבוא היום בעתה. וע"ש. ועי' בהגהות מהרש"ם ועיני שמואל בסוף המסכת.

מ"ג ע"ב

יא) ודלמא האי תנא ספוקי מספקא ליה אי יש תחומין או אין תחומין ולחומרא. ופירש"י אבל מפשט לא פשיטא ליה דתילף התירא מיניה. עי' רשב"א וריטב"א שלמדו מדבריו דלמסקנא דהוי ספק אזלינן בתחומין לחומרא. [ולכאורה משמע כך גם ברשב"ם שדן להתיר להפליג חוץ לתחום מטעם דספינה ממילא אזלה, ולא מטעם דסתם ספינה קיימא למעלה מי' כדכתב בשו"ע. וצ"ע]. וכן דעת הר"ח והראב"ד, וע"ש דטעם הראב"ד דא"א לומר דבתחומין גופא אזלינן לקולא ובנזיר דנפיק מיניה אזלינן לחומרא. ועי' רמב"ן שתמה עליו. וכן נקטו רוב הראשונים דבתחומין אזלינן לקולא כיון דהוי ספק דרבנן, אמנם למ"ד תחומין דאורייתא אזלינן לחומרא. ולדעת הראשונים דבי"ב מיל נקטינן דתחומין דאורייתא אזלינן לחומרא, וכן כתב בשו"ע סי' ת"ד ס"א.

אמנם בים דעת הרמב"ם (בתשובה ש"ח מהדורת פריימן והובא לעיל) דלעולם אין תחומין דאורייתא. והו"ד בשו"ע. ולכך מותר להפליג בספינה למעלה מעשרה מצד איסור תחומין. ורק משום גזירה דשט וכדו' אסור וכנ"ל בע"א. והרשב"א כתב דהיכא דקנה שביתה למטה מעשרה אסור להפליג חוץ לתחום למעלה מי' משום דאזלינן בתר חזקת ביתו שקנה בו שביתה. וצ"ע מה שייך חזקה, הרי אם אין תחומין למעלה מי' אינו סותר לחזקה.

א) מתני' מי שישב בדרך ועמד וראה והרי הוא סמוך לעיר הואיל ולא היתה כוונתו לכך לא יכנס דברי ר"מ, ר"י אומר יכנס. והלכה כר"י דאיי"צ דעת להדיא לקנות שביתה בעיר, ואף שנתכוון לקנות במקומו, כתבו הראשונים דהוי שביתה בטעות. ועי' שעה"צ סי' תי' סק"א שהוכיח כן גם מרש"י ודלא כהב"ח.

אמנם כל מה שקונה שביתה בעיר היינו דוקא בהיה דעתו ליכנס לעיר ורק שמחמת שסבר שלא הגיע לתחום העיר נתכוון לקנות שביתה במקומו אבל אם לא היה דעתו ליכנס לעיר לא קנה שביתה בעיר אלא במקומו. וכ"כ בשו"ע שם, וכ"מ בראשונים במתני' במעשה דר"ג שבאו לנמל. ויל"ע באופן שלא היה דעתו לקנות שביתה במקומו, אם קונה בעיר אף שלא היה דעתו ליכנס. וקצת משמע הכי בראשונים שהוכיח ממעשה דר"ג. [אמנם בביתו כתב הגאון"י דף סי' ע"א שקונה שביתה אפי' שלא היה דעתו ליכנס לשם דממילא קונה ביתו, ועי' שו"ע סי' תי"א].

ובאופן שאמר בפיו להדיא שקונה שביתה במקומו, כתבו הראשונים בשם הראב"ד דקונה שביתה במקומו כיון שעקר בפיו שביתה העיר, אמנם רבינו יהונתן מפרש מתני' אף באמר בפיו שקונה במקומו. והרמ"א סי' תי' פסק כהראב"ד. ויל"ע מ"ט פי' הר"י דאמר שביתתי במקומי. ומשמע קצת דבלא אמר אף ר"מ מודה. ועי' גאו"י.

ב) ובעצם הדין כשהוא בתחום העיר קונה שביתה בעיר, יש לדון אם משום דכשהוא בתחום העיר נחשב שנמצא בעיר, או מפני שיכול להגיע לשם.

הרמב"ן בדף מ"ג העלה ג' צדדים במי ששובת בספינה למעלה מ"י אם קונה שביתה בעיר, דאף שהוא בותך תחום העיר אין קונה שביתה כיון שנמצא למעלה מ"י, והרמב"ן דחה זאת מגמ' וגם מסברא דכיון שהוא בתחום העיר דין הוא שקונה שביתה בעיר. ב. להיפך דאף כשהוא חוץ לתחום יקנה שביתה בעיר כיון שאין למעלה מעשרה נמדד בתחום. ג. ממסקנתו נראה דאין קונה שביתה אלא במקום שיגיע לשם למטה מ"י. אבל ביה"ש לא קנה שביתה עכ"פ כשלא היה בתוך תחום העיר.

והנה אם תלוי במה שיכול להגיע לעיר, לכאורה פשוט כצד ב', וע"כ שלצד א' לא סגי במה שיכול להגיע לעיר, וביותר נראה משמעות לשונו גם לצד ב' דאינו מטעם שיכול להגיע לשם אלא משום דלא חשיב חוץ לתחום דלמעלה מעשרה לא נמדד בתחום. ועי' שם לגבי כלים שבתוך התחום, דמה שבתוך התחום בטר קרתא גריר. [וצ"ל דפליגי ב' הצדדים בגדר למעלה מ"י, ועי']. ולמסקנתו דלא קנה שביתה בעיר ע"כ משמע דלא מהני מה שיכול להגיע לעיר, אלא בעינן שיהא בתוך התחום, ולמעלה מ"י לא חשיב בתוך התחום.

ועי' ברש"י דף מ"ז ב' ובריטב"א בשם הר"ם בר שניאור דמבואר להדיא שזה מטעם דנגרר אחר העיר, ע"ש.

ג) אמנם הרמב"ם הל' עירובין פ"ו ה"א כתב דמניח עירוב חוץ לאלפיים אמה ממקומו אינו עירוב מפני שאין יכול להגיע לעירובו. והמג"א סי' ת"ח מדייק מזה שאם יכול להגיע לעירובו הוי עירוב אף בהניחו חוץ לאלפיים אמה, [ע"ש נפ"מ בנמצא בעיר שלן בה שיכול להלך את כולה]. ולכאורה זה דלא כמשנ"ת עפ"י הרמב"ן. אלא דאפשר דהרמב"ן מיירי דוקא בלא נתכוון להדיא לקנות שם שביתה ברגליו או ע"י עירוב, רק דמהני משום שנמצא בתחום העיר, אבל בהניח עירובו מודה הרמב"ן דסגי במה שיכול להגיע לעירובו.

ד) מתני' מי שישן בדרך וכו' יש לו אלפיים אמה לכל רוח דברי ר"י בן נורי וחכמים אומרים אין לו אלא ד"א, עי' גאו"י שדוקא בישן בדרך פליגי אבל ישן בעירו מודים חכמים שקונה שביתה בעירו דלא נפיק מחזקת ביתו. ויותר צידד שם במשנה דלעיל לגירסת הרמב"ם (וכ"ה בר"ח) מי שישן בדרך והולך לעיר קונה שביתה, דקאי אף לרבנן משום דנעשה כבני העיר כיון שנכנס בתחומם. וכדבריו מפורש במאירי אלא דשם ביאר דבסתמא דעתו על עירו עד שיפרש שמערב חוץ לעיר ברגליו או בפת. עוד כתב הגאון"י שאם נתכוון קודם שישן לקנות שביתה בביה"ש בעיר מהני. וגם זה מבואר במאירי דכתב שם דישן לא קנה דהיה לו לפרש קודם שישן שרוצה לקנות שביתה במקומו. [ומדבריו נראה דהוי כגילוי דעת שלא רצה לקנות שביתה שם, ולפי"ז יל"ע בנדרם ולא הלך לישן. וצ"ע].

ה) בטעמא דר"י בן נורי ורבנן. מבואר בגמ' בע"ב דפליגי אם חפצי הפקר קונים שביתה, והיינו דפליגי אם צריך דעת או לא. ועוד מספק"ל לגמ' דאף לריב"נ חפצי הפקר אין קונים שביתה אלא דישן עדיף הואיל וניעור קנה ישן נמי קונה. אלא דמסקינן דע"כ לריב"נ גם חפצי הפקר קונים שביתה. מיהו להלכה נקטינן בדף מ"ו א' כריב"נ רק בישן ולא בחפצי הפקר, ופי' הראשונים שם

דלדין ס"ל דהואיל וניעור קנה ישן נמי קונה. וכוונת הגמ' עי' מאירי דישן אין לדנו כל כך כהפקר, וכנראה הביאור דאף שאי"צ דעת מ"מ צריך שיהא בר דעת לקנות שביתה.

ועי' ברמב"ן לדף מ"ג שהביא מהירושלמי דטעמא דריב"נ דמאחר שאילו היה ער היה קונה לו שביתה ישן ולא קנה לו שביתה ישן אלפיים אמה. ולכאורה היינו כצד ב' דגמ' דידן אך ברמב"ן ל"מ הכי, ולשון זה איתא ברמב"ם הל' שבת פכ"ז ה"ד היה ישן וכו' "שלא קנה שביתה" יש לו להלך ממקומו אלפיים אמה, ויש שדייקו מהרמב"ם דישן לא קנה שביתה ואין לו ד"א אלא רק אלפיים משא"כ בניעור ועי"ש במ"מ שנראה שנקט הכי, ועי' או"ש עירובין פ"ז ה"ו ודברי יחזקאל סי' ט' ט"ו. ולפי"ז יתפרש כן גם בירושלמי. וצ"ע. ועי' בחי' רא"ל מלין סי' פ"ח דכוונת הרמב"ם דחל שביתה ממילא בלא קנין שביתה. [וגם חפצי הפקר קונים שביתה. אך זה תמוה דבפ"ה ה"י מהל' יו"ט פסק דאין קונים שביתה].

ו) לרבנן דישן אין קונה שביתה ואין לו אלא ד"א, מבואר דאף שניעור אח"כ אין קונה שביתה, והקשו הראשונים מהא דלעיל מ"ג א' דאם אין תחומין למעלה מעשרה כשמגיעה הספינה למטה מעשרה יכול ליכנס לעיר ומשמע שקונה שביתה באמצע שבת, ולעיל הובא דברי הרמב"ן דכיון שכשישן קנה ד"א דקרינן ביה שבו איש תחתיו שוב אין קונה אח"כ אלפיים משא"כ למעלה מ"י דלא קנה שביתה כלל.

אבל הרשב"א וריטב"א תי' דישן שהיה יכול לקנות שביתה ביה"ש שוב אין קונה שביתה. [אמנם בגמ' להלן ע"ב מבואר שגם גשמים שירדו ביו"ט אין קונים שביתה אף שלא יכלו לקנות שביתה ביה"ש, ולא יתיישב בתי' זה, והרשב"א וריטב"א הקשו כן ותי' דלמעלה מ"י שהיה דעתו ביה"ש לקנות שביתה במקום שירד אח"כ קונה, ולפי"ז לכאורה אין צריך לתירוצם הראשון מישן. ועי' מהרש"א בע"ב ע"ד התוס'. וצ"ע].

יעויין ברמב"ן שם שהביא מהירושלמי דשו"ט לר"י בן נורי בגר שטבל בשבת אם יקנה אלפיים, ונקט שם דלדינא ס"ל דאין קונה שביתה משום שביה"ש לא היה יכול לקנות שביתה, וצ"ע מה הס"ד דיקנה לריב"נ דהא כשם שלרבנן אין קונה באמצע השבת ה"נ לריב"נ דהנה לא פליגי. וכ"ה האו"ש פכ"ז הל' שבת. [ובביהמ"ד ר"ל דלריב"נ קונה אלפיים רק כשניעור, וצ"ע לשון הירושלמי שם].

ז) מדברי הרמב"ן מבואר דישן יכול לקנות ד"א, ועי' או"ש שבת פכ"ז שביאר דלקנות אלפיים צריך דעת אבל לקנות ד"א אי"צ דעת, דקונה ממילא, ולדעת הראשונים שלא תי' כהרמב"ן יתכן דס"ל דגם ד"א אין קונה כשישן אלא אח"כ כשניעור, דד"א שפיר קונים אף באמצע שבת כדחזינן במי שבא מחוץ לתחום. אמנם אי"ז מוכרח ד"ל דאף שקונה ביה"ש ס"ל שאין זה קנין שביתה אלא שזהו כמקום רגליו ולכך יוכל לקנות אח"כ שביתה. או דאף שקנה ד"א יקנה אח"כ אלפיים במקומו. ורק במקום אחר אין יכול לקנות.

ח) במשנה וחכ"א אין לו אלא ד"א אומר והוא באמצען ר"י אומר לאיזה רוח שירצה ילך. ובגמ' דף מ"ח א' מבואר דחכמים לא ס"ל כר"י אלא יש לו ד"א לכל רוח משא"כ לר"י יש לו ד"א רק ברוח אחת שיברור לו.

ונחלקו הראשונים לר"א דהוא באמצען, הריטב"א מפרש דמקום רגליו מן המנין, אבל האו"ז סי' קנ"ב מדייק מלשון רש"י ד"ה והוא באמצען "כלומר ב' אמות יש לו לכל צידיו", דמשמע מלבד מקום רגליו. וכ"מ בדברי רש"י ד"ה היו שנים עומדין זה רחוק מזה דמיבלען ב' אמות של כל אחד בתוך של חבירו, ומשמעות דבריו שהמרחק ביניהם ו' אמות מחוץ לגופם, ומשמע דהד"א שיש לכל אחד לחכמים הם מלבד מקום רגליו. ועי' תו"ש סי' שצ"ו שדייק כן ופי' כן בכוונת האו"ז. ועי' שר"ל, דדוקא לחכמים אין מקום רגליו מן המנין אבל לר"א דהוא באמצען זה כולל גם מקום רגליו. אמנם באו"ז מפרש דדייק כן מלשון רש"י אליבא דר"א. (והתו"ש לא ראה דבריו). ועי' להלן אות י'.

והאו"ז שם כתב דברמב"ם משמע דמקום רגליו מן המנין והיינו כהריטב"א, ודברי האו"ז הובאו בד"מ סי' שצ"ו, ועי' ח"י המאירי דרוב המפרשים פי' דמקום רגליו אינו מן המנין.

ובפשוטו יסוד המחלוקת היא אם הד"א שנתנו לו, הוא דנחשב שמקום שביתתו הוא בד"א, ולא רק במקום רגליו, ולפי"ז מקום רגליו מן המנין, או דד"א הם מלבד מקום שביתתו אלא שנתנו לו תחום מחוץ למקום שביתתו ד"א, וא"כ מקום רגליו אינו מן המנין.

ט) הרמב"ן לעיל מ"ג (בד"ה ושמא יש מבעלי הסברות) דיש שפי' שאם אין תחומין למעלה מעשרה כשהגיע הספינה למטה מעשרה מותרין לצאת מן הספינה אבל אסורים להלך יותר מד"א, ופי' כן בקושיית הגמ' שם כי לא היו בתוך התחום מאי הוי. והרמב"ן

דחה פי זה דהרי אף אם יש תחומין מותרין לצאת מן הספינה אף שהגיעה חוץ לתחום, ולכאורה דבריו צ"ב דהא הספינה כד"א ואין יצאו מהספינה, וע"כ דס"ל דד"א שנתנו ליוצא חוץ לתחום הם מלבד מקום רגליו וכרש"י הנ"ל, וס"ל דספינה נחשבת כמקום רגליו, ועי' או"ז סי' ו' שנסתפק בזה וכתב שאין יכול להכריע. ולכאורה צ"ל דאזיל לשיטת רש"י שהביא שם בסי' קנ"ב דד"א שיש לו הם מלבד מקום רגליו, אלא שנסתפק אם הא דספינה כד"א היינו כמקום רגליו ומלבד זה יש לו ד"א, או דספינה כד"א שנתנו לו, [ויש לדון אם זה תלוי בנידון אם שבת באויר מחיצות מהני מדין שביתה או מדין דיר וסוהר, אך באו"ז שם נסתייע מלשון רש"י שגם בנתנוהו בדיר וסוהר יש לו ד"א מחוץ לדיר וסוהר ואף בלא הוצרך לנקביו עש"ה. ומבואר דאף בלא שבת שם ס"ל הכי].

(ז) שם בפלוגתא דתנאי מהו שיעור הד"א, עי' תוס' דף סי' ע"ב שגם בשובת ובנותן עירובו שיש לו ד"א מלבד האלפיים אמה, תלוי בפלוגתא הנ"ל, אולם בתור"פ ותורא"ש שם הביאו בשם רבינו אלחנן שדוקא בישן שלא קנה שביתה וילפינן משבו איש תחתיו שיש לו ד"א בזה ס"ל לחכמים שיש לו ד"א מכל צד דומיא דאלפיים אמה דנפקא לן מאל יצא איש ממקומו. משא"כ בשבת שיש לו אלפיים אמה לכו"ע אין לו אלא ד"א. וכן נראה בחי' המאירי שכתב דלדידן דנקטינן כריב"נ אין נפ"מ בפלוגתא זו. [אמנם י"ל דס"ל דלריב"נ אין ד"א כלל וכנ"ל בשם המ"מ].

אמנם ביוצא חוץ לתחום שיש לו ד"א לכאורה דמי לדינא דמתני', שהרי גם זה נלמד משבו איש תחתיו. ועי' רבינו יהונתן דמבואר דהכא הוי כיוצא חוץ לתחום.

ומדברי רבינו אלחנן למדנו דשני דיני ד"א הם. והיינו דבשובת זהו מקום שביתה ובוה לכו"ע יש לו רק ד"א, אבל מי שאין לו אלפיים ונתנו לו ד"א זהו תחומו וכדמשמע בתורא"ש שכתב דהוי דומיא דאלפיים שיש לו לכל צד. [ועי' בירושלמי דמיבעא לן אי הוי תחום. ועי' מש"כ בזה בדברי יחזקאל].

ויש לתלות בזה גם הנדון דלעיל אם ד"א הם מלבד מקום רגליו או עם מקום רגליו, וכנ"ל שאם זהו תחום א"כ אית ליה ד"א מלבד מקום רגליו. ולדברי רבינו אלחנן יהא נפ"מ בזה בין שובת לישן. אמנם לדעת ר"א דס"ל שגם בישן הוא באמצען יש לדון אם פלוג ביסוד הדין וס"ל שגם זה חשיב מקום שביתה ולפי"ז לדבריו יהא מקום רגליו מן המניין, וכבר הובא לעיל בשם התו"ש שחילק כן בין ר"א לחכמים אלא דשם כתב כן מטעם אחר ע"ש. ומ"מ בדעת רש"י כבר נתבאר מהאו"ז דס"ל הכי גם לר"א ולהנ"ל צ"ל דס"ל שגם זה הוא דין תחום מלבד מקום שביתתו.

דף מ"ה ע"ב

(יא) גמ' בעי רבא מאי קסבר ריב"נ וכו' ובדין הוא דליפלוג בכלים והא דקמפלגי באדם להודיעך כוחן דרבנן. והנה לרבנן דכלים לא קנו שביתה לכאורה דינם כאדם ישן שאין לו אלא ד"א, ועי' תוס' דהקשו דפלגי בכלים להודיעך כחו דריב"נ דכחא דהתירא עדיף, ומשמע כנ"ל דלרבנן חמיר דאין לו אלא ד"א, ומה שתי' דלרבנן הוי קולא דכרגלי המוצאין הן, י"ל דכ"ז לאחר שזכה בהן אבל קודם שזכה אסור ליטלן דאין להם תחום [ועי' בסמוך] מיהו המהרש"א פי' קושית התוס' דכשזכה בהן אחד הוי חומרא לאחר שלא זכה בהן ולפי"ז אין ראוי להנ"ל. [ועי' בש"ס עוז והדר בשם גנזי יוסף דפי' כנ"ל ודלא כמהרש"א]. אמנם אין להוכיח להיפך מהמהרש"א שלא פי' כן דס"ל דבלא שזכה בהן אדם הוי קולא לרבנן, די"ל דמסתמא המטלטלן נוטלן לעצמו והרי הם כרגליו. אכן בתוס' דף צ"ז ב' ד"ה הכא מבואר דכשלא נתכוון לזכות אפשר לטלטלן חוץ לתחום, ולפי"ז צ"ל בתוס' דידן כמהרש"א, ומבואר דכשלא קנו שביתה מותר לטלטלן בכל מקום. וכן מבואר ברש"י ביצה דף ל"ט א' במתני' ד"ה כרגלי הממלא, ע"ש. אך צ"ב מ"ש מישן.

וברבינו יהונתן כתב דבכלים שלא קנו שביתה אין ראוי לקונסן והיינו דבאדם ישן שאין לו אלא ד"א אין זה מן הדין אלא קנסוהו וכדכתב שם דהואיל ולא נתן אל לבו שמה תחשך בעוד שישן וכע"ז משמע בחי' המאירי דבישן אין זה מן הדין. אך פי' זה מחודש. [ועוד צ"ב דכתב הר"י שם שהרי הוא כמי שיצא חוץ לתחום וא"כ מ"ט בעינן לקנסא. וצ"ע].

(יב) אמנם בחי' הרשב"א הקשה כע"ז להלן בהא דגשמים שירדו ביו"ט הרי הן כרגלי כל אדם, והקשה מ"ש מישן, וע"ש שתי' דהכא נגררים אחר הזוכה בהן משא"כ באדם ע"ש. ומבואר דס"ל דכשלא קנו שביתה באמת אסורים להזיזן ממקומן אלא דכיון שאח"כ נגררים אחר הזוכה בהן הותר להוליכן כרגליו. וכדבריו מבואר בחי' הר"ן, וה"נ בכלים.

(יג) והנה בהא דמי שלא קנה שביתה אסור לזוז יותר מד"א יש לדון אי טעמא משום דאין לו תחום ואסור לזוז [ורק שד"א לא נחשב שיוצא ממקומו] או משום שקנה ד"א במקומו, וכבר הובא מהרמב"ן דף מ"ג דכשאין לו אלפיים נתקיים בו שבו איש תחתיו

דמשמע שזהו קנין שביתה ולכך אין יכול אח"כ לקנות שביתה ע"ש. ולפי"ז לכאורה לא א"ש דברי הרשב"א שנגררים אחר הזוכה בהן, שהרי כבר קנו ד"א ואסור להוציאן מד"א, ומשמע שהרשב"א ס"ל דלא זכה בתחום ד"א אלא שמ"מ אסור לצאת מד"א ולזה מהני בחפצי הפקר שאח"כ זכה בהן אדם שנגררים אחר רגליו. אבל לרמב"ן הדק"ל, ולכאורה צ"ל דס"ל דלא שייך קנין ד"א אלא באדם ולא בכלים, אך להלן בגשמים ששבתו באוקיינוס מבואר דשייך קנין ד"א ביצאו חוץ לתחום, וצ"ל דשאני יוצא חוץ לתחום ממי שלא קנה שביתה. וע"ע בסמוך בדברי הרשב"א.

יד) שם ת"ש גשמים שירדו בעיו"ט יש להם אלפיים אמה לכל רוח, ביו"ט הרי הן כרגלי כל אדם, וע"י תוס' שפי' דהיינו כרגלי הזוכה ראשון, והראשונים הביאו בשם הראב"ד שחולק ע"ז וס"ל דהם כרגלי כל אדם ממש. ויסוד מחלוקתם לכאורה דלתוס' הגשמים קנו שביתה כרגלי הבעלים שזכה בהן, והראב"ד ס"ל דלא קנו שביתה כלל אלא שדינם כדין המשתמש בהם, ופליגי נמי בהנ"ל אם אפשר לקנות שביתה באמצע השבת. דהראב"ד ס"ל שאין קונים שביתה ואף לא קונים שביתה הבעלים, והתוס' ס"ל דקונים שביתה וכן"ל ברמב"ן בשם התוס', אלא שא"כ צ"ב מ"ט אין קונים אלפיים כמו גשמים שירדו מעיו"ט וכדחקשה הרמב"ן וע"ש שמתחילה רצה להוכיח מסוגיין דאין שביתה באמצע השבת, רק אח"כ תי' דאדרבה מה שקנו שביתה כרגלי הממלא זהו משום דשייך שביתה באמצע השבת, רק דשביתת עצמן לא מהני להפקיע זכות הזוכה בהן, אך הסברא צ"ב. ומ"ש מש"כ בשם י"מ, וצ"ע.

ודעת הרשב"א כנ"ל שאין קנין שביתה באמצע שבת, ומי שבא בספינה למעלה מעשרה דקונה שביתה כשירד סובר הרשב"א דדעתו מעיקרא לקנות שביתה, והוכיח זאת מסוגיין דהרי הן כרגלי כל אדם משום דאין קונים שביתה באמצע השבת, ולכאורה לפי"ז צ"ל כהראב"ד דאין קונים שביתה גם כרגלי הזוכה בהן אלא כל אחד יכול להשתמש כרגליו אבל ברשב"א ל"מ הכי ורק בהמשך דבריו הביא דברי הראב"ד. וע"כ צ"ל דאף שאין קונים שביתה בפ"ע מ"מ אגב הזוכה בהן קונים שביתה אף באמצע השבת שזהו מדין גרירה. וע"י היטב בהמשך דבריו שנראה שזה השו"ט ברשב"א. כדלהלן.

טו) עוד שם ברשב"א הקשה מ"ש מישן דלא קנה שביתה ואסור לזוז ממקומו, [ואין כוונתו להוכיח משם דאין קנין שביתה באמצע השבת, דהא מגשמים גופייהו מוכח כן וכדפירש שם קודם לכן, אלא כוונתו כנ"ל דמשם מוכח דמי שלא קנה שביתה אסור לזוז ממקומו ולא אמרינן דיכול להלך בכל מקום] ותי' דישן שאני שאינו ראוי לקנות שביתה והוא במקום הראוי לקנות שביתה ושוב אין קונה וכיון שאין קונה שוב אין נגרר אחר אחרים שהוא לדעתו עומד. אבל גשמים שביה"ש אינם במקום הראוי לקנות שביתה הרי הם נגררים ביו"ט אחר אחרים. ודבריו צ"ב דהו"ל למימר בקיצור דגשמים נגררים אחר המוצאן משא"כ אדם לא שייך אצלו גרירה. ומדבריו משמע שאם היה במקום שאין ראוי לקנות שביתה שייך גרירה, ודוק.

ואפשר שגם באדם שייך גרירה וכמו שמצינו בישן בעיר דבתר קרתא גריר ע"י דף מ"ז ב' בריטב"א בשם הר"מ בר שניאור (והו"ד לעיל), וא"כ ס"ד שיגרר אחר אחרים השובתים כאן, ולזה כתב דכיון שהיה במקום שראוי לקנות שביתה והוא אין ראוי הופקע מקנין שביתה. ומבואר לפי"ז כנ"ל דמה שנגרר אחר אחרים גם זהו קנין שביתה.

ויש לדון בישן למעלה מעשרה ביה"ש, דלדעת הרשב"א דהא דקונה שביתה כשירד הוא משום דדעתו לקנות כשירד, א"כ בישן לא יקנה משא"כ לדעת הרמב"ן דקונה באמצע השבת א"כ אף כשישן ביה"ש יקנה. אולם מלשון הרשב"א כאן משמע שאם ישן במקום שאין ראוי לקנות שביתה שייך גרירה וכן"ל, וצ"ע.

טז) גמ' בור של יחיד כרגלי יחיד ושל אותה העיר כרגלי אותה העיר. ופירש"י שיש להם אלפיים אמה מן העיר לכל רוח וכ"כ בביצה דף ל"ט א' במשנה שם. ובאופן שעירב אחד מבני העיר לצד אחד נחלקו הראשונים אם יכול להוציאן לתחום חוץ לתחום העיר. ע"י ברשב"א ריטב"א ור"ן שכתבו בשם רש"י שאין יכול להוציאן לתחום, והראשונים פליגי וס"ל דאמרינן יש ברירה והרי המים כרגליו. והטור ס"י שצ"ז כתב שאין יכולים להוליכין עמו, וכתב הב"י שם שכן דעת רש"י.

והתו"ט ביצה פ"ה מ"ה צידד שאף רש"י שכתב שיש להם אלפיים אמה מודה שאם עירב הרי הם כרגליו. אבל כבר כתב הרעק"א שם שברש"י בסוגיין מפורש דל"מ עירובו ואין יכול להוציאן מתחום העיר. [ובאמת בלשון רש"י שלפנינו איתא דאם עירב זה למערב אין יכול "זה" להוציאן חוץ לאלפיים, ולכאורה לא מיירי רש"י על המערב עצמו, אולם הרעק"א נקט דקאי על המערב (וע"י בסמוך דאין זה ברור שאוסר על אחרים, וע"כ דמפרשים דברי רש"י על המערב) וע"כ צ"ל כן דאי קאי על בני העיר הו"ל למימר שאין יכולים להוציא חוץ לתחום שלו ומשמעות רש"י שא"י להוציא חוץ לאלפיים של העיר ובעוז והדר הביאו דל"ג זה. וא"ש, אבל הרעק"א כתב כגירסתנו].

(ז) עוד כתב התו"ט דמשמע בטור שהאחרים יכולים להוליד בתחום העיר אף חוץ לתחום זה שעירב. ובהגהות פר"ח שם חולק ע"ז דבאמת גם הוא מעכב על האחרים, והנה לדבריו גם המערב עצמו לא יוכל להוציא בתחום העיר במקום שהוא חוץ לתחום, אולם הרשב"א בחי' ובעבוה"ק ש"ה פכ"א כתב שאין יכול להוליד אלא אלפיים ומשמע שדינו כתחום העיר וכהתו"ט, וכן דייק הרעק"א במשניות מדברי רש"י בבור של יחיד שכתב שהיחיד מעכב על האחרים ומשמע שבעיר אינו כן. אולם בטעמא דמילתא נתקשו התו"ט ורעק"א שם.

והנה הקשו הראשונים על רש"י דהא אמרינן יש ברירה, ועי' רש"י ביצה ל"ט א' בהא דשל עולי בבל כרגלי הממלא דכתב דיש ברירה להחמיר, ומבואר דלקולא ל"א יש ברירה, ובוה א"ש דהמערב אין יכול להוליד חוץ לתחום העיר. אבל להני"ל דאינו מקלקל לבני העיר עדין קשה דנימא ברירה לחומרא, וזו כוונת התוס' יו"ט.

וצ"ל דרש"י ס"ל דלא חשיב כשותפות בני העיר, אלא דשייך לכלל העיר, ולא דמי לבור של עולי בבל, וכ"כ החת"ס בביצה. [הו"ד בעבודת עבודה (על הרשב"א בעבוה"ק) וע"ש שהביא מחי' ר"ד הכהן דאפי' עירבו כל בני העיר לצפון, שביתת המים בעיר והיינו דשייך לעיר עצמה, וכע"ז הוכיח מהרמב"ן במלחמות בביצה שם, אמנם ברשב"א בסוגיין מפורש דלא כן].

ולדברי רש"י מבואר טפי החילוק דין בור של העיר לבור של עולי בבל, דדוקא התם קתני כרגלי הממלא. ולדברי הראשונים צ"ל דהחילוק הוא דבור של אותה העיר שייך רק לממלא שהוא מבני העיר, משא"כ בור של עולי בבל.

(ח) בור של עולי בבל כרגלי הממלא, ומבואר בגמ' דטעמא משום דחפצי הפקר אין קונים שביתה ולכך אין קונים שביתה אלא כרגלי הממלא. ובגשמים שירדו ביו"ט דהן כרגלי כל אדם, הובא לעיל (אות י"ד) דפליגי התוס' והראב"ד דלתוס' היינו כרגלי הממלא ומשום דקונים שביתה באמצע השבת, ולראב"ד אינם כרגלי הממלא אלא כל אחד יכול להשתמש בהם כרגליו, ונתבאר דס"ל דאין קנין שביתה באמצע השבת, ולפ"ז צ"ב מ"ט הכא הוי כרגלי הממלא.

ועיין רש"י ביצה ל"ט א' במשנה שהקשה מ"ט אינם כרגלי כל אדם, והיינו דס"ל כהראב"ד דהיכי דקתני כרגלי כל אדם הוא בדוקא [וכבר ציינו התוס' דף מ"ו א' ד"ה נהרות דרש"י ס"ל דאינם ענין אחד] ותי' רש"י דבור של עולי בבל יש ברירה להחמיר והוברר דמאתמול חזי להאי גברא. והיינו דלא דמי לגשמים דהתם לא הוו בני שביתה מעיו"ט ולא שייך ברירה. ובלא ברירה לא קנו שביתה באמצע השבת כנ"ל בראב"ד, וכן פ' במרומי שדה [וע"ש שהעיר מרש"י ד"ה בור של שבטים ותי' דשבטים אינם עולים ול"ש ברירה] והעירו דהרשב"א נקט ג"כ כרש"י דאמרינן ברירה [וכשיטתו שם דאין שביתה באמצע שבת], ומ"מ כתב כתוס' דאף גשמים שירדו ביו"ט קונים שביתה כרגלי הממלא, וצ"ע מה שייך ברירה בזה, ועי' גאו"י שעמד בזה.

אמנם בדעת הראב"ד א"א לפרש בבור של עולי בבל מטעם ברירה, דהראב"ד כתב שגם בבור של עולי בבל דהוי כרגלי הממלא, זהו רק כ"ז שהם ברשותו אבל כשנתנם במתנה הרי הם כרגלי הזוכה. ועי' רשב"א שתמה ע"ז דממ"נ אי קנו שביתה איך מתבטלת השביתה ואי לא קנו שביתה ליהוי כרגלי כל אדם אף כשהם ברשות הממלא וכמו גשמים. ובסו"ד הביא בשם הראב"ד דהכא לאו מטעם ברירה אלא דכיון דנייחי ביה"ש וחזו לשביתה אלא שלא היה להם בעלים נכנסו בכלל נכסיו, [ור"ל שאין זה קנין שביתה מחמת עצמן אלא קנין של בעליהן, וכשנעשו של אחרים נכנסו בקנין של אחרים]. אבל בגשמים שירדו ביו"ט כיון דניידי ביה"ש אין להם שביתה כלל. וצ"ב. ועי' ריטב"א.

וכדברי הראב"ד הביא הרמב"ן לעיל מ"ג בשם יש מפרשים, וביאר (לגירסת הדברי יחזקאל) דשביתה של אמצע השבת מבטלת שביתה של אמצע השבת ואינה מבטלת שביתה של תחילת השבת, ומשמע דבאמת הוי קנין שביתה אלא שאי"ז שביתה גמורה כשביתה דביה"ש. וצ"ב. שו"ר בדברי יחזקאל סי' ז' י"ד שפי' דברי הרמב"ן ע"ד משנ"ת מהרשב"א. וצ"ע.

(ט) ולדעת רש"י יל"ע דמדהוצרך לטעמא דברירה ש"מ דס"ל דאין קנין שביתה באמצע שבת, [ולכך בגשמים לא קנו שביתה], אך צ"ב דאי הוי שביתה למפרע א"כ לא הוי חפצי הפקר, וא"כ אף למ"ד חפצי הפקר קונים שביתה ליקנו כשביתה הבעלים, וע"כ צ"ל שגם הוא מודה לראב"ד הנ"ל דאין זה ברירה גמורה למפרע, ולמ"ד חפצי הפקר קונים שביתה חל שביתה עצמן ביה"ש, אלא דמהני ברירה דנחשב שעומד לכך. [ודלא כהראב"ד דלא קנו שביתה בעצמן כלל] ועצ"ע, ועי' גאו"י דמסתבר כרש"י ובלא טעם דברירה.

ובעיקר מש"כ רש"י דאמרינן ברירה להחמיר, עי' מרומי שדה דהתוס' בגיטין ע"ג ב' פ' דדברבן יש ברירה מטעם ספק דרבנן לקולא, וא"כ לחומרא אין ברירה, וע"כ הכא לאו מטעם ברירה, ולשיטתם פ"י דגם בגשמים קנו שביתה כרגלי הממלא.

(כ) גמ' אי סלקא דעתך בגשמים הסמוכים לעיר עסקינן האי יש להם אלפיים אמה, הא כרגלי אנשי אותה העיר מיבעיא ליה, עי' רשב"א וריטב"א ור"ן דאיכא נפ"מ בתרתי, חדא דאם עירב אחד מבני העיר הרי הם כרגליו (לקולא), ואף בלא עירבו נפ"מ

דשביתתם בעיר ולא במקומן ומוודדים להם אלפיים מהעיר. אמנם מדברי רש"י דייקו דס"ל דאין נפ"מ לדינא (וכדכתב בסוד"ה יש להן, דהיינו נמי אלפיים לכל רוח) וטעמא דלא פי' נפ"מ בעירבו א"ש לשיטתו בד"ה כרגלי צעירים לא מהני לקולא, אבל מ"מ הו"ל למימר דשביתתם בעיר ולא במקומן, עכ"ד הראשונים.

ומשמע דרש"י ס"ל דאף כשדעת בני העיר עליהם קנו שביתה במקומן ויהא מוכרח מזה דקנו שביתה בעצמן ולא דנגררים בתר שביתת הבעלים. ואף דחפצי הפקר אין קונים שביתה, מ"מ באיכא דעת בני העיר קנו שביתה. ועי' דברי יחזקאל סי' ז' ענף ג' ובחי' רא"ל מלין סי' פ"ח שחקר בזה אם דין שביתה כרגלי הבעלים זהו קנין שביתה עצמי או דהוי קנין שביתה דבעלים, ולכאורה מרש"י נראה דהוי שביתה עצמית, ועי' ברשב"א בדעת הראב"ד שהובא לעיל ולדבריו נמצא דשביתה שחלה ביה"ש היא בחפץ עצמו, אבל באמצע שבת חל רק שביתה אגב הבעלים. ויש להאריך עוד בדף מ"ז ב'. ובאמת אי הוי מצד שביתה דבעלים, יל"ע בסוגיין דהא בני העיר לא קנו עדיין את המי. אמנם הר"ח כתב דקנו להו, וצ"ל דס"ל דא"צ קנין ממון אלא סגי במה שעומד להם. ועי'.

(כא) גמ' ליקני שביתה באוקיינוס. עי' תוס' דקושית הגמ' אף למ"ד דאין תחומין למעלה מי', וכ"כ הרשב"א, ועי' תור"פ וכבר עמדנו בזה לעיל מ"ג ב'. ועי' תורא"ש בתי' א' ודבריו צ"ב. ועי' מאירי].

עוד עיין במהרש"ל ע"ד התוס' דמשמעות הגמ' דמקשינן אף למ"ד דחפצי הפקר אין קונים שביתה, ויסד שם דגם לדידה קנו שביתה אלא שלא קנו שביתה לגרע כח האדם הזוכה בהן, וסברתו צ"ב, ועוד צ"ע מהגמ' דמדמינן ישן לחפצי הפקר, וצ"ע. ועי' מ"א סי' שצ"ז דגשמים לא קנו שביתה באוקיינוס משום דניידי. ובמחה"ש הקשה דלדידן דחפצי הפקר אין קונים שביתה א"צ לזה, ובתו"ש תי' עפ"י מהרש"ל הנ"ל.

(כב) גמ' ואיבעית אימא הוי ספק דדבריהם וכו'. ומשמע דאף דהפליגו העבים י"ב מיל הוי דרבנן. עי' ביאור הגר"א סי' ת"ד דזו ראייה גדולה דלא כהרי"ף והרמב"ם דס"ל דתחום י"ב מיל דאורייתא הוא. ועי' ברמב"ן בסו"ד בדף מ"ג ב' שהקשה כן והוכיח מזה שביצא חוץ לתחום בהיתר אין איסור תורה אלא כשהולך י"ב מיל. ומצינו ליישב בזה בעוד כמה אופנים. א. המ"א סי' ת"ד הביא דיעות דבכלים אין איסור תחומין מה"ת, [והרמב"ן שם הרגיש בזה וכתב דודאי למ"ד תחומין דאורייתא אף בכלים מה"ת הוא. וכצ"ל להגר"א]. ב. הבי"מ סי' ת"ד תי' דאף אם גם בכלים יש איסור תחומין מה"ת, מ"מ בחפצי הפקר אין איסור מה"ת. ג. הנו"ב מהדו"ת סי' מ"ו תי' עפ"י דברי הרמב"ם דבימים אין תחומין מה"ת, [וצ"ל שגם לא נחשב שיצא חוץ לתחום ואף ביבשה מותר]. ויל"ע בדברי הגר"א שהרי השו"ע פסק כהרמב"ם ומאי ראי' היא. ד. לדברי התו"י יומא דף ס"ז דכשיצא חוץ לתחום הא דאסור לצאת מד"א, זה אינו מה"ת אלא מדרבנן וכ"כ הקר"א דף מ"ד. ועי' דברי יחזקאל סי' ז' כ'. כ"ז הובא בביאורי ענינים בסוגיין ע"ש שהאריך.

דף מ"ו א'

(כג) אלא וכו' מיא באוקיינוס מינד ניידי, ותניא נהרות המושכין וכו' הרי הן כרגלי כל אדם. ופירש"י ואפי' הן של יחיד אינן כרגליו. והעירו דלכאורה הא דניידי לא קנו שביתה הוא משום דלא חשיב שביתה במקומן, אבל אם קונים שביתה כרגלי הבעלים מה איכפ"ל דניידי. וצ"ע. ועי' ברמב"ן דף מ"ג דגם ספינה מהלכת לא קונה שביתה מטעם דניידא, וכ"כ הרשב"א שם. והביאור"ל סי' ת"ד כתב דמסתימת הפוסקים משמע דלא ס"ל הכי. ולענין אדם מהלך. כתב הרמב"ן שם דהראב"ד ס"ל דחשיב כנייד. והרמב"ן חולק ע"ז.

(כד) גמ' הלכה כדברי המיקל בעירוב, עי' רש"י ותוס' דלהלכה קי"ל כריב"נ בישן מטעם דהואיל ונייעור קנה ישן נמי קנה. אמנם הרמב"ן חולק ע"ז ומפרש דלענין אדם נקטינן דחפצי הפקר נמי קונים שביתה ע"ש. ועי' רמב"ם הל' יו"ט פ"ה ה"י וראב"ד ומ"מ שם.

מעשה דנחמיה

[רצוי לעבור מקופיא גם על סוגיא דהבלעת תחומין]

דף מ"ג ב' - מ"ד א'

(א) נחמיה בריה דרב חנילאי משכחתיה שמעתיה ונפק חוץ לתחום אמר ליה רב חסדא לר"נ תלמידך שרוי בצער, אל עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס. ודין זה הוא משתי הלכות שנשנו במשנה דף מ"א ב', חדא כר"ג דכשנתנוהו בדיר וסהר כולה כד"א, ועוד שאחר נכנס ע"י המחיצות לתחומו חזר לדין תחומו כדתנן החזירוהו כאילו לא יצא.

ובדין א' דדיר וסהר, לדעת הרמב"ן ריש פירקין והשו"ע סי' ת"ה שביצא לדעת אין לו דיר וסהר, צ"ל דהכא חשיב כיצא באונס כיון דמשכחתיה שמעתיה, וכ"מ בשו"ע שם ס"ו ובביהגר"א. [ולרמב"ן גופיה אף ביצא לדבר מצוה כההיא דיצא לעדות החודש חשיב כיצא לדעת, וצ"ל דהכא חשיב כאונס ממש].

אמנם לגבי הדין דחזר לתחומו דבעין נמי שלא יחזור לדעת כדאיתא בגמ' מ"א ב', מבואר כאן שאף שחזר מדעתו כיון שחזר בהיתר ע"י מחיצות בני"א חשיב כהוציאואוהו, וכדמצינו נמי בהוצרך לנקביו דאמרי נהרדעי כיון דעל על, [וצ"ל דלחזור לתחומו קל יותר מדינא דדיר וסהר, ובזה מודה הרמב"ן].

(ב) בדף מ"ד מסקינן דאף בלא מלו גברי מותר מדין הבלעת תחומין, ומבואר דתלוי בפלוגתא דר"א וחכמים ור"ח נסתפק אם הלכה כר"א או לא, ורב נחמן פסק כר"א, אולם להלן מ"ה א' אמרינן דרבנן לא פליגי אלא לדבר הרשות אבל ביצא לדבר מצוה מודו רבנן, ועוד דאמרינן התם מד"א קמותרת ליה למר, משמע דאין הלכה כר"א, וקשה מסוגיין בתרתי, חדא דהכא הוי אונס ובזה מודו רבנן. ועוד דהכא פסקינן כר"א, ומצינו בראשונים ג' שיטות, א. הבעה"מ סוף פירקין תי' חדא בחברתה, דאיה"נ הלכה כרבנן אלא דהכא רבנן נמי מודו משום דיצא באונס. ולפ"ז צ"ב מהו דאמרינן דמבעיא ליה אי הלכה כר"א, וע' ריטב"א וגאון"י שעמדו בזה, ופי' דהא גופא נמי מספק"ל אם בזה הלכה כר"א משום דאפשר דרבנן מודו משום דאונס הוא. ב. הרמב"ן במלחמות שם כתב דבאמת בלא מלו גברי אין יכול ליכנס דאין הלכה כר"א, ולמסקנא דסוגיין ר"נ מייירי במלו גברי ע"ש. אך קשה כנ"ל דהכא הוי אונס, ועי' גאון"י דס"ל דאונס גרע מיצא לדבר מצוה, ויל"ע שזה להיפך מהנ"ל לענין דיר וסהר דלרמב"ן ביצא באונס כולה כד"א וביצא לדבר מצוה אין כולה כד"א. וצ"ע. וע"ש בגאון"י שהוכיח מרש"י במשנה דף נ"ב דאונס חשיב כל דבר מצוה ודוקא ביצא במזיד פליגי חכמים. וכבעה"מ. ועי' היטב חזו"א סי' ק"ט א'. ג. הראב"ד (הובא ברשב"א) הוכיח מסוגיין כר"א דהבלעת תחומין מילתא היא, וזה דלא כמשמעות הגמ' דף מ"ה, [ומשמע נמי כהרמב"ן דאף באונס פליגי רבנן, אלא דהלכה כר"א]. ובשו"ע סי' ת"ה ס"א פסק כחכמים ובס"ד בדינא דסוגיין פסק שיכנס, וכבעה"מ דרבנן נמי מודו, וע"ש בביהגר"א.

(ג) שם בלא מלו גברי עסקינן, עי' ריטב"א שהוכיח מזה דבדיר וסהר לר"א יש לו ב' אמות מחוץ למחיצות, דהא הכא נותנים לו מחוץ למחיצות ב' אמות, ולכאורה יש לדחות דהכא מייירי אחרי שנסתלקה מחיצה דבני אדם מכאן ויש לו עכשיו ד"א. וכ"כ הגאון"י והקר"א. ועי' עוד שם דנקטו בפשיטות דלר"ג בריש פירקין אין לו חוץ מדיר וסהר עוד ד"א, [עי' תוס' דף ס' ע"ב שכתבו כן בפשיטות], והריטב"א אליבא דר"א אמר, אך צ"ע דהרי ר"א לא מייירי בדיר וסהר אלא דהגמ' קאמרה הכי עפ"י דבריו, ומהיכי תיתי דפליגי בזה ר"א ור"ג. ולכאורה הריטב"א פליג על תסו' הנ"ל ודלא כתוס' הנ"ל. ובעיקר סברת הריטב"א משמע דדיר וסהר חשיב כמקום רגליו, ומלבד זה יש עוד ד"א, עי' דף מ"ה א' מה שצויין במשנה שם אות ח'-ט'. [ושם הובא מהא"ז שדייק מרש"י דבדיר וסהר יש לו עוד ד"א, ולדבריו חזינן דאף לר"ג הוא כן], ועי' דברי יחזקאל סי' ט' י"ז.

(ד) שם מבואר בגמ' דאף אם אין הלכה כר"א מ"מ במלו גברי יכול ליכנס לתחומו, עי' תוס' שביארו דהכא א"צ לדין הבלעת תחומין משום שכבר יצא מד"א שנתנו לו חכמים ובזה חוזר לתחומו הראשון, וכ"כ להלן בע"ב דמה"ט דינא דנהרדעי לעיל מ"א ב' דכיון דעל על קאי אף למ"ד הבלעת תחומין לאו מילתא היא. וכע"ז ברמב"ן במלחמות סוף פירקין. ומדבריו שם מבואר דבלא יצא מתחום השני בעינן לדין הבלעת תחומין משום שאסור לצאת מתחום השני, אולם בתוס' משמע דהטעם משום שאין זוכה בתחומו הראשון כ"ז שיש לו תחום אחר. [ובחזו"א סי' ק"ט ב' משמע דתרוויהו חד שיטה היא, וצ"ע]. ומש"כ התוס' דבמלו גברי כבר יצא מד"א שלו צ"ב שהרי מקום המחיצות כולו כד"א, וצ"ל דמייירי אחר שעזבוהו האנשים ובטלה המחיצה, ולפ"ז בהקיפוהו מחיצה ממש דהמחיצה קיימת אין רשאי לצאת מהמחיצה. ועי' חזו"א שם שנסתפק בזה וצ"ע. ועי' רמב"ם פכ"ז הי"ד דמבואר דשרי לצאת מן המחיצה, אבל י"ל שזה רק משום הבלעת תחומין. ועי' ריטב"א. עוד יל"ע מ"ט אינו קונה ד"א כשמגיע לסוף המחיצה לפני שבטלה המחיצה, וצ"ל דכ"ז שהוא בתוך היקף המחיצות נחשב שהוא בתוך הד"א הראשונות שנתנו לו ואין קונה עוד ד"א, אך יל"ע לריטב"א הנ"ל דיש לו ד"א מלבד המחיצות, ועי' דבר"י שם.

ה) הרמב"ן שם כתב דאסור לצאת מתחום השני ומדמה זאת לדין כלתה מדתו בחצי העיר, ור"ל דקשה מ"ט לא יוכל ללכת את כל העיר מדין דיר וסוהר וע"כ משום שאסור לצאת מתחום אף לתחום אחר, וזה דלא כרש"י דף מ"ב א' שהוכיח מזה דכשיש לו אלפיים לא הקילו לתת לו דיר וסוהר, ע"ש. ומשמע דרש"י ס"ל דשרי לצאת מתחום לתחום, אך י"ל דרש"י ס"ל דלא נחשב יציאה מהאלפיים דמקום המחיצות חד מקום הוא, אבל מדין וסוהר לתחום אחר אסור, ועי'. ובעיקר דברי התוס' והרמב"ן, לדברי רש"י בע"ב דטעמא דנהרדעי נמי משום הבלעת תחומין ודלא כתוס' שם, א"כ פליג על תוס' דידן, ויקשה קושית התוס' מ"ט במלו גברי אף לחכמים דפליגי על ר"א מותר ליכנס. ועי' קר"א. ובשפ"א עוד בזה וכתב שם דיל"ע הגמ' בא"א, דלהצד דמייירי במלו גברי כוונת הגמ' דאף במלו גברי יש לדון דלא יהני אף לצאת לשם משום דליתא לדר"ג, אבל מצד הבלעת תחומין פשיטא לגמ' דהלכה כר"א דהבלעת תחומין מילתא היא, ולפי"ז באמת גם בלא מלו גברי יוכל ליכנס, ועי'. ויל"פ עוד דרש"י מודה לתוס' ורמב"ן דכשאין לו תחום אחר זוכה בתחום הראשון, אלא דבהוצרך לנקבו ס"ל שיש לו תחום אחר, ויתבאר להלן.

הבלעת תחומין

דף מ"ד ע"ב

ו) גמ' מאי אם היה בתוך התחום כאילו לא יצא וכו' מהו דתימא כיון דעקר עקר, עי' רש"י בסוד"ה מהו דתימא ואי בעי למיפק ליפוק, ומשמע שגם לצד זה לא נאסר עליו להלך בתחומו רק דס"ד שיש לו תחום אחר, ואף דלעיל בד"ה ה"ג כתב והרי הוא כאילו לא עקר רגליו לכך יש לו מביתו אלפיים וכו' ומשמע דאי נחשב עקירה אף כשהוא בתוך תחום ביתו הפסיד את תחומו, י"ל שע"ז גופא מקשינן דכל זמן שלא יצא מ"ט יפסיד תחומו, ולזה מתרצינן דמ"מ ס"ד דנחשב עקירה שיוכל לזכות בתחום נוסף, אבל לחומרא לא נחשב עקירה ולכך לא איבד את תחומו הראשון כל זמן שלא יצא ממנו, אמנם הר"ח כתב דס"ד דכמי שיצא דמי ונאסר בתחומו, ומבואר דלחומרא נמי ס"ד דחשיב עקירה.

ויש לדון בדעת רש"י אי שרי משום דיש לו ב' תחומין, או דכ"ז שלא יצא מתחומו יכול לומר אי אפשר בתק"ח, ויתכן לפי"ז שאם הלך בתחומו לצד שני שוב א"א ללכת בתחום החדש דהוי תרתי דסתרי. וצ"ע. [ועי' להלן דכשיצא מתחומו וזכה בתחום אחר אוסר לרבה לחזור לתחומו, וצ"ב מ"ש הכא. [ותלוי בביאור דברי רש"י עי' להלן אות ח'), אכן אי נימא דהכא טעמא משום שיכול לומר א"א בתק"ח לק"מ].

ז) רב שימי בר חייא אמר וכו' כאילו לא יצא מתחומו. ומפרשינן טעמא משום דהבלעת תחומין מילתא היא, ורבה ס"ל דלאו מילתא היא. עי' פירש"י בל"ק וכן נקטו הראשונים, דלרב שימי מותר לחזור לתחומו ורבה ס"ל שאסור לחזור דהפסיד שביתת ביתו וקנה ממקום שנאמר לו. ואף לרב שימי משמע מרש"י דאחר שנכנס לתחומו הראשון שוב אין לו את התחום שהקנו לו וכמש"כ הרי הוא כבתחילה, וכן דייק המ"ב סי' ת"ז ס"ק ה', ובשפ"א נסתפק בזה. אמנם קודם שנכנס לתחומו כתב בשעה"צ בשם הגאון"י שיכול לילך גם לצד השני אלפיים אמה שנתנו לו חכמים ומשם יש לו שמונת אלפים אמה עד סוף תחום הראשון, (וזהו דין הבלעת תחומין) ורק כשנכנס לתוך תחומו בטל תחום השני, ע"ש שדחה דברי הא"ר שכתב דלא כן, ועי' בשפ"א.

ח) ולדעת רבה דלית ליה הבלעת תחומין פירש"י שאסור לחזור לתחומו הראשון דכיון שיצא הפסיד שביתת ביתו, והוסיף דרבה לית ליה דנהרדעי דכיון דעל על, ומשמע דלדינא דנהרדעי בעינן להבלעת תחומין וכ"כ הריטב"א בדעת רש"י, וכ"מ בהשגות הראב"ד פכ"ז הל' שבת הי"א והל' י"ז אמנם התוס' כתבו דבדינא דנהרדעי א"צ לדין הבלעה ולכו"ע אמרינן כיון דעל על, דכיון שאין לו תחום ד"א אחר ודאי חוזר לתחומו הראשון, וכ"כ במלחמות סוף פירקין וכן הסכימו הראשונים. ולדעת רש"י לכאורה בעינן לדין הבלעת תחומין משום דאלי"כ הפסיד תחומו, ומהני הבלעה דנחשב שלא יצא מתחומו, אך צ"ב דהתנן לעיל החזירוהו כאילו לא יצא, ואין לומר דהתם טעמא משום הבלעה דא"כ אף ביצא לדעת מותר לדעת ר"א להלן דאף במזיד אמרינן הבלעת תחומין מילתא היא. [ואפשר דמתני דהחזירוהו באונס גמור שאני מחזר לדעתו אף שחזר בהיתר אך לעיל דף מ"א ב' בדינא דנהרדעי כתב שם רש"י דהוי כהחזירוהו] ועי' גאון"י שהקשה כע"ז דלרבה תקשי מתני, וכ"מ במלחמות שהוכיח ממתני דלעיל כדבריו דבכה"ג א"צ לדין הבלעה, וצ"ע לדעת רש"י. עוד צ"ב דבנהרדעי (וכן במתני לעיל) לא שייך הבלעת תחומין להחשיבו כאילו לא יצא, שהרי כשיצא לא היה תחום השני מובלע בתחום הראשון.

עוד יליע לדעת רש"י דלא ס"ל סברת התוס', יקשה מלעיל ע"א במעשה דנחמ"י דבמלו גברי א"צ לדין הבלעה, ופי' התוס' שם כסברתם כאן, אבל לרש"י דפליג הדק"ל, וכ"ה השפ"א והו"ד לעיל.

ויש לפרש בדעת רש"י באו"א, שגם לדבריו אף בלא הבלעת תחומין לא הפסיד תחומו לגמרי כיון שיצא בהיתר דומיא דהחזירוהו נכרים, אלא דבלא הבלעת תחומין אסור לצאת מתחום השני. וכהרמב"ן. [נקצ"ע לשון רש"י ד"ה רב שימי בא"ד דאם יצא הפסיד שביתת ביתו וקנה לו ממקום שנאמר לו, אמנם יל"פ דעיקר כוונתו שזכה בתחום השני אלא שאם לא הפסיד שביתת ביתו אין לו שני תחומין, ולכך הוסיף שהפסיד שביתת ביתו, אבל באמת לא הפסידו לגמרי, ודו"ק. ובאו"א יל"פ עד דכל זמן שיש לו תחום השני אין יכול לזכות בתחום הראשון ולכך אסור ליכנס שם, וא"ש טפי לשון רש"י] והא דכתב רש"י דרבה לית ליה דנהרדעי, משום דס"ל דהתם נמי יש לו תחום שני שאסור לצאת ממנו, דקודם שנכנס לתחום הראשון זכה בד"א חדשות, ועוד יש שפי' עפ"י דברי הרמב"ם דהיוצא לנקבו חוזר למקומו (שחוץ לתחום) וה"ט דלא נחשב שנעקר מד"א שלו אלא שהאריכו את הד"א עד מקום שצריך ליפנות, וא"כ אף כשנכנס לתוך תחומו אסור לצאת מד"א הללו ובעינן להבלעת תחומין. ולפי"ז יש ליישב כל הקושיות הנ"ל, [ובדעת הרשב"א יש להעיר דס"ל כתוס' ורמב"ן, ומ"מ בהוצרך לנקבו כתב בעבוה"ק כהרמב"ם הנ"ל דחוזר למקומו, ומשמע דאין הטעם משום שהאריכו את הד"א שלו].

ט) התוס' הקשו לפירש"י דרבה לית ליה דנהרדעי. דא"כ לנהרדעא תקשי מתני' דאפילו אמה אחת לא יכנס. ודבריהם צ"ב דא"כ ה"נ תקשי לרב שימי ממתני'. וע"כ כדאמרין בגמ' להלן דמודים חכמים לר"א ביצא לדבר מצוה. וה"נ נימא לנהרדעי דבהוציאיהו והחזירוהו מודו רבנן, אכן כבר הובא לעיל דפליגי בזה בעה"מ ורמב"ן במעשה דנחמיה, דבעה"מ כתב דכיון שיצא באונס מודו רבנן דהבלעת תחומין מילתא, וכ"כ הגר"א לדעת השו"ע. והרמב"ן ס"ל דחכמים פליגי בזה דדוקא לדבר מצוה מודו רבנן אבל באונס או יצא בהיתר פליגי. וה"נ יל"פ בדעת תוס' כהרמב"ן ולכך הקשו דלרבנן ל"מ הבלעת תחומין בההיא דנהרדעי אע"ג דיצא באונס וחזר בהיתר דמ"מ לא יצא לדבר מצוה. אמנם לדעת רש"י דס"ל בדף נ"ב כבעה"מ וכנ"ל, לק"מ קושית התוס' וכ"כ הגאון. וע"ע בגמ' להלן.

י) עוד הביא רש"י בשם יש מפרשים, דפלוגתא דרבה ור"ש היא אם אחר שחזר לתחומו נשאר לו תחום השני, אבל ליכנס לתחומו הראשון מותר גם לרבה. והיינו דרבה נמי מודה לדין הבלעת תחומין לענין זה, וכ"כ התוס' להלן מ"ה א' ד"ה ומדר"א, וצ"ב במה פליגי אם מותר לחזור לתחום השני. ומשמעות רש"י דלרבה לא הוי חד תחומא ולר"ש הוי חד תחומא, אולם בל"ק דרש"י חזינן דאף דהוי חד תחומא מ"מ כשנכנס לתחומו אסור לצאת, והטעם משום שאחר שנכנס נעקר מתחומו, ועי' תור"פ, וה"נ יל"פ בדעת רבה לל"ב, ועי' רש"י בסוף העמוד ואין לו ממקום שנאמר לו אלא כדי לבא וליכנס בתחומו. ומשמע דהפלוגתא היא במהות הקנין שיש לו בתחום השני. ועי' היטב.

ובחי' הר"ן מבואר דטעמא דרבה דשרי ליכנס לתחומו, אינו משום דהבלעה מילתא היא, אלא משום כיון דעל על. ולכאורה כוונתו שכל האיסור לצאת לתחום הראשון מפני שהפסידו אבל כשכבר נכנס לפניו הוי כהחזירוהו דחזר לתחומו, וכדהקשינו לל"ק דמ"ש ממתני', ולא ס"ל דיש איסור לצאת מתחום שזכה בו לתחום אחר. ובדברי יחזקאל כתב דכשחזר לתחומו שוב פקע תחום השני דשוב אי"צ לו, ולכך חזר דין תחום הראשון, וקצת משמע הכי ברש"י דלרבה כשנכנס הפסיד תחום השני. והנה בגמ' מקשינן לרבה ממערה, וצ"ב לל"ב דרש"י דרבה מודה שמותר לחזור לתחומו ורק לצאת אסור משום דפקע מתחומו א"כ ל"ק ממערה דהתם ודאי לא פקע שום תחום, וכדחזינן דל"ק לא מקשינן לרב שימי, ועי' תור"פ. וצ"ע. ולדברי הר"ן יש ליישב ודוק.

דף מ"ה ע"א

יא) והתנן ר"א אומר שתיים יכנס וכו' אלמא הבלעת תחומין מילתא היא. לל"ב דרש"י דרבה מודה דמותר ליכנס אלא דאחר שחזר לתחומו אסור לצאת לתחום השני, ור"ש ס"ל דיכול אף לחזור לתחום השני, יש להקשות כאן ג' קושיות.

א. רש"י הקשה דהא רבה נמי שרי ליכנס ומאי קושיא מר"א. ב. קושית תוס' דמהגמ' משמע דלרבנן ל"ק לרבה, והרי רבנן אסרו אף ליכנס ורבה שרי ליכנס. ג. בחי' הר"ן הקשה דלרב שימי נמי תקשי דלדידה שרי אח"כ לצאת לתחום השני, ולר"א משמע שאסור לצאת לשתי אמותיו.

ורש"י כתב דהכא דלא מובלעות אלא דבוקות ואפי"ה שרי ש"מ הבלעה דבר גדול הוא והיכא דמיבלען חד תחומא היא. ודבריו סתומים. ובחי' הר"ן כתב עפ"י דבריו הנ"ל דהא דשרי ליכנס אינו משום הבלעת תחומין אלא משום דלאחר שנכנס כיון דעל על, וזה לא שייך בדבוקות דהא עדיין לא נכנס וע"כ ש"מ הבלעה מילתא היא. ולכאורה ר"ל דש"מ דהבלעה משוי להו חד תחומא וזה

שייך גם בדבוקות ולהכי שרי ליכנס, אבל רבה דשרי ליכנס במובלעות התם לא נעשו תחום אחד אלא דשרי משום דכיון דעל
על, אמנם הר"ן שם כתב בדבוקות לא הוי כמובלעות ואסור לחזור לתחום השני שזכה בו, וצ"ב מ"ש.

(יב) גמ' ומר"א קמותבת ליה למר, והיינו דרבה א"ש כרבנן וכמש"כ התוס'. ודחינן דע"כ לא פליגי רבנן אלא לדבר הרשות אבל
לדבר מצוה מודו ליה. ויש להעיר דהו"ל לגמ' להקשות טפי, דתקשי לרב שימי מרבנן דס"ל הבלעה לאו מילתא היא. ולמסקנא
לדבר מצוה מודו א"ש אבל למאי דס"ד קשה. וכע"ז הקשו התוס' לעיל (ד"ה ומר) לרש"י אליבא דנהרדעי, ע"י מש"כ שם.
ומשמע מזה דאף למ"ד הבלעה מילתא היא א"ש דברי רבנן, רק דלרבה דס"ל הבלעה מילתא היא אפשר לפרש דבהא גופא פליגי
רבנן.

והנה הרמב"ם הל' שבת פכ"ז הי"א פסק כרבנן דלא יכנס, ואף שפסק שם בהל' י"ז דהבלעת תחומין מילתא היא וכרב שימי, וכ"מ
בשו"ע סי' ת"ה. ומבאר כנ"ל דר"ש א"ש אף לרבנן. ואמנם יל"פ כמסקנת הגמ' לדבר מצוה מודו רבנן, ולא פליגי אלא ביצא
לדעת, וע"י ביהגרי"א סי' ת"ה א' דפי' לדעת השו"ע דוקא במזיד לא יכנס אבל באונס הוי כיצא לדבר מצוה ויכנס, [וע"י מ"א שם
דמשמע דמפרש בשו"ע כהרמב"ם וכדבסמוך].

אולם ברמב"ם הוסיף שם דלא יכנס משום שהארבע אמות שיש לו לאדם תחילתן ממקום שעומד בו. וצ"ב כוונתו, והמ"מ שם
כתב דס"ל כר"י דד"א שיש לו הם רק לצד אחד וכשיברר ד"א אין לו במקום אחר, והכא כיון שיצא הוי כבירר לצד חוץ וכ"כ
בעבוה"ק ש"ה ס"יג בדעת הרמב"ם, וע"י מ"א וביהגרי"א שם דהרמב"ם הוצרך לזה משום דמפרש דמייירי אף דיצא באונס דהוי
כיצא לדבר מצוה. ולכך פי' כנ"ל, ונמצא דרבנן ור"א לא פליגי בדין הבלעת תחומין, אולם צ"ע מסוגיין דמפרשין טעמא משום
דיצא לדבר הרשות, וע"י חזו"א סי' ק"ט ה'.

(יג) ויש שפי' דכוונת הגמ' שביצא לדבר הרשות ס"ל כר"י שבורר לו ד"א לצד אחד, אבל ביצא לדבר מצוה דיש לו אלפיים לכל רוח
וכדאיתא במתני' בזה לא שייך טעמא דר"י ומודו רבנן דהבלעה מילתא, ולפי"ז ביצא לאונס פליגי רבנן מטעם הנ"ל דהוי כבורר
לצד אחד, ע"י דברי יחזקאל.

עוד יש לפרש עפ"י הנ"ל דמקושת הגמ' מוכח דלר"ש ל"ק מרבנן ומפרש הרמב"ם דס"ל דהוי כבורר לצד חוץ, ונמצא דבאמת
אליבא דרבה רבנן פליגי משום דס"ל הבלעת תחומין לאו מילתא היא, ולדבריו אמר דמודו רבנן לדבר מצוה, אבל לדין דק"ל
הבלעה מילתא היא, טעמא דרבנן משום דס"ל כר"י, והרמב"ם פסק דלא כרבה אלא כרב שימי, [אולם רבותינו המ"מ והגר"א לא
פי' כן בדעת הרמב"ם].

(יד) שם, בעיקר דברי הגמ' דרבנן מודו ביצא לדבר מצוה [כפשטות הגמ' דפליגי בדין הבלעת תחומין, ומ"מ ביצא לדבר מצוה או
באונס מודו] ע"י חזו"א סי' ק"ט א' ותו"ד בדברי ר"א נתחדש שאין איסור לצאת מתחום השני משום דהבלעת תחומין מילתא
היא. ומלבד זאת חידש דחשיב כאילו לא יצא מתחום הראשון ולא הוי כיצא מן התחום דהפסיד תחומו אף כשחזר, ורבנן מודו לו
בדין הראשון, אבל ס"ל דלא חשיב כאילו לא יצא והוי כמתני' מ"א ב' דחזר לדעת הפסיד את תחומו. משא"כ באונס דתנן
החזירוהו כאילו לא יצא.

אמנם כ"ז א"ש לדעת בעה"מ ורש"י דס"ל שביצא באונס נמי מודו רבנן, אבל לדעת הרמב"ן דדוקא יצא לדבר מצוה מודו אבל
באונס פליגי, אף דלא הפסיד את תחומו. כדתנן ועל החזירוהו כאילו לא יצא. ע"כ דפליגי משום שיוצא מתחום השני, וצ"ב מ"ש
לדבר מצוה דמודו.

דף מ"ח ע"א

(א) וחכ"א אין לו אלא ד"א וכו', ר"י היינו ת"ק אמר רבא שמונה על שמונה איכא בינייהו, ופירש"י דרבנן סברי ד' לכל צדדיו, וע"י
תוס' דמדמו להו לאלפיים אמה שנותנים לו לכל צדדיו. ונראה מדבריהם דאין זה תחום של ח' אמה אלא תחום של ד"א לכל צד,
אבל לר"א דס"ל שנותנים לו ד"א והוא באמצען אין הכוונה שיש לו ב' אמות לכל צד אלא הוא תחום אחד של ד"א.
אמנם בחי' המאירי כתב דלרבנן דנותנים לו ח' אמה יכול לברור לצד שירצה ומשמע שזהו תחום ח"א, וצ"ע לדבריו מנלן הא,
דבגמ' להלך ילפינן הני ד"א היכא כתיבן ובפשוטו קאי על ד"א של הילוך, אבל לא מצינו ילפותא לשמונה אמות. וצ"ע.
ולעיל במשנה דף מ"ה הבאנו דברי הריטב"א שלר"א דס"ל ד"א והוא באמצען מקום רגליו מן המנין. והובא שם לחלק בין ד"א
לר"א לד"א לחכמים, והיינו כנ"ל ברש"י דלרבנן אין זה תחום ח"א שהוא באמצען אלא ד"א לכל צד וזה חוץ ממקום רגליו
משא"כ לר"א, וע"ע מש"כ שם.

(ב) שם ואמר רבא מחלוקת להלך אבל לטלטל ד"ה ד"א אין טפי לא, ולהנייל שגם לרבנן אין תחום של ח' אמה אלא ד"א לכל צד, מבואר שפיר דלענין טלטול ד"א ברה"ר אין לצרף ד"א של צד זה לד"א של צד זה, דכל ד"א הם מקום אחר מצד המצאות החפץ, אמנם גם למאירי א"ש דלענין טלטול ד"א ברה"ר אין שייך לדין תחום.

(ג) גמ' הני ד"א היכא כתיבא, ולהלן ד"א שאמרו באמה ידיה יהבינן ליה או באמה של קודש ומסקינן באמה ידיה יהבינן ליה. ויל"ע אי קאי לענין הילוך או גם לענין טלטול.

ועיי' רמב"ם שבת פ"ב ושו"ע סי' שמ"ט ס"א דמפורש בדבריהם דקאי גם לענין טלטול, ובאור גדול על המשניות תמה ע"ז, ועיי' חזו"א סי' קי"ב י"א, דלענין העברת ד"א ברה"ר ודאי שלא נלמד מקרא דשבו איש תחתיו אלא הלכתא גמירי לה כדאמרינן בשבת דף צ"ו ב'. אלא הכא נתחדש עוד איסור טלטול שאסור להוציא ממקום האדם ומקומו הוא ד"א, ונפ"מ שאף שהחפץ מונח בסוף הד"א ומעבירו פחות מד"א מ"מ כשמוציאו מד' אמותיו אסור, וצידד שדין זה הוא מדרבנן.

ובשעה"צ סי' שמ"ט ס"ק ג' הביא מהפמ"ג דהא דמשערינן באמה ידיה היינו כשלא העביר ד"א בבת אחת, אבל בב"א ודאי באמה של קודש משערינן, ובשעה"צ שם פקפק בזה, וכתב החזו"א דכוונת הפמ"ג כנ"ל דבאופן שמעביר בב"א אסור משום דין העברת ד"א ברה"ר, וזה לא שייך לסוגיין.

אכן מסקנת החזו"א עפ"י דברי הרשב"א בסוגיין [ע"ש ולא נתברר לי כ"כ] דנפ"מ אף לענין העברת ד"א, דבאופן שקבע האדם ד"א ידיה ברה"ר מותר גם להעביר שם חפץ ד"א ברה"ר, וצדקו דברי המ"ב. ורק כשהוא מהלך ולא קבע ד"א שיעור העברה הוא באמה של קודש, עש"ה. וביאור הדברים דע"י שקבע ד"א נחשב לגביו כרה"י. [ודומה לזה כתב רש"י דף מ"ה ב' ד"ה ובלבד, ע"ש] ויש להאריך עוד בזה.

ג' חצרות [שייך לפ' הדר]

דף מ"ח ע"א

(א) שלוש חצרות הפתוחות זו לזו ופתוחות לרה"ר. עיי' תוס' דאם אין פתוחות לרה"ר הפנימית אוסרת על החיצונה משום דריסת רגל, וכ"כ רש"י במשנה, והאחרונים תמהו דהא רגל המותרת במקומה אינה אוסרת, והכא הפנימית עירבה לעצמה ועכ"פ עם חצר הסמוכה לה. וי"ל דמפרשים מתני' כר"ע ולהכי קתני פתוחות לרה"ר. וכ"כ הבי"מ סי' שע"ח, אך הקשה על השו"ע שכתב פתוחות לרה"ר אף דפסק כתי"ק. אמנם רש"י במשנה הוסיף שכל אחת בפ"ע אסורה. וצ"ע כנ"ל. ובדרישה סי' שע"ח כתב דבמקום דריסת רגל אמרינן דיורין (עיי' עירוב) להחמיר. וע"ש שגם לחיצונה יש דריסת רגל בפנימית וזהו שכתב רש"י שכל אחת במקומה אסורה. וצ"ע אמאי חשיב שיש דריסת רגל בפנימית. וכ"ה המאמ"ר, וגם הבי"מ כתב דלא הבין דברי הדרישה.

(ב) גמ' ואמאי כיון דערבי להו חיצונות בהדי אמצעית הויא להו חדא. בביאור קושית הגמ' יל"פ בכמה אופנים, א. מצד עצם הנחת הפת דכיון שפת של כולם מונח באמצעית הוי כמעשה עירוב לכולם. ב. משום דקבעו דירתם באמצעית ע"י הנחת הפת שזהו יסוד דין עירוב, וממילא כולם דרים באמצעית. ג. מצד חלות העירוב שנתאחדו ב' החצרות להיות כאחת ע"י העירוב, ועיי' נעשו כולם כדרים באמצעית וממילא גם החיצונות נתאחדו.

ולצד ג' דקושית הגמ' משום חלות העירוב לכאורה אין נפ"מ היכן מונח הפת, דאף כשהניחו בחיצונות מ"מ נתאחדו גם באמצעית, וא"כ צ"ב תירוץ רב יהודה דהניחוהו בחיצונות, דסו"ס הרי ע"י העירוב הם דרים גם באמצעית. ומוכח לכאורה דלא כצד זה. ויש לדחות למה שצידד באבה"א ז' ה' עירובין דדירתן רק במקום שמונח הפת, ושאר בתים טפלים לשם ונעשו כחצר, וכ"מ מרש"י דף מ"ט א'. [עוד י"ל דאף אם דירתן בכל הבתים, לא חשיב דיור גמור כמו מקום הנחת הפת. ולא מהני לערב החיצונות].

ובגמ' להלן לרב ששת מוקמינן מתני' בהניחוהו באמצעית בב' בתים, ומקשינן דלבי"ה דמהני עירוב בב' כלים, ה"נ יועיל ומתריצין דבב' בתים מודו בה'. ומשמע דנידון הגמ' משום חולק את עירובו וגם למסקנא דמודו ב"ה הוא שבזה מודו לבי"ש. וכ"כ החזו"א סי' פ"ה ח'. ולפ"ז משמע גם דלא כצד ב' אולם הקשה החזו"א מאי ס"ד דיועיל בשני בתים, דהא כל ענין העירוב הוא שע"י הפת קובעים דירתם שם וכשקבעו בב' בתים נפרדים הו"ל כשני בתים בחצר שלא עירבו. אמנם י"ל דאחר שהאמצעית עירבה בפ"ע ונעשית רשות אחת הרי כל הבתים כבית אחד ונחשב כמניחים בבית אחד, [וזה תלוי בפלוגת הפרישה והחזו"א לענין עירובן בא אצלן. (עיי' בסמוך)] אך א"כ צ"ב תירוץ הגמ', ואפשר דלענין הנחת העירוב שלא יהא חולק את עירובו בעינן שיניחם בבית אחד ממש. ועיי' היטב חזו"א שם שעמד בזה. [ועיי' ס"ק ט' וצ"ב כוונתו ושמה כוונתו להני"ל].

ג) שם בגמ', ורב ששת אמר כו' שנתנוהו בשני בתים. ומבואר דאמצעות עצמה מעורבת עם שניהם, ובחזו"א שם הוכיח מסוגיין דב' חצרות שמעורבות יחד כשנותנים חצר אחת עירובה אצל חברתה א"צ להניח במקום הפת של חברתה דהא הכא ע"כ עירוב האמצעות נמצא באחד הבתים והחיצונות שהניחו עירובן אצלה בב' בתים, אחד מהם נמצא בבית אחר ממקום הפת של האמצעות, ואעפ"כ מהני. והטעם משום דאחר שהאמצעות עירבה נעשו כל בתיה כבית אחד. וזה דלא כהפרישה סי' שע"ב והובא במ"ב שם ס"ק כ"ו. ובריטב"א דף ס"ו ב' מבואר כהפרישה. ולדבריהם צ"ל דהכא מיירי שהאמצעות עירבה שני עירובין נפרדים, ויהא מוכח שאפשר להניח ב' עירובין. אמנם בחכ"צ סי' קי"ב כתב דלא מהני. והו"ד במ"ב סי' שס"ו ס"ק ל"ג. וע"ש בשע"ת ובחזו"א סי' צ' כ"ח דמהני אחד מהם. אבל משמע דתנתי ליכא. אבל להני"ל בדעת הפרישה נמצא דתרווייהו איתנהו. אך בדעת המ"ב שכתב כהחכ"צ א"א ליישב דאמצעות עשתה ב' עירובין, והדרא קושיית החזו"א מסוגיין דמוכח דלא כהפרישה. וצ"ע. [ובעיקר דברי החכ"צ יש לעיין מסוגיין דאמצעות נתנה עירובה בב' החיצונות, וש"מ דשייך לקבוע עירוב בשני מקומות, ולדעת האחרונים הנ"ל דחד מינייהו מהני, איכל"מ דהכא כלפי כל אחת דנים שרק כאן הם דרים].

ד) ולפי המבואר, הקשה החזו"א שם, דאף בהניחו החיצונות בשני בתים יועיל העירוב לערב את שניהם מדין עירובן בא אצלן, כלומר דהאחת שעירבה עם האמצעות נעשו כל הבתים כרשות אחת ושוב החיצונה השניה שמניחה באמצעות תהא מעורבת גם עם החיצונה מדין עירובן בא אצלן דמהני אף בבית אחר שאין העירוב הראשון מונח שם. ועי' תוס' ד"ה לרב יהודה, ולכאורה הא גופא קושיתם דנימא שליחותיהו דחיצונות עבדה ויועיל מדין עירובן בא אצלן. והתוס' תני דכיון שהניחוהו בב' בתים גלו דעתיהו דלא ניחא להו לערב יחד. ובחזו"א שם הקשה שבגמ' אמרו טעמא משום דבב' בתים לא מהני. וצ"ל דהגמ' דנה משום מעשה עירוב אחד, והתוס' דנו משום דאמצעות שליחותיהו דחיצונות עבדה. אך צ"ב מ"ט לא נימא סברת התוס' גם לענין זה דלא יחשב מעשה אחד. וע"ש בחזו"א סק"ט, וצ"ע.

ה) והנה קושיא זו לכאורה לא קשה אלא לשיטת החזו"א דבעירובה בא אצלה א"צ להניח במקום העירוב שעירבה לעצמה, אבל לשיטת הפרישה דבעינן שיהיו שני העירובין בבית אחד, א"כ הכא דהניחו עירובן בב' בתים לא יועיל לערב ב' החיצונות זו עם זו. ובשלמא לערב כל אחת עם האמצעות נתבאר לעיל דס"ל דמיירי שהאמצעות נתנה פת בשני הבתים, והוי כב' עירובין נפרדים. אבל זה לא מהני אלא לערבן עם האמצעות, אבל לערב החיצונה השניה עם החיצונה הראשונה מדין עירובן בא אצלן בעינן שיהא מונח עם עירובה של החיצונה, והכא דמונח בבית אחר לא מהני. ומדקשו התוס' דיועיל אף לערב החיצונות גם לרב ששת שהניחו עירובן באמצעות, משמע דס"ל כהחזו"א שא"צ להניח העירוב בבית אחד. אך לפי"ז צ"ע דעת הריטב"א דהקשה קושית התוס', אף דס"ל בדף ס"ו כהפרישה.

והנה יש לעיין בטעמא דהפרישה, אמאי לא יועיל אף בבית אחר, דמ"ש ממלוכה את עירובה לחצר השניה, דאף שלא מניחה את עירובה עם העירוב שעירבה לעצמה מ"מ מהני. וע"כ טעמא דעקרו דירתן של כל החצר לחצר השניה, ואי"ז מבטל את עירובן הראשון לצרפן לחבורה אחת וכמש"כ החזו"א סי' פ"ג ז', וה"נ נימא בעירובן בא אצלן. וצ"ל דבעירובן בא אצלן ס"ל דאינם עוקרין את דירתן, כיון שהם לא הניחו עירוב במקום אחר, ומעתה בסוגיין למשנ"ל לדעת הפרישה שהאמצעות עצמה הניחה עוד עירוב בבית השני לערב עם החיצונה השניה, לענין זה ה"ז כמוליקין את עירובן למקו"א דעקרו דירתן לשם. וכיון דשליחותיהו דחיצונה קמייאת עבדו, הרי זה כעקרו גם את דירתן של החיצונה שעירבה עמהם, ושפיר הקשו התוס'. ודוק היטב.

ו) שם בתוס' ד"ה לרב יהודה בא"ד א"נ וכו' ולרב ששת אין האמצעות נעשית שליח דאדרבה כולן דיירין בה. ודבריהם סתומים [ועי' חזו"א סי' פ"ה י' שתמה בדבריהם]. ויל"פ בב' אופנים. א. דלא אמרינן שליחותיהו קעבדי אלא כשהם פועלים במעשה העירוב, אבל בקבלת עירוב דלא עושים מעשה עירוב אלא החצר השניה מערבים אצלן לא שייך שליחותיהו. ב. בריטב"א ותורא"ש נראה ביאור אחר, דדוקא כשעירבו אצל החיצונים ונעשו טפלים אצלן, נעשו כשלוחין ופועלים גם לבעה"ב שבחיצונה, משא"כ כשהחיצונה עירבה אצלן דהם העיקר בחצר אינם פועלים לחיצונה שהיא רק טפילה להם. (שמעתי מהרב ג. טאובר שליט"א). מיהו לפי"ז יל"ע בחצר אחת שנתנו כולם בבית אחד אי חשיבי דיירי הבית שבו העירוב עיקר, וא"כ כשעירבו עם חצר אחרת ג"כ לא יהא שליחות דשאר הבתים (ועי' חזו"א סי' פ"ה י"ג). ולצד א' איכל"מ דכשנותנים באותו בית [ולפרישה רק באופן זה מהני וכנ"ל] א"צ לשליחותיהו. [ויתכן דהחזו"א שהקשה מ"ש מעירובן בא אצלן, כוונתו דאף בלא שליחותיהו יחשב עירוב, וכשיטתו דהכל כבית אחד. וע"ש בחזו"א כתו"ד דא"ז שליחותיהו].

הנפ"מ בהנ"ל, כשאמצעית נתנה עירובה בחיצונה א' ואח"כ חיצונה ב' הניחה עירובה אצלה. לצד א' לא אמרין שליחותיהו דחיצונה א', דהשתא היא רק מקבלת עירוב, משא"כ לצד ב'. וכמו"כ נפ"מ להיפך שחיצונה א' הניחה אצלה, ואח"כ הלכה האמצעית והניחה עירוב אצל חיצונה ב'. ודוק.

(ז) גמ' לרב ששת לא קשיא אם אמרו דיוורין להקל יאמרו דיוורין להחמיר, יל"ע אם כוונת הגמ' דכשבאין לאסור דנים כאילו אין עירוב כלל, והיינו דלכפי חיצונה א' אין עירוב עם חיצונה ב', וכן להיפך. או דאע"פ שיש עירוב, לא מהני דיוורין של עירוב ליחשב דיוורין האוסרים. וצ"ע בהמשך הסוגיא.

(ח) תוד"ה יאמרו דיוורין להחמיר וכו' שאני התם דפשעה. וצ"ב, ולצד א' דכשבאין לאסור דנים כאילו אין עירוב, א"ש טפי דכשפשעה אינה מסתלקת מחברתה שעירבה.

בתור"פ דף ס"ו א' הקשה על תוס' מהא דשכח אחד מן החיצונה, אמאי בעינן התם לטעמא דאחדא דשא ולתיקוני שתפתיד, תיפוז"ל דאין דיוורין להחמיר. וכ"ה המהרש"א שם. וע"כ פ"י התור"פ דהתם שיש לחיצונה הרגל עירוב בפנימית חשיב דריסת רגל ולא שייך בזה דיוורין להחמיר. ואף דהכא נמי איכא הרגל עירוב, מ"מ הוי רגל המותרת במקומה דאין אוסרת משום ד"ר, משא"כ התם דאסורה במקומה. ומ"מ בעינן לאין דיוורין להחמיר, דאל"כ חשיב כדיוורין ממש ולא רק כדריסת רגל. ובדעת תוס' ע"י מהרש"א שם דאפשר דר"ע אית ליה דיוורין להחמיר. וצ"ע.

(ט) התוס' לעיל ד"ה אבל, כתבו דרב יהודה דלא תי' כר"ש ס"ל דיש דיוורין להחמיר. וכ"כ הריטב"א, וע"ש דרב ששת לא פליג על רב יהודה רק ר"י פליג על ר"ש, ור"ל כמש"כ החזו"א סי' פ"ה י"ד דר"ש אמר שא"צ לאוקימתא דר"י אלא בכל גווני מהני. אבל ר"י אמר דדוקא באופן שנתנו עירובן בחיצונה מהני, וע"כ דלא ס"ל דינא דר"ש. והראשונים הביאו דבעה"מ מפרש איפכא דר"י אית ליה דר"ש ור"ש לית ליה דר"י, דס"ל דאמרין שליחותיהו אף בכה"ג. והראשונים חולקים ע"ז. ודעת בעה"מ צ"ב מנלן דר"ש פליג על ר"י.

(י) רש"י ד"ה לרב ששת קשיא וכו' והוי כחמשה ששרוין בחצר אחת ושכח אחד מהן ולא עירב עם כולן יחד דכל החצר אסורה ואפי' עירב עם אחד מהן וכו'. יל"ע היטב בלשון רש"י אי משמע דכשעירבו חלק מבני החצר חשיב עירוב כלפיהם וכמש"כ החזו"א, או דלא חל עירוב כלל.

ואי נימא דחל עירוב כלפיהם יש לעיין מ"ט בעירב השוכח עם אחד מהן לא נימא דחשיב עירוב עם כולן משום דשליחותיהו דכולהו קעביד. ותלוי בביאור דברי התוס' ד"ה לרב יהודה. ואכמ"ל. [ולדעת הפרישה שצריך שיניח העירוב במקום העירוב הראשון ל"ק דרש"י מיירי שלא נתנו באותו בית ודו"ק. מיהו למש"כ החזו"א דמרש"י דף ע"ב ב' מוכח דלא כהפרישה, א"א לומר כן].

(יא) גמ' אבל חכמים אומרים רשות אחת משמשת לשתי רשויות אבל לא שתי רשויות משמשות לרשות אחת. ולפירש"י היינו שהחיצונות מותרות באמצעית אבל האמצעית אסורה בחיצונות דזו מושכתה לכאן וזו מושכתה לכאן דשני דיוורין לא יהבינן לה. ובתוס' פ"י להיפך שהחיצונות אסורות באמצעית והאמצעית מותרת בשניהן. ומה שהחיצונות אסורות באמצעית פ"י התוס' משום גזירה שמא יוציאו כלי חיצונה זו לחיצונה זו, אולם הריטב"א פ"י בשם ר"ת דמדינא הוא דהאמצעית יש לה דיוורין בחיצונות, והחיצונות אין דיוורין באמצעית, וכ"כ ר"י בן חכמון [וע"י תוס' שהביאו צד זה ודחוהו] ונמצא דפליגי רש"י ור"ת בסברות הפוכות, וצ"ב.

ובדעת רש"י נראה דעד כמה שהאמצעית דרה בחיצונות, מה"ט אסורה להוציא, דחשיב שמוציאה גם מחיצונה האחרת, כיון שדיווריה בחיצונה. ובזה א"א לומר אין דיוורין להחמיר, דהוי תרתי דסתרי. ומש"כ רש"י דשני דיוורין לא יהבינן לה, ר"ל דלא חשיב לגבי האמצעית כרשות אחת עם שניהם, דכיון שהם בפ"ע ב' רשויות אינה נעשית עמהם רשות אחת, וכיון דהם ב' דיוורין נפרדים הרי היא כמוציאה מרשות זו לזו.

ור"ת לפי' הריטב"א ס"ל דכלפי האמצעית נחשב הכל רשות אחת ואף שנחשב שמוציאה מחיצונה א' לחיצונה ב' לא איכפת לך, דכלפי כלי האמצעית הכל רשות אחת, אבל לגבי החיצונות דחשיבי ב' רשויות האסורות זו עם זו, הרי כשחיצונה א' מוציאה לאמצעית חשיב כמוציאה לחיצונה ב', ואע"ג דבגמ' אמרין על זה גופא דאין דיוורין להחמיר צ"ל דס"ל דחכמים פליגי ע"ז. [וע"י תוס' כשהביאו צד זה כתבו דאסורות באמצעית משום דחיצונות אסורות זו על זו כיון שלא עירבו יחד. והן הן הדברים. רק התוס']

לא נחא להו פי זה]. ורש"י ס"ל דמודים חכמים דכלפי החיצונות אמרין אין דיורין להחמיר ולא חשיב שמוציאה לחיצונה האחרת. ורק כלפי האמצעית א"א להתירה להוציאם לחיצונות דא"כ על כרחינו חשיב שדיורי החיצונות נמצאות אצלה, ושוב הוי כמוציאה מזו לזו. ועדיין צ"ע בכ"ז.

(יב) ולפיר"ת דהחיצונות אסורות בפנימית לענין כלים ששבתו בבתיהן, הקשו הראשונים בדף ס"ו ב' דא"כ לרב יהודה דמיירי בנתנה עירובה בחיצונות א"כ גם האמצעית תיאסר משום דליתא לעירובה גבה, וא"י להביאה אצלה, ע"ש בתוס' דאין החיצונות אוסרות משום דהוי רגל המותרת במקומה, וצ"ע דסו"ס אין יכולה להביאה לחצרה. וע"ש בריטב"א. והריטב"א תי' דכלפי האמצעית הוי רשות אחת וכיון שמה שאסורה החיצונה באמצעית הוא רק משום גזירה לגבי אמצעית הוי כאיתא לעירובה גבה. ולכאורה כוונתו דכשהוא באותה חצר א"צ שתוכל להביא העירוב אצלה, רק כשהעירוב רשות אחרת אם אפשר להביאה אצלה מהני. וע"ש בתור"פ. ואכמ"ל יותר.

(יג) בעיקר הגזירה לפיר"ת דגזרו על החיצונות שאסורות להביא לאמצעית שמא יוצאו מחיצונות זו לזו דרך אמצעית. יל"ע למש"כ התוס' דף ע"ד א' דלא גזרו שלא להוציא מרשות א' לרשות ב' שמא יוצאו מרשות ב' לרשות ג', וכמו דלא גזרין בחצר שעירבה שלא יוצאו כלי הבית לחצר שמא יוצאו אותם לחצר אחרת, אלא גזרו להיפך שמחצר לחצר אסור אף כלי חצר אטו כלי הבית, וא"כ ה"נ מ"ט גזרו מחיצונה לאמצעית שמא יוצאו אותם כלים מאמצעית לחיצונה. וע"י.

דף מ"ט ע"א

(יד) המקפיד על עירובו אין עירובו עירוב. ופירש"י שמקפיד אם יאכל אחד מבני חבורה את הפת שנתן הוא. ולרב תנינא עירובו עירוב, והיינו שא"צ לזכות את פתו לכולם, אלא נשאר שלו רק בעיניו שלא יהא מקפיד. אמנם במזכה מפתו לכל בני החצר לכאורה פשוט דאם מקפיד לא מהני, דלא חשיב זיכוי אם מקפיד שלא יאכלו, וכ"כ הרשב"א והריטב"א דף ס"ח א', ועפ"י כתבו דהא דאמר אביי שם דלא מהני עירובו משום דאינו רוצה לתת לבני חצרו לאכול, אתי אף לרב חנינא דהמקפיד על עירובו לא בטל עירובו. וכן נקטו להלכה כר"ח. אולם הרא"ש שם הוכיח מאביי דהלכה כשמואל דהמקפיד על עירובו אינו עירוב. ודבריו צ"ע וע"י חזו"א סי' פ"ז א'. [ועי"ש דשו"ט אם מקפיד רק שלא יאכלו את כל הפת אלא ישאירו לו חלק, או שמקפיד שלא יאכלו אף את חלקו, אבל על חלקם אינו מקפיד דזכו בו. ולפ"י א"ש קצת דברי הרא"ש]. ויש שתי' דס"ל לרא"ש דאף במזכה אינו זיכוי גמור אלא זיכוי לעירוב ולכך אף כשמקפיד שלא יאכלוהו, מהני למ"ד דמקפיד על עירובו הוי עירוב. וע"י בתוס' דף ס"ח א' ד"ה כיון. ויל"ע אי ס"ל כהרא"ש דאף במקפיד על פת קאמר אביי, ומדין מקפיד על עירובו. או דס"ל כהראשונים ומיירי במזכה לכל בני חצר.

(טו) החולק את עירובו אינו עירוב וכו' אפי' תימא כב"ה עד כאן לא קאמרי ב"ה אלא דמלא מנא ואייתר אבל הכא דפלגיה מפלג לא. ולעיל מ"ח ב' אמר רב ששת דבמניח עירוב בב' בתים אפי' לב"ה לא מהני, ורק בב' כלים מהני ולהאמור בסוגיין צ"ל דהתם מיירי במלא מנא ואייתר, דאל"כ אף במניחים בב' כלים לא מהני. וכ"כ הגאון"י והוסף דלפ"י מבואר דבשני בתים אף במלא מנא ואייתר לא מהני וצ"י ש"כ הרשב"א. והוא בעבוה"ק ש"ד ס"ד. וכ"ה במ"מ פ"א ה"י מעירובין ע"ש. אך כתב הגאון"י דמהירושלמי מבואר דכשנתנו עירובן בשני מקומות אם מכלי מקום (כלומר דמלא מנא) ה"ז מותר, ולמד מזה דאפי' בשני בתים מותר, אולם בביאור"ל סי' שס"ו ס"ד פי' דברי הירושלמי עפ"י הבבלי דמיירי בבית אחד. ונראה כוונתו לברי כ"ש דמשמע דבב' בתים אף במלא מנא ואייתר לא מהני.

אולם הביאו שהרשב"א והריטב"א בדף ע"א כתבו דרב ששת מתיר בב' כלים ממש ורב יהודה התיר במלא מנא ואייתר, ומבואר דמפרשים דברי ר"ש לעיל בלא מלא מנא ואייתר [והכי משמע מדלא מוקים לה בב' כלים ובלא מלא מנא ואייתר, וסתמא דמילתא דעירוב ג' חצרות מיירי ככה"ג] וע"כ הוכיחו דר"ש ס"ל דאף ככה"ג לא אמרין דלא מהני אלא בשני בתים. וע"י תוס' לעיל מ"ח דרב יהודה ע"כ מודה לר"ש דבשני בתים לא מהני שהרי אף בשני כלים ס"ל דלא מהני וכ"ש בשני בתים. ואי נימא דר"ש מיירי במלא מנא ואייתר מאי ראי' דרב יהודה ס"ל דלא מהני בשני בתים, וע"כ משמע כהרשב"א דר"ש מיירי בלא מנא ואייתר, ואעפ"כ ס"ל דדוקא בב' בתים לא מהני אבל שני כלים מהני.

ולהאמור דר"ש מיירי בלא מלא מנא ואייתר, איכל"מ דבמלא מנא ואייתר מהני אפי' בשני בתים. וכמש"כ הגאון"י עפ"י הירושלמי. ודלא כמש"כ עפ"י הבבלי, וזה דלא כהמ"ב הנ"ל. אך בעבוה"ק הנ"ל מבואר כהמ"ב, ולהנ"ל צ"ל שנקט הכי מסברא ולא מהגמ' דף מ"ח ודו"ק.

טז) ובאמת יל"ע מסברא איך יועיל בשני בתים במלא מנא ואייתר, וכמו שהקשה החזו"א סי' פ"ה ט' על הגמ' לעיל, דמאי ס"ד דמהני לבי"ה בשני בתים, דהא בשני בתים חסר בעיקר מעשה העירוב דבעינן שיחשב שכולם דרים בבית אחד. ואף בלא דין חולק את עירובו לא יועיל. משא"כ בבי' כלים דבעיקר מעשה העירוב חשיב שכולם דרים בבית אחד, אלא דמשום חולק את עירובו אתינן עלה ובזה פליגי בי"ש ובי"ה. ועי' שו"ת חכ"צ סי' קי"ב.

ובחזו"א שם נראה דמסיק דבשני בתים ס"ד דמהני מדין עירובן בא אצלן, דלאחר שנתערבו בפ"ע חשיב הכל בית אחד. וע"ש עוד ס"ק י"ד דנקט הכי לדעת רב יהודה דלא תי' לעיל כר"ש משום דלדינא מהני ודלא כתוס', וכ"מ בתורא"ש דף ע"א א' ע"ש. [ויל"ע אם אפשר לפרש שם מדין עירובן בא אצלן, וי"ל בנוס"א דלאחר שאמצעית נעשו כרשות אחת, שוב מהני עירוב ב' החיצונות בבי' בתים דחשיב הכל בית אחד. ומ"מ לר"ש לא מהני משום דבכה"ג לכו"ע הוי חולק את עירובו, ועי'].

אמנם כ"ז בגי' חצרות דאמצעית עירבה בפ"ע, אבל באותה חצר שהניחו ב' בבית אחד ואחרים בבית אחר ל"ש לומר כן. ועי' שו"ת חכ"צ סי' קי"ב. ושוב צ"ע אין יועיל במלא מנא ואייתר לדעת הירושלמי עפ"י הגאוו"י. וגם המ"ב דפי' הירושלמי דמירי בבית אחד, משמע דלא כתב כן מסברא אלא מחמת הגמ' לעיל. ועי'. [והרב ח' ברגר שליט"א אמר דאחר שגבו כולן את העירוב נעשו חבורה אחת אף קודם שהניחו את הפת בבית וכשמניחים בבי' מקומות נחשב דיורין לכולם ורק מדין חולק את עירובו אסרינן לה, ויל"ע בזה].

יז) המ"ב סי' שס"ו ס"ק ל"א מסתפק בחולק את עירובו בשני כלים, אם גם במזכה את עירובו לכולם צריך ליתנם בכלי אחד, דמסברא לא שייך בזה טעמא דגמ' דהם מחולקים זה מזה. אלא שמסתימת הפוסקים משמע דלא פלוג בזה. והניח בצ"ע. אולם להלן ס"ק ל"ג במניחין העירוב בשני בתים כתב המ"ב בפשיטות שגם במזכה את העירוב לכולם א"א להניח בשני בתים, ומקורו מהחכ"צ.

ונראה מזה דס"ל דבשני בתים אף בלא דין חולק את עירובו לא מהני, ומשום שחסר בעצם מעשה העירוב. ויהא מוכח לפי"ז דמש"כ בביאור"ל דאף במלא מנא ואייתר ל"מ, הוא כפשוטו דמ"מ אינם דרים בבית אחד. ואמנם בחכ"צ שם כתב דלא מהני גם משום דהוי חולק את עירובו, אבל גם בלא זה כתב שם דל"מ משום דא"א שידורו בשני מקומות, מיהו בעיקר דבריו יל"ע דבשלמא כשחלק מניחים כאן וחלק מניחים כאן ודאי שחסר בעיקר העירוב, אבל במזכה לכולם מנליה דלא מהני. ואמאי א"א לקבוע שדרים בשני מקומות, דאף אם עיקר העירוב הוא שדרים רק במקום הפת, מ"מ יכולים לדור בבי' מקומות, וצ"ע.

יח) בגמ' ותרתי למה לי צריכי וכו' ומשמע שדין חולק את עירובו ודין מקפיד על עירובו ענין אחד הם. ועי' בראשונים דף ע"א דבחולק את עירובו כיון דלשם עירוב נתנוהו וחלקוהו מדעתם הרי הם נראים כמקפידים על עירובן שלא יתערב. אלא שלפי"ז יל"ע דהראשונים הנ"ל כתבו בסוגיין דלהלכה קי"ל כרב חנינא דהמקפיד על עירובו הוי עירוב אף שבחולק את עירובו אינו עירוב, (ודלא כהרא"ש שם והשו"ע סי' שס"ו שפסקו שאף כמקפיד אינו עירוב) וחזינן דס"ל דאינו ענין אחד ממש. ויש ליישב לפי הצריכותא בגמ' דחולק הוי טפי מקפיד. ודוק.

עירוב משום דירה או משום קנין

יט) גמ' אמר שמואל עירוב משום קנין וכו' ורבה אמר עירוב משום דירה איכא בינייהו כלי ופחות משו"פ וקטן. ומשמע בגמ' דלמ"ד משום קנין בעינן דוקא קנין ולכך לא מהני לדידיה בפחות משו"פ, ולאידך גיסא למ"ד משום דירה דוקא משום דירה ולא משום קנין ולכך לדידיה לא מהני כלי אלא אוכל. ובתוס' ד"ה עירוב משום קנין הקשו למ"ד משום קנין איך מועיל בעה"ב שהיה שותף עם שכניו, דלא נתכוונו לשם קנין. ומבואר כנ"ל דלדידיה לא מהני משום דירה אלא משום קנין וכן הוכיח הקרב"נ.

אמנם בתוד"ה איכא בינייהו הקשו למ"ד משום קנין ומהני כלי, אמאי בעינן מזון ב' סעודות, ותי' דבמפרש משום קנין איה"נ דמהני כמו כלי, אבל בסתם בעינן חשיבות אוכל, ולכאורה ר"ל דבסתם לא מהני אלא משום דירה ולכך בעינן חשיבות אוכל. אך קשה מתוס' הנ"ל, וגם קשה דבכה"ג לא יצטרך שו"פ. אכן בתורא"ש הוסיף דצריך שיהא גם ראוי לקנין. וש"מ דחשיב כקנין אף בסתם וצ"ב. ועי' חזו"א סי' ק"א ג'.

כ) ובגמ' לעיל אמרו דבית שמניחין בו את העירוב א"צ ליתן את הפת משום דכולהו הכי דיירי. והרשב"א הביא בשם הראב"ד דהיינו כמ"ד משום דירה. והרשב"א פליג דהא שמואל דאמר דא"צ ליתן פת הוא דאמר דעירוב משום קנין, וע"כ פי' דשמואל

משום קנין דירה הוא דאמר. וכונתו דאף שמואל ס"ל דע"י העירוב כולו דיירי הכא, רק שזה נעשה ע"י קנין שבעה"ב מקנה להם זכות דיורין ולא הוי ממילא ע"י הפת דחשיבי כדריש שם.

ובטור סי' שס"ו כתב דא"צ ליתן פת משום דעירוב משום דירה ואינו משום קנין, ומשמע דמפרש כהראב"ד, והב"ח שם הקשה דא"כ דברי שמואל סתרי אהדדי (וכקושיית הרשב"א) ולכך כתב דלכו"ע עירוב משום דירה אלא דס"ל דהוי נמי משום קנין. ובקרב"נ הבין מדבריו דס"ל דמהני או משום קנין או משום דירה. ודחה דבריו דא"כ ל"ק קושיית התוס' ד"ה עירוב וכנ"ל. וע"כ פ"י בכוונת הטור שבא לחדש דאע"פ שאינו משום קנין מ"מ א"צ ליתן את הפת, אבל למ"ד עירוב משום קנין פשיטא טפי דא"צ ליתן פת שהרי צריך פת כדי לקנות חלק בביתו, והוא עצמו א"צ לקנות חלק בביתו. ולשון הטור דחוק לפי"ז. ועכ"פ בראב"ד מבואר כסברת הב"ח דאי משום קנין גם הבית שמניחים את העירוב צריך ליתן פת, אך לכאורה סברת הקרב"נ נכונה דאדרבה למ"ד משום קנין פשיטא דא"צ ליתן פת. [וראיתי לפרש דהוכחת הראב"ד רק מלשון הגמ' דכולהו הכי דיירי ודו"ק]. ואפשר דס"ל דלמ"ד משום קנין גם הוא צריך לקנות חלק בבתי האחרים ולכך גם הוא צריך ליתן פת. וכ"מ בתוס' ד"ה עירוב וכו' דבהאי פת "מיקני רשות אהדדי" והרשב"א ס"ל דאחר דקנו אצלו דירה והבית של כולם, ממילא גם שאר הבתים של כולם וכדס"ל למ"ד משום דירה דע"י דכולהו דיירי הכא כל הבתים ג"כ של כולם. וע"י להלן.

אמנם במש"כ הב"ח דלמ"ד משום קנין מהני גם משום דירה, ולפי הבנת הקרב"נ ר"ל דמודה דמשום דירה מהני. א"כ צ"ב מ"ט לא מהני בפחות משו"פ.

כא) ובטור כתב עוד בתו"ד דאין מניחים את העירוב בחצר. ולמד הט"ז בדבריו דגם זה רק משום דעירוב משום דירה אבל למ"ד משום קנין מהני אף בחצר, וכן משמע בדף פ"ה ב' בפירש"י שם. אך הקשה הט"ז ס"ק ב' דא"כ הו"ל לגמ' לומר דאיכא בינייהו נמי אי בעינן להניח העירוב בבית, וע"כ כתב דגם למ"ד משום קנין בעינן שיהא ראוי לדירה. ובקרב"נ (וכ"כ בנתיב חיים עהש"ע) פ"י דבריו דמהני אף משום דירה לחוד. והקשה מתוס' בסוגיין כנ"ל. ועוד הקשה הא"ר דעדיין נפ"מ במפרש לשם קנין דיכול להניח בחצר. ובעצי אלמוגים פ"י כוונת הט"ז כהרשב"א דע"י קנין זוכים בדיורין בביתו. ואפשר שזו גם כוונת הב"ח, וע"י. [וע"י פמ"ג דכתב עפ"י התוס', דבמפרש לשם קנין א"צ בית דירה אבל בסתם צריך דירה, וצ"ע].

והקרב"נ ציין לתוס' בסוכה דף ג' ע"א שכבר עמדו בקושיית הב"ח והט"ז, למ"ד עירוב משום קנין מ"ט צריך להניח העירוב בבית שראוי לדירה, ותי' דאין מקנים רשותם בשביל בית דלא חזי לדירה, וע"ש במהר"ם דכוונתם דשאר בני החצר ג"כ צריכים להקנות רשותם לבעל הבית, להתיר שאר הבתים, וזה ע"י שזכו בדירתו ותמורת זה מקנים רשותם. ולזה בעינן שיזכו דוקא בבית דחזי לדירה. והוכיחו התוס' שם גם מהא דס"ל לשמואל דבית שמניחין בו העירוב א"צ ליתן פת (כקושיית הב"ח) וע"ש בתורא"ש דאלמא לשמואל נמי תלוי בדירה. ור"ל דא"צ בעה"ב ליתן פת כדי לזכות ברשותם, אלא אחר שהקנה להם רשותו שיש בה דיורין, גם הם מקנים לו רשותם. ויל"ע לפי"ז איך הנותנים פת זוכים כל אחד בבית חבירו, וצ"ל שכולם זוכים בפת של כולם. [וע"י ביאורי ענינים לדף ע"ג ב' באו"א קצת].

כב) שם. ברש"י ד"ה עירוב שהוא מצרפן משום קנין וכו' וכל חצר משועבדת לרשותם זו ואחת היא. ולהלן ד"ה משום דירה בא"ד ואין בחצר זו אלא דירה אחת והרי כל החצר מיוחדת לבית זה. והיינו דהוקשה לו אף דנשתתפו בבית זה אבל איך מותרים בחצר ובשאר בתים. וע"ז כתב דאין בחצר אלא דירה אחת. וביאור דבריו דהבתים נעשו כחצר של בית זה. אמנם ברמב"ם פ"א ה"ו מעירובין מבואר דיד כולם שוה בכל הבתים, כשם שיד כולן שוה בבית שהניחו בו את העירוב. ומשמע דגם שאר הבתים חשיבי דירה אלא דכולם שותפין בהם. וכבר ידוע מהאבהא"ז שחקר בזה. אלא שהוא פירש בדעת הרמב"ם כמשנ"ת בדעת רש"י ונדחק בלשון הרמב"ם הנ"ל.

מיהו גם להרמב"ם צ"ל דעיקר דיוריהן במקום הנחת הפת, וכדחזינן לעיל דף מ"ח ב' דמקום הנחת הפת עדיף לענין לערב ב' החיצונות זו עם זו, וכן לס"ד דאמרינן דיורין להחמיר משמע שזה רק באופן ששני החיצונות הניחו עירובן באמצעות. ודוק. [ויל"פ שהשלם הראשון של העירוב הוא שכולם דרים בפת, ואח"כ נעשו גם כל הבתים כבית אחד, וע"י].

ובדברי רש"י יש לדקדק דמשמע דרק למ"ד משום דירה כתב שאין בחצר אלא דירה אחת, אבל למ"ד משום קנין לא כתב כן. ולמשנ"ת לעיל זה תלוי בפלוגתת הראשונים. דלרשב"א ע"י הקנין זכו בדירה במקום הפת, ומעתה דינו כמ"ד עירוב משום דירה. והראב"ד והתוס' סברי דע"י הפת מקנו כולם רשותם זה לזה. וצ"ע.

כג) בגמ' איכא בינייהו וכו' וקטן. ונחלקו רש"י ותוס'. לרש"י מייירי בקטן גובה את העירוב ומהני רק למ"ד משום דירה דקטן לאו מידי עביד, אבל למ"ד משום קנין דבעינן שיזכה עבור בני החצר ל"מ. והתוס' הקשו מהא דבעה"ב שהיה שותף עם שכניו דמהני

אף שלא נתכוונו למעשה קנין, וש"מ דקונה ממילא. ויש לדון למש"כ התוס' בע"א דלמ"ד משום קנין מהני דמשום קירוב הדעת ביניהן עשאוהו חכמים כאילו הקנו זה לזה. א"כ י"ל שכ"ז בנשתתפו ביין אבל הכא שהניחו רק לשם עירוב א"כ ליכא קירוב דעת כ"כ. ומשמע דהתוס' סברי דבכל עירוב איכא קירוב דעת, ולכן אף בקטן שגבה את העירוב מהני דלא גרע משותפין. [והכא עדיף שהתכוונו לזכות בביתו ע"י שפיתם מונחת בביתו]. ומזה משמע כהמ"ב סי' שפ"ב בביאור"ל דכל עירוב יכול להועיל מדין בעה"ב שהיה שותף עם שכניו. ואפשר דרש"י פליג ע"ז. וצ"ע. ועי' עוד תוס' דף פ' ע"א ד"ה רב. ועי' רש"י דף ל"א ב' דמבואר כתוס' וצ"ע.

כד) שם. יש להעיר דלכאורה איכא נפ"מ דלמ"ד עירוב משום קנין צריך להקנות פתו לבעל הבית, משא"כ למ"ד משום דירה אדרבה צריך להיות הפת שלו שע"ז יש לו דירה בבית חברו. ולפי"ז לשמואל דס"ל עירוב משום קנין ודאי דמקפיד על עירובו לא מהני כיון שאינו מקנהו. (וכע"ז הובא לעיל דבמזכה את הפת לכולן ודאי דלא יהני במקפיד וכמש"כ הרשב"א) ובגמ' ל"מ הכי. ועי' שפ"א שהרגיש בזה. אכן בחזו"א סי' ק"א ג' כתב לחדש דא"ז קנין ממש ולכך אף במקפיד יתכן דמהני (לולי הסברא דעירוב שמו), ע"ש שנדחק בלשון התוס'.

דף מ"ט ע"ב

לא סריס אתריה

א) מתני' והיה מכיר אילן או גדר ופירש"י והוא בסוף אלפיים ממקום רגליו, עי' ביאור"ל סי' ת"ט סי"א דמשמע מלשון השו"ע דבעינן שבשעת אמירה יהא בתוך אלפיים למקומו אף שביה"ש נתקרב למקום האילן, והביא מהב"מ שדייק מהרמב"ם דאף אם רחוק מאלפיים מהני כיון שביה"ש הוא בתוך אלפיים למקום העירוב, ע"ש בב"מ שתמה על סברת השו"ע וע"ע שפ"א שהוכיח כן מהמהרש"א דף מ"ה ב'.

ב) עוד כתב הביה"ל שם ד"ה ומכיר, דאם אינו מכיר אילן אין יכול לקבוע לסוף אלפיים ממקום שעומד, אלא בעינן דוקא שיהא מכיר המקום. וצ"ב הסברא.

ג) גמ' מאי לא אמר כלום אמר רב לא אמר כלום כל עיקר דאפי' לתחתיו של אילן לא מצי אזיל, ופירש"י שלא יזוז ממקומו דתחתיו של אילן לא קנה הואיל ואין מקום מסוים, ובמקום רגליו לא קנה שהרי עקר דעתו ולבו מכאן. ובסוף העמוד כתב עוד דאף לריב"ז דחפצי הפקר וישן קונים שביתה. אבל זה שאמר בפירוש אינו רוצה לקנות כאן היאך יקנה. ולעיל מ"ה א' פליגי ר"מ ור"י במי שישב בדרך ולא ידע שהוא סמוך לעיר ונתכוון לקנות שביתה במקומו, ולר"י קונה שביתה בעיר אע"ג דנתכוון לקנות שביתה במקומו ולא בעיר, משום דהוי עקירה בטעות, וצ"ב מ"ש מהכא, ואמנם הרשב"א שם הביא מהראב"ד שהוכיח מכאן שאם אמר בפירוש שרוצה לקנות שביתה במקומו אינו קונה בעיר דעקר בפיו שביתה העיר, וע"כ הכא דמיירי באמר בפיו עקר שביתה מקום רגליו, אולם רבינו יהונתן מפרש המשנה שם דאמר שביתתי במקומי ואעפ"כ קנה בעיר לדעת ר"י, ולפי"ז הדק"ל.

ד) ובתוס' ד"ה ואפילו הקשו מ"ש מעומד בעירו והניח עירוב במקו"א ונתגלגל העירוב חוץ לתחום דלא קנה עירוב, ומ"מ יש לו שביתה ביתו ומשם אלפיים אמה, ותי' דעומד בעירו לא עקר דעתיה מעירו ודעתו שאם לא יקנה שם שביתה יהיה לו תחום ביתו. וכע"ז ברש"י דף ס' ע"א וכמו שציין בגלחש"ס. ומדבריהם משמע דהכא עקר ממקומו אף להצד שלא יקנה שביתה ע"י העירוב. ולפי"ז ל"ק מהמשנה דף מ"ה דהתם אמדינן דעתו דניחא ליה לקנות בעיר כיון שהולך לשם, רק שסבר שלא הגיע לתחום העיר. אולם הסברא צ"ע מהיכי תיתי שלא ירצה לקנות שביתה כלל.

ועי' גאו"י דף ס' ע"א שנתקשה בזה, והגאו"י מפרש דשביתה ביתו קונה ממילא וא"צ דעתו, והיינו דבאמת הכא נמי אם היה יודע שלא יקנה שביתה ע"י העירוב ניחא ליה לקנות במקומו, אלא דל"מ כיון דסו"ס עקר מכאן, ושביתה ביתו שאני דאף שעקר מ"מ קונה ממילא כל זמן שלא קנה שביתה במקו"א. ועי' ברבנו יהונתן שפי' באו"א, דהכא הוי קנס משא"כ התם, ועי' ט"ז סי' תי"א סק"א הנפ"מ בזה, ועי' ביאור"ל שם שהאריך.

ובאמת דעת הרמב"ם פ"ז מעירובין ה"ה דבדינא דמתני' נמי קנה במקומו אלפיים, ונחלקו רבותינו בפ"י דבריו, המ"מ שם מפרש שפסק כשמואל ומפרש דלשמואל נמי בלא סיים אתריה לא קנה עירובו, ומ"מ קנה מקומו וכל"ב דרש"י בפרט זה) ע"ש. והו"ד בב"י סי' ת"ט. ועי' שו"ע סי' ת"ט סי"א שהביא דעת הרמב"ם (ובבאר הגולה ציין לדברי המ"מ) אבל בביהגר"א שם מפרש דפסק

כרב וס"ל דלרב קנה במקומו, ומה דאמרין לא אמר כלום היינו שלא קנה עירובו כלל ולא מצי אזיל יותר מאלפיים, וכן ביאר הגאון וכפ"י זה מפורש בתורי"ד. ע"ש. ולשון הגמ' דאפי' לתחתיו של אילן לא מצי אזיל צ"ב, ע"ש בתורי"ד ובגאון שנדחקו בזה. ועכ"פ מבואר לדעת הרמב"ם דאף כשעירב במקום אחר כשלא חל עירובו קנה במקום רגליו דומיא דמי ששובת בביתו, ולא ס"ל חילוק הנ"ל דרש"י ותוס'. וע"ע בקר"א.

ה) ושמאל אמר לא אמר כלום לביתו אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל ונעשה תחתיו של אילן חמר גמל. ופירש"י בלשון ראשון שקונה שביתה באילן אלא שאין ידוע היכן קנה שביתה ואין לו אלא תחום שיכול לילך ממ"נ, ובלשון אחר פ"י דספק הוא אם קנה תחת האילן או במקום רגליו, והיינו דמספק"ל אם קנה עירובו במקום אינו מסוים, ואם לא קנה שם קונה במקום רגליו ובזה הוא דהוי חמר גמל, ונמצא דפליגי בתרתי, חדא דלרב אין קונה במקום שאין מסוים ולשמאל הוי ספק, ועוד דכשאין קונה עירובו לרב לא קנה גם מקום רגליו ולשמאל קונה מקום רגליו. וכפ"י זה כתב הר"ח. ורש"י הקשה לפ"י זה מ"ט יקנה במקום רגליו וכבר נתבאר לעיל שיטת החולקים ע"ז.

והרעק"א פ"י בדעת הל"ב דלא עקר מתחום שיש לו ממ"נ, כלומר דאין הכוונה שלהצד שלא קנה ע"י העירוב קנה במקומו לגמרי אלא דכלפי התחום שממקומו עד מקום העירוב דאית ליה ממ"נ, זה לא עקר מדעתו, ומבואר חידוש שיכול לקנות תחום רק לצד אחד, [וצ"ל דס"ל דאין קונה רק מקום השביתה וממילא יש לו תחום להילוך. אלא שקונה את מקום השביתה עם התחום. ויכול לעקור חלק ממנו].

ו) בפלוגתא דרב ושמאל אם קנה תחתיו של אילן או לא, מבואר ברש"י שגם לשמאל לא קנה אלא ד"א מתוך האילן רק שאין ידוע איזה מהם קנה, ורב ס"ל דלא קנה כלל. והנה בגמ' נאמרו ב' פירושים בטעמא דרב, או משום דלא מסיים אתריה או משום דכל שאינו בזא"ז אפי' בבת אחת אינו, ולטעמא דכל שאינו וכו' מפורש דאם רצה לקנות ד' מתוך שמונה ל"ש האי טעמא, אלא רק כשרצה לקנות שניהם. וצ"ב שהם גם לשמאל לא קנה שניהם, וצ"ל דשניהם ודאי לא קנה דא"א לקנות ב' שביתות, אלא דמ"מ קנה אחת מן השתים שרצה לקנות, ורב ס"ל דאפי' אחת לא קנה משום דכל שאינו, ומבואר לפ"ז דהאי כללא דכל שאינו אתי לאפוקי שלא יקנה אחד מהם, וכ"מ בתוס' דף נ' ד"ה כל שאינו, ועי' רשב"א וריטב"א קידושין דף נ' (והאחרונים שו"ט בזה). וגם לטעמא דלא מסיים אתריה משמע הכי דאתי לאפוקי שלא יקנה אחד מהם, דאם הנדון לקנות שתיהם הרי שפיר הוי מקום שביתתו מסוים, וע"כ כנ"ל דזה פשיטא שא"א לקנות שתיהם, אלא דאמר רב דאפי' אחד אינו קונה משום דלא מסיים אתריה. ושמאל לית ליה האי טעמא וקונה אחד מהם.

ובתוס' ר"ה מאי טעמא הקשו לשמאל אמאי לא חייש לטעמא דכל שאינו וכו', ות"י בתי' א' דבתחומין הקילו, ומ"מ אין קונה שתיהם כמשנ"ת דאף בלאו דינא דכל שאינו א"א לקנות שתי שביתות, וכן נראה ממש"כ בתי' ב' דהכא הוי כמפרש שרצה לקנות ד' מתוך שמונה, ודוחק לומר דזה רק לתי' ב' דמודה שמאל דאמרין כל שאינו וכו', וכן מפורש בתורא"ש נ' ע"ב דגם לתי' א' קנה או זה או זה. וע"ע במלחמות להלן נ' ע"ב.

דף נ' ע"ב

ז) לא שנו אלא באילן שתחתיו ח' אמות וכו', עי' חזו"א (סי' פ' לדף מ"ח א') דמסוגיין נראה דלא קי"ל כמ"ד דיש לו שמונה על שמונה, וזה א"ש לדעת הראב"ד פ"ו הי"א ולדעת המ"מ שם אליבא דהרמב"ם, אולם הבעה"מ פסק כחכמים ועי' רשב"א דף מ"ח שנטה לפסוק כבעה"מ. ועי' רמ"א סי' שצ"ו ס"א, וצ"ע מסוגיין. אמנם עי' שלטי גבורים בשם ריא"ז דכתב לא שנו אלא באילן שתחתיו ח' אמות לכל צד וכו', ומשמע דמפרש שיש בכל שטחו ט"ז אמה, וצ"ע. ובחי' המאירי כתב דלא אמרו שקונה שמונה אלא במי שלא קנה שביתה, אבל מי שקנה שביתה ויש לו ד"א ואלפיים, לכו"ע אין לו אלא ד"א. וזה כשיטת רבינו אלחנן בתורא"ש דף ס' ע"ב.

ח) גמ' אבל לא סיים ד"א שקבע לא יזוז ממקומו, ופירש"י אפי' פסיעה אחת מד"א של מקום רגליו וכו' דבמקום רגליו לא רצה לקנות, וזה כשיטתו לעיל מ"ט ב'. אולם למש"כ בביהגר"א לדעת הרמב"ם דאפי' לרב קונה שביתה במקומו ויש לו אלפיים אמה, כתב שם דכוונת הגמ' לא יזוז ממקומו היינו מתחום מקומו. אבל לדעת המ"מ דהרמב"ם פסק כשמאל ואעפ"כ קנה שביתה במקומו כיון דלא קנה במקום עירוב (וכל"ב דרש"י), צ"ל להיפך דפשיטא לגמ' דלא יזוז ממקומו היינו מד"א שלו, ולכך קשיא לשמאל, [וע"ש בביהגר"א דהקשה על המ"מ דמאי קושיא אדרבה סייעתא היא לשמאל כמ"ש למטה. ובחזו"א סי' ק"י ה']

נתקשה מהיכי פשיטא ליה הכי, ונראה דכוונת הגר"א למה שיבואר באות ט' דע"כ לרמב"ם אליבא דשמואל צ"ל דלא יזוז ממקומו היינו משביתת מקומו. וזה כוונתו כמ"ש למטה].

ט) גמ' אמר לך שמואל הכא וכו' דאי מוקמית ליה באידך גיסא דאילן קם ליה לבר מתחומא, וברש"י ד"ה דאי בא"ד אם לא סיים לו י"ל דבעבר השני בחר והרי הוא עכשיו חוץ לתחומו ואין לו אלא ד"א ומשמע דקונה שביתה באילן אף שרחוק ממנו יותר מאלפיים אלא דנחשב שיצא חוץ לתחום דאין לו אלא ד"א, וכן נראה דעת הראב"ד פ"ז הל' ב'. אבל הרמב"ם שם ס"ל דלא קנה שביתה כשאין יכול להגיע לשם. ויותר מבואר שם שיש לו ממקומו אלפיים ע"ש. ומדמה זאת להא דתנן דף ס' א' ולעירובו יותר מכאן מותר לביתו ואסור לעירובו, [ועי' ביהגר"א סי' ת"ט סי"א אלא במקום] וזה דלא כרש"י שם שמחלק בין ביתו לעומד בדרך. ולדברי רש"י שם משמע דהכא לא קנה שביתה כשרחוק מעירובו חוץ לתחום, וצ"ע מרש"י כאן. ולדברי הרמב"ם ע"כ הא דאמרין לא יזוז ממקומו מתפרש לא יזוז משביתת מקומו, ולזה נתכוון הגר"א שהוכיח דלא כהמ"מ בדעת הרמב"ם וכמ"ש.

י) תניא כוותיה דשמואל טעה ועירב לשתי רוחות וכו' מהלך לצפון כעירובו לדרום וכו' ואם מיצעו עליו את התחום לא יזוז ממקומו לימא תיהוי תיובתיה דרב. ופירש"י דמרישא קשיא לרב דלדידיה אפי' לא מיצעו עליו את התחום לא יזוז ממקומו דבביתו לא רצה לקנות ובשביתות העירובין לא סיים. והקשה המהרש"א דמשמע מרש"י לעיל דמירי הכא בעומד בביתו. והרי כתב בדף ס' דמביתו לא עקר ודעתו שאם לא יקנה ע"י העירוב יקנה שביתה בביתו. ע"ש שנדחק דהכא הוי עקירה כיון שידע מה שיש לו לידע ואעפ"כ עירב לב' רוחות. וצ"ע. וכבר עמד בזה הריטב"א ופי' הקושיא דהיה לנו ליתן לו אלפיים מעירו ובביריתא משמע דקונה כפי עירובו אלא דהוי חמר גמל. וגם בסיפא קשיא אמאי לא יזוז ממקומו היה לו לקנות כבני עירו, [ולא ס"ל כהרמב"ם דהיינו לא יזוז ממקומו]. ועי' רעק"א ורש"י. אולם בלשון רש"י נראה דקושיא הגמ' שלא יקנה שביתה בביתו כלל וכמ"ש הריטב"א גופיה [ואפשר דזהו דהוקשה למהרש"א והרעק"א תמה עליו].

יא) רש"י ד"ה לימא וכו' וללשון ששמעתי קשיא לי וכו' מי דמיא הא לדרב הכא איכוון לתרווייהו וכו', וכוונת רש"י להקשות דקנין שביתה במקום שאינו מסוים הוא חסרון במעשה השביתה אבל הכא קבע שביתה להדיא במקום מסוים, רק דא"א לקבוע שתי שביתות וחל שביתה אחת ואין ידוע היכן חל, וסובר רש"י דאין החסרון בחלות השביתה. ועי' דברי יחזקאל סי' ח' אות ט' שביאר כן, [ומה שהקשה רש"י כן רק ל"ב עי' מהרש"א דל"ק יל"פ כדלהלן ברש"י היינו תיובתא וכו'] ובדעת הל"ב שהיא שיטת הר"ח כתב שם דס"ל דהוי חסרון בחלות השביתה, דאם הדירין אינם ניכרים אין זה שביתה. ועי' בעה"מ ורמב"ן במלחמות ומדברי הרמב"ן מתבאר ג"כ כשיטת רש"י דהיכי דקונה שתי שביתות וחל רק אחד מהם לא חשיב לא מסיים אתריה. [אמנם בדעת בעה"מ אין ראיה ד"ל דס"ל דשביתת כלים לא הוי קנין שביתה אלא גרירה]. מיהו יל"ע דלמשנ"ת אות ו' גם באומר שביתתי תחתיו של אילן רוצה לקנות שתי שביתות, דהיינו כל תחתיו של אילן רק דלא מהני משום דאין שתי שביתות, אלא דהנדון אם חל אחד מהם וע"ז אמר רב דלא מסיים אתריה. ומ"ש מסוגיין. ומשמע דס"ל דהכא נתכוון לקנות שביתה אחת של ד"א בתוך השמונה. ולפ"ז צ"ע מאי שייכא לכל שאינו בזא"ז וכנ"ל וצ"ע. ועי' בהמשך דברי רש"י.

יב) שם ברש"י וא"ת היינו תיובתא וכו', לכאורה כוונתו דמקשינן דנימא דבתחתיו של אילן נמי אינו קונה ד"א שאינם מסוימים, אלא הוא עושה מעשה קנין בשניהם וקונה אחד מהם, וזה לא חשיב מסיים אתריה, וכנ"ל, [וצ"ב דאי שייך לפרש כן בלשון שאומר שביתתי תחתיו. אי"צ ללמוד זאת מהא דקונה ב' עירובין]. וע"ע ברעק"א ובראמ"ה, וצ"ע.

יג) שם הרמב"ן במלחמות הקשה כקושיית רש"י דהכא לא חשיב לא מסיים אתריה, ומזה הוציא ביאור חדש בפלוגתא דרב ושמואל, דשמואל נמי ס"ל דהיכי דלא מסיים אתריה לא קנה, אלא דס"ל דקנה שני התחומין וממילא לא חשיב לא מסיים אתריה, ואף שקנה שביתה בכל השמונה אמות של האילן אין יכול לצאת לצד צפון טפי מאלפיים של תחום דרום, וכן להיפך, [ולכאורה זה כשיטתו בסוגיא דהבלעת תחומין שאסור לצאת מתחום לתחום] ורב ס"ל דא"א לקנות שתי שביתות, וממילא חשיב לא מסיים, ולפ"ז הא דאמרין טעמא דרב משום דלא מסיים אתריה, לא אתינן לבאר במה פליג על שמואל אלא מ"ט לא קנה אף תחום אחד.

ולפי"ז ביאר הרמב"ן דקושיית הגמ' לרב הוא מהא דמניח שני עירובין קנה שתיקה, והולך במקום הראוי לשניהם, אולם צ"ב דנימא דפירושו דקנה אחד משניהם כיון דלא חשיב לא מסיים אתריה.

(ד) הרי"ף הוכיח דהלכה כשמואל מברייטא דביצה דחלוק ששאלוהו שנים אחד לילך שחרית ואחד לילך ערבית אין יכולים להוליכו אלא בתחום הראוי לשניהם, ופשטות כוונתו להוכיח דאף דלא מסיים אתריה קנה עירוב, ובעה"מ הקשה דהתם מסיים אתריה דבעלים, וגם הרמב"ן הקשה על הרי"ף וכמשנ"ת דהתם קנה ב' השביתות ושפיר חשיב מסיים אתריה, רק שא"א להוליכו אלא בתחום של שתי השביתות, אמנם הבעה"מ נראה שהוקשה לו דהתם אין הקנין שביתה מצד החפץ אלא מצד שביתת הבעלים והבעלים שפיר מסיים אתריה. וממילא החפץ נגרר בדינו אחר הבעלים שא"א להוליכו חוץ לתחום הבעלים. והרמב"ן שם תי' עפ"י דבריו הנ"ל דהנודן אם שייך לקנות ב' שביתות והתם חזינן דלחפץ יש שתי שביתות, והוסיף הרמב"ן דמה שאמר בעה"מ דהבעלים סיימו מקומן לאו כלום הוא וכו' והחלוק הוא שקונה שביתה, והיינו דהרמב"ן ס"ל דשביתת כלים היא קנין שביתה בכלי עצמו ולא משום גרירה, ואף למ"ד דחפצי הפקר אין קונים שביתה ובעינן שיהא להם בעלים, מ"מ כשיש להם בעלים השביתה היא בחפץ, וע"כ פליג בעה"מ, ועי' לעיל מ"ז ב' בתוס' שם דכשהחפץ חוץ לתחום הבעלים קונה שביתה במקומו ומבואר כהרמב"ן דיש להם שביתה עצמי, והראב"ד שם דחולק על תוס' אפשר דאף דיש להם שביתה עצמית, מ"מ שביתתו היא במקום של הבעלים והאריכו בזה האחרונים.

ובקר"א תמה על הרמב"ן ממשניות בביצה דשייך בכלי של שנים ב' שביתות, וע"ש דבחלוק שהשאלו י"ל דעיקרו של המשאיל ולכך לא שייך ב' שביתות, אבל הרמב"ן כתב כן גם בשני שותפין וע"ז קשה דהתם ודאי כל חלק שייך לאדם אחר ולא חשיב ב' שביתות. וצ"ע.

(טו) שם בגמ' לימא תיהוי תיובתא דרב, רב תנא הוא ופליג, והנה הרמב"ם עירובין פ"ח פסק כהך ברייתא דעירב לשתי רוחות, ולפי"ז מבואר דפסק כשמואל, וזה כדעת המ"מ, אבל להגר"א דהרמב"ם פסק כרב קשה מדין זה, והגר"א נתקשה בזה וכתב דאפשר שגירסא אחרת היתה לו. [וכנראה דר"ל דהרמב"ם מפרש דלא קשה לרב, ויתכן כמו שצייד רש"י דהכ אלא חשיב לא מסיים אתריה, וצ"ע]. ומלבד הקושיא מהדין גם קשה לגירסתנו דרב תנא ופליג משמע דהלכה כשמואל וכמש"כ התוס' דף מ"ט ב', וע"כ דלהרמב"ם לא גרסינן הכי. [אמנם להמ"מ לק"מ] ועי' או"ש ועוד אחרונים. ולדינא עי' שו"ע סי' ת"ט סי"א ובביאוריה'.

(טז) תמצית השיטות בפלוגתא דרב ושמואל, לרב לא קנה במקום העירוב שאין מסוים, ובמקום רגליו לדעת רש"י לא קנה כלל וכן נקטו רוב הראשונים. אמנם להגר"א אליבא דהרמב"ם, לרב קנה שביתה במקום רגליו. ולשמואל, (א) לל"ק דרש"י קנה ד"א מתוך שמונה, אף דאין מסוים, (ב) לל"ב דרש"י וכן שיטת הר"ח [וכן דייק הבי"י מהרי"ף] דיכול ללכת רק בתחום שיש לו ממ"נ בין אם קנה במקום עירובו בין אם קנה במקום רגליו, והטעם לריטב"א משום דהוי ספק אם קנה עירוב כשאינו מסוים, ולרעק"א ודאי לא קנה שם אלא שקנה מקום רגליו דלא עקר תחומו כלפי מה שיכול ללכת גם מן העירוב. (ג) לרמב"ן קנה ב' שביתות דהיינו כל תחתיו של אילן. (ד) למ"מ אליבא דהרמב"ם מודה שמואל דלא קנה במקום העירוב דלא מסיים אתריה. אבל קונה במקום רגליו.

דף נ"א ע"א

(א) גמ' והוא דכי רהיט לעיקרו מטי. בחזו"א סי' ק"י ו' כתב שכ"ז בקונה שביתה באילן אבל מי שנמצא בתחום העיר קונה שביתה אף בדלא מצי מטי להתם. והוכיח מזאת ממעשה דר"ג וזקנים והיו באים בספינה ואמר להם שהיו בתחום העיר וקנו שביתה, אע"ג דלא מצי מטי. והטעם צ"ל דכיון שהוא בתחום העיר הרי ממקומו הוא שייך לעיר, משא"כ באילן כשאומר שקונה שביתה שם בעינן שיחשב כאילו נמצא שם וזה רק במצי מטי לכי רהיט. (עי' או"ש עירובין ס"ז) ובחזו"א שם נסתפק דלמא אף בעומד בתחום בית שרוצה לדור שם לא בעינן דמצי מטי.

הרמב"ן בדף מ"ג א' (ד"ה ועוד י"ל) כתב במפליג בספינה ביום ועומד להגיע ליבשה, אם אין תחומין למעלה מעשרה יכול לקנות תחום ביבשה משום דכי רהיט ע"י הספינה ברוח שאינה מצויה אבל אם יש תחומין למעלה מעשרה כיון דלא מצי אזיל להתם לא קנה, [ור"ל דלא מצי אזיל משום איסור תחומין, אבל מצד המציאות נחשב דמצי רהיט ע"י רוח שאינה מצויה] ויל"ע אם זה דלא כהחזו"א.

(ב) רש"י ד"ה והוא וכו' דכי הוה רהיט מטי התם קודם שתחשך, ובר"ח כתב קודם שקדש היום משמע דבעינן שיוכל לבוא קודם ביה"ש, ובביאור"ל סי' ת"ט סי"א כתב דתלוי בפלוגתת הפוסקים בנאכל עירובו ביה"ש, ואף שהשו"ע כתב שיוכל להגיע מבעו"י י"ל דמילתא דפסיקא נקט.

(ג) היו שנים וכו' זה שאינו מכיר מוסר שביתתו למכיר, זה שמכיר אומר תהא שביתתו במקום פלוני, ופירש"י שאומר למכיר שביתתי עמך, ומשמע שאי"ז מדין שליחות אלא דנכלל בשביתתו, ולפי"ז כשהמכיר אין קונה שם שביתה לא מהני, וזהו שאמרו היו שנים וכו'. ועי' גאו"י שנסתפק בזה.

(ד) המעביר ד"א ברה"ר אינו חייב עד שמעביר הן ואלכסון, עי' רש"י ותוס', ומתבאר ג' שיטות בדין אלכסון. לרש"י בכל דיני שבת דין אלכסון הוא לתת פיאות לרבע המקום, וכגון בתחום אלפיים וכן בעמוד ליחשב רה"י, אבל במעביר ד"א דאינו מקום ילפינן רק דין אלכסון בלי ריבוע, ולרשב"ם גם בהעברת ד"א שייך דין ריבוע, וכ"כ הראשונים בשם הראב"ד, אלא דלרשב"ם תלוי בריבוע העולם ולראב"ד תלוי בריבוע שלו. ודעת ר"ת שכל מקום שנאמר דין פיאות הוה דין אלכסון ואף כשהוא ביושר מוסיפים שיעור אלכסון.

וביאור פלוגתת רש"י ורשב"ם אם להעברת ד"א שייך ריבוע, יל"פ דהרשב"ם ס"ל כבעה"מ בשבת פ' הזורק דד"א ברה"ר הוא משום הוצאה דד"א של אדם קונות לו וכרה"י חשיב. ולכך שייך לקבוע ריבוע, ובדעת רש"י משמע דפליג ע"ז. [ועי' בהגהות לרשב"א הוצאת אורייתא בסוגיין שפי' באו"א. ועי' ביהגר"א סי' שמ"ט ס"ב] ובמש"כ רשב"ם דאף אם העמוד מרובע אזלינן בתר ריבוע העולם ובעינן שבאלכסון העולם יהא שיעורו ד"ט ואלכסון. ד"ז לא הוזכר ברש"י, והתור"פ כתב שלרש"י אזלינן בתר ריבוע דהעמוד. ובעבוה"ק לרשב"א ש"ג פ"ד הביא עוד שיטה דבהעברת ד"א לא יהיבין בעינן כלל אלכסון, וכשהעביר ד"א חייב, וצ"ע איך יפרש סוגיין. ועי' בסמוך.

(ה) לעיל דף מ"ח א' הובא (מהחזו"א סי' קי"ב סק"א) דבהעברת ד"א יש שני דינים וכ"מ בביהגר"א וכדלהלן. א. דין העברת ד"א של החפץ. ב. איסור הוצאה מד"א של האדם. שאם החפץ עומד בסוף ד"א של האדם אסור להוציא מהד"א אף שהחפץ לא עבר ד"א. וכמבואר ברמב"ם שבת פ"ב ה"ט, וכ"ה בפיה"מ דמפרש כן במתני' דף מ"ה א' היו שנים מקצת אמותיו של זה בתוך של זה וכו' ובלבד שלא יוציא לתוך של חברו, ומפרש ד"ז לענין הוצאה (ולא כפירש"י לענין תחומין). ובביהגר"א סי' שמ"ט ס"ב כתב שבדין השני שאסור להוציא מד"א של האדם, (כן משמע כוונתו) תלוי בפלוגתת רש"י ור"ת. דלרש"י בזה מרבעים הד"א ואין נותנים אלכסון לכל רוח, [וציין שם לדברי רש"י במשנה דף מ"ה וקצ"ע דלרש"י קאי על ד"א של תחום] אבל לר"ת בזה ג"כ נותנים אלכסון, שהרי לדבריו גם בריבוע דעמוד נותנים אלכסון לכל רוח. וע"ש שמבאר דין השו"ע שם דכוונתו לד"א של האדם, וזה כר"ת ולא כרש"י. [אמנם ציין דיש שכתבו שזה כרש"י, וכ"מ בבאר הגולה ועי' ב"י]. ולפי"ז נמצא דהשו"ע פסק כר"ת, אבל בשאר דוכתי לענין אלפיים דתחום ולענין עמוד לא הביא דעת ר"ת. רק ברמ"א בסי' שמ"ה ס"ב הביא את ר"ת. וע"ש בביהגר"א שעמד בזה. וכתב בדעת הרמב"ם שמחלק בזה, וצ"ב. [ואפשר דר"ל דאף שהשו"ע ס"ל שד"א של אדם לרש"י נמי שייך אלכסון, אבל הגר"א חולק וצ"ע]. וע"ע בפמ"ג סי' שמ"ט במשב"ז שם שמבאר דברי השו"ע לענין העברת ד"א של החפץ, [וזה דלא כהגר"א] וע"ש דס"ל דאיסור להוציא מד"א של האדם הוא מדרבנן ואף שהרמב"ם כתב מדברי קבלה, היינו מדרבנן. וגם החזו"א צידד כן, אבל מסו"ד נראה שחזר בו. עפ"י לשון הרמב"ם. ולהאמור יל"פ את דעת המפרשים (שהביא הרשב"א בעבוה"ק ש"ג ס"ד) דבהעברת ד"א אין דין אלכסון וחייב בד"א. וקשה מסוגיין, ולהנ"ל י"ל (כע"ז בעבודת עבודה שם) דס"ל דלא אמרו שנותנים אלכסון אלא לענין ד"א של האדם. והיינו דין פיאות, אבל לדין העברת ד"א של החפץ דל"ש ריבוע וכמש"כ רש"י, ס"ל דבזה ל"ש כלל דין אלכסון, וסוגיין מיירי רק בדין ד"א של האדם.

דף נ"א ע"ב

בפלוגתא אם עיקר עירוב ברגל או בפת

(א) תוכן השיטות, לר"מ עיקר עירוב בפת וכשמערב ברגל לא התירו אלא לעני, ולר"י עיקר עירוב ברגל ומהני אף בעשיר. ופליגי רב נחמן ורב חסדא, לר"נ אליבא דר"מ אף באומר שביתתי במקומי לא מהני בעשיר, ובאומר שביתתי במקום פלוני אף לר"י ל"מ בעשיר. ולר"ח באומר שביתתי במקומי מודה ר"מ דהוא עיקר עירוב ורק באומר שביתתי במקום פלוני ל"מ בעשיר ולר"י אף בזה מהני גם בעשיר, [ולא בעינן לערב בפת אלא באין מקום ידוע], וק"ל כר"י אליבא דר"נ דבמקומי מהני אף בעשיר, ובמקום פלוני לא מהני אלא בעני. ועי' להלן.

(ב) ובפלוגתא זו אם עיקר עירוב ברגל או בפת, מצינו עוד נפ"מ, דלהלן דף פ"ב מבואר בגמ' דאין מערבין אלא לדבר מצוה, והיינו משום דהוי קולא ולא הקילו לדבר הרשות, ונחלקו הפוסקים במערב ברגל אם מהני לדבר הרשות, עי' רבינו יהונתן שם וכ"ה ברשב"א דבמערב ברגליו מהני לדבר הרשות וה"ט כנ"ל דעיקר עירוב ברגל, [ולפ"י לר"מ לא יועיל ועי' אבהע"ז ס' תט"ו דלדידה בפת יועיל גם לדבר הרשות] אמנם בתוס' פסחים דף מ"ט א' מבואר דאף במערב ברגליו לא מהני לדבר הרשות, ובדעת רש"י שם דמשמע דמהני כתב המ"א ס' תמ"ד דס"ל כרשב"א הנ"ל, ויש חולקים ע"ז. ועי' מ"ב ס' תע"ו שהביא ב' השיטות. והעירו דיש לדון במערב ברגליו אם מברך על מצות עירוב, או דזה עיקר שביתתו וא"צ ברכה אלא במערב בפת דהוי תקנת עירוב. וצל"ע.

(ג) ובעיקר מה שמבואר בגמ' דעירוב בפת הוי קולא ולא הקילו אלא לדבר מצוה, וכן במערב בפיו במקום פלוני לא מהני בעשיר, עי' רמב"ן דף י"ז שהוכיח דעירוב מהני אף למ"ד תחומין דאורייתא דהא ר"מ ס"ל דתחומין דאורייתא ואעפ"כ מבואר בסוגיין דמהני עירוב, וכתב דק"ל לחז"ל מהלכה למ"מ או מסברא דעיקר שביתתו היא במקום הפת או ע"י שקבע מקום פלוני ורוצה ששם יהא מקום פיתא ידיה.

ולפ"י צ"ב מה שאמרו דלא הקילו בעשיר. וצ"ל שכ"ז מדרבנן. ועי' חזו"א ס' ק"י ו' ד"ה למאי. אמנם בטור ס' ת"ח מבואר דעירוב מהני רק משום דתחומין דרבנן. וצ"ע מהוכחת הרמב"ן, ועי' ב"מ שם דפ"י דבזה גופא פליגי ר"מ ור"י, דלר"מ תחומין דאורייתא ולכן עיקר עירוב בפת מדמהני אף לדאורייתא, אבל ר"י ס"ל דתחומין דרבנן ולא מהני עירוב ע"י פת מעיקר הדין אלא מתקנה, ועיקר עירוב ברגל. וע"ש מש"כ לענין אין מערבין לדבר הרשות דפליגי הפוסקים אם מהני בדיעבד ותלה בהנ"ל.

(ד) שם, עני הוא דאקילו רבנן עילויא אבל עשיר לא, [ולהלכה נפ"מ באומר שביתתו במקום פלוני] ומצינו ג' שיטות בגדר עני לענין זה.

א. הרשב"א והריטב"א כתבו דכשהולך בדרך הוי עני ואף אם יש לו פת, ולאידך גיסא אם יושב בביתו אף אם אין לו פת לא הוי עני לענין זה, דרוב פעמים מי שיושב בביתו יש לו פת וכשהולך בדרך אין לו פת ולא פלוג רבנן. וכשיטתם מבואר בשו"ע ס' ת"ט ס"ג. ב. בדעת רש"י כתב הב"י שם דס"ל דבעינן תרתי ליחשב עני, גם שהולך בדרך וגם שאין לו פת, ודייק כן מלשון רש"י ד"ה עני וכ"מ ברש"י במשנה. וכן נקט בב"הגר"א ס' ת"ט בדעת רש"י. אמנם הביאורה"ל שם הביא מהא"ר דרש"י ס"ל כראשונים הנ"ל, וכ"כ הריטב"א בדעת רש"י.

ועי' להלן רש"י ד"ה עניי כפר שיחין בא"ד ואע"ג דעניי הוי, הואיל ובביתם איתנהו כעשירים דמי דא"א להם בלא מזון ב' סעודות, ומשמע דאם אין להם פת אף בביתם הוי כעניי. וזה כהב"י והגר"א, ובביאורה"ל שם ובס' ת"י ס"א נראה דנקט בדעת רש"י כהראשונים, וצל"ע. [ועי' ח"י אבהע"ז שדברי רש"י הם דוקא לר"מ דעיקר עירוב בפת].

ג. הרמב"ם פ"ז ה"ג כתב דעירוב במקום פלוני מהני בעני או במי שבא בדרך, וכ"כ השו"ע ס' ת"י ס"א, ומבואר דבחדא מינייהו סגי ליחשב עני, וע"ש בב"הגר"א שזה דלא כרש"י והרשב"א, וצ"ע סתירת דברי השו"ע ועי' ערוה"ש שם שנתקשה בזה. ועי' ביאורה"ל בשם החיי אדם שמחמיר בזה דבעינן תרתי, והמ"ב מסיק דבביתו ואין לו פת יש להקל, אבל בהולך בדרך אף שיש לו פת חשיב כעני, והיינו כהשו"ע ס' ת"ט וכהרשב"א.

(ה) תוס' ד"ה ויצא עשיר קשה לר"י דמדקרי ליה עשיר דמשמע שרוצה לחזור ולללון בביתו, [ור"ל שאם הולך שלא על דעת לחזור הרי הוא כבא בדרך דקונה שביתה במקומו, דהוי עני. וע"כ דהלך רק לקנות שביתה]. ואיך יוכל לחזור והלא אין לו אלא אלפיים מעירובו, והיינו משום דכלתה מדתו בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר כדאיתא בדף ס' ב'. ואף דהיוצא חוץ לתחום ונכנס בדיר וסוהר כולה כד"א, עי' רש"י דף מ"ב א' דכשיש לו אלפיים לא חשיב כד"א אלא בשבת באויר מחיצות. ועי' מהרש"א כאן שעמד בזה והביא בשם הג"א דבאמת לר"ג ה"נ מהני מדין דיר וסוהר. וצ"ע שלא הזכיר דברי רש"י.

והנה התוס' דף ס' ב' כתבו דבעיר שלן בה אף שקנה שביתה בעיר אחרת וכלתה מדתו בחצי העיר שלן בה, כל העיר כד"א, ולפי"ז הכא נמי שפיר הולך את כל עירו, וכבר עמד בזה בתורא"ש דף ס' ב' על דברי התוס' שם וכתב דר"י לא פירש כן בפי' מי שהוציאוהו, וכוונתו לתוס' דידן.

אמנם עי' ח' אבהעו"ז וכ"ה בבי"מ סי' ת"ח דדוקא אם שבת ביה"ש בעירו וקנה שביתה במקום אחר ע"י פת [או שאמר שביתתי במקום פלוני, למ"ד דעשיר קונה בפיו] חשיבא עירו כד"א כיון שלן בה, אבל אם ביה"ש לא היה שם והחשיך חוץ לעירו אף שחזר אח"כ לעירו ולן בה לא מהני ליחשב כד"א, ולא סתרי דברי התוס' אהדדי. (ועי' שעה"צ סי' ת"ח ס"ק י"א). ובחזו"א סי' ק"ט ט"ז כתב דבעין שיהא ד"א מהעיר שלן בה בתוך תחום העיר שקנה בה שביתה, והכא מיירי דאין לו אפי' ד"א וצ"ע הסברא. ומדברי התורא"ש שכתב דדברי התוס' סתרי אהדדי היה נראה דמוכח דס"ל דאע"פ שלא שבת כיון דלן בה הרי היא כד"א, אכן בתור"פ מבואר דהכא עדיף דכיון שלא יצא מעירו אלא לקנות שביתה ודעתו לחזור לשם עדיין נחשב ששבת בעירו, ולפי"ז בעקר לגמרי מן העיר מודו דלא סגי בלן בה. (ועי' תור"פ דף מ"ד ב').

(ו) רש"י ד"ה איהו בא"ד הא בביתו לא רצה לקנות דהא אמר שביתתי בסוף התחום וכו'. צ"ע לשיטת רש"י דף ס' ב' דבביתו קונה שביתה אף אם נתכוון לקנות במקו"א. ועי' ריטב"א דף נ"ב שהקשה כן, ועי' במהרש"ל ומהרש"א.

דף נ"ב ע"א

(ז) שבת יש לו ד"א הנותן את עירובו יש לו ד"א או לא. ופירש"י שבת יש לו ד"א לבד מאלפיים לכל רוח. וכ"פ בשו"ע סי' שצ"ז א', אמנם בתור"י"ד במדהו"ת רצה לחלוק על רש"י ונקט דהשובת שיש לו אלפיים אמה אין לו ד"א ומפרש סוגיין דהשובת יש לו ד"א כשיצא חוץ לתחום. ועי' מספק"ל בנותן עירובו אם יש לו ד"א כשיצא חוץ לתחום דבזה לא נתנו לו עוד ד"א ואין לו אלא אמה אחת, [ומשמע דמפרש דד"א של יוצא חוץ לתחום הוא לקולא]. אמנם במהדורא תליתאה חזר בו והסכים עם רש"י דסוגיין מיירי לענין ד"א של מקום השביתה גופיה לבד מאלפיים.

ועוד עיי"ש דאף להצד שאין לנותן עירובו ד"א, מ"מ בנותן עירובו בעיר יש לו את כל העיר דכולה מקום שביתתו דנחשב ששבת בכל היקף המחיצות דומיא דשובת בביתו. ועי' תוס' דף ס' ע"ב דלרמב"ח דאין לו ד"א נחשב העיר כמשהו, עש"ה. והמ"מ פכ"ז הל' שבת ה"ד הביא בשם הרשב"א דהשובת בבקעה יש לו ד"א לכל רוח מלבד האלפיים, וסיים דאין סברא זו מוכרחת ומשמע דס"ל כהתור"י"ד במהדו"ת, ועי' עוד ברמב"ם שם הי"א מי שהחשיך חוץ לתחום המדינה אפי' אמה אחת לא יכנס לה אלא מהלך ממקום שנכנס שם אלפיים אמה ואם כלתה מדתו בחצי העיר מהלך עד סוף מדתו. והמ"מ שם הקשה דכיון דשביתתו חוץ לתחום איך יתכן שכלתה מדתו באמצע העיר. ות"י האחרונים דכיון דקנה במקום שביתתו ד"א נמצא שיש לו אלפיים וד"א, ומקום שביתתו רחוק מהעיר אלפיים אמה ואמנם כלפי העיר הוא חוץ לתחום. אבל אם קונה שביתה במקום רגליו יכול ליכנס לעיר, עי' חזו"א סי' ק"ט ה'. וכ"כ הגר"א סי' ת"ה ס"ג. ומשמע דהמ"מ ס"ל דליכא ד"א וכנ"ל. אמנם יש שפירשו דכוונת המ"מ בה"ד דהשובת אין לו ד"א לכל רוח אלא במקום שירצה. ולפי"ז צ"ב מ"ט לא תי' בה"א כנ"ל. ועי' עוד באו"ש שם דתי' קושית המ"מ דמיירי ששבת בתוך דיר או סהר, דכלפי העיר נחשב שעומד חוץ לתחום דומיא דכלתה מדתו בחצי העיר, אבל אם קנה שביתה בדיר יש לו את כל הדיר, ומשם נותנים לו עוד אלפיים והם כלים בתוך העיר.

(ח) בעיקר הספק אם נותן עירובו יש לו ד"א, בתור"י"ד כתב דהספק אם נותן עירובו נחשב כאילו שנמצא שם, או דקונה שביתה בריחוק מקום ע"י הפת. ועי' חזו"א סי' ק"ט י"ח (לדף נ"ב) ד"ל דשבת יש לו ד"א אינו מטעם שקנה שם שביתה אלא משום שנמצא שם, וכדחזינן ביוצא חוץ לתחום, משא"כ בנותן עירובו. אמנם כתב שלפי"ז באומר שביתתי במקום פלוני לא יהא לו ד"א ודמי לנותן עירובו. והקשה ע"ז מהגמ' לעיל דסיים אתריה יש לו ד"א. [וכן מבואר בתור"י"ד דשביתתי במקום פלוני עדיף ממערב בפת והוכיח זאת מהגמ' הנ"ל] ועי' בחזו"א דנתחבט בביאור הדבר.

(ט) ולמסקנא אף דלא איפשט הספק, מ"מ הפוסקים כתבו דנקטינן כפשיטותא דרבה דיש לו ד"א, ומ"מ מצינו חילוקי דינים בין שובת לנותן עירובו, כמבואר בתוס' מהגמ' דף ס"א לענין עיר חריבה, ועי' עוד בחזו"א שם בשם המ"מ עירובין פ"ו דשובת יש לו ד"א ברוח שירצה כדעת ר"י במשנה דף מ"ה. ובנותן עירובו הוא באמצע. וצ"ע. ועי' עוד ברשב"א בסוגיין.

(י) מתני' מי שיצא לילך בעיר שמערבין בה והחזירו חבירו, הוא מותר לילך וכל בני העיר אסורין. ומפרשין בגמ' דאיהו דהחזיק בדרך הוי עני והם עשירים נינהו ואין קונים שביתה בלא פת.

מצינו כמה אופנים דהחזיק בדרך. א. שיצא על דעת לשבות במקום הרחוק שביתה גמורה ולא רק לקנות שביתה, ולבסוף לא הספיק להגיע. ב. שיצא על דעת לקנות שביתה ברגליו במקום שיוכל להגיע ממנו למקום רחוק, ולבסוף לא הגיע למקום שרוצה לקנות שביתה. ג. שרצה לקנות שביתה ברגליו ולחזור ללון בביתו ואח"כ לילך לתחום המקום שיקנה בו שביתה. ונחלקו הראשונים באיזה אופן חשיב עני.

באופן א' לכו"ע חשיבא בא בדרך, דלא היה מוטל עליו ליקח פת לערב כיון שלא היה דעתו לערב. באופן ב' כתב הגאון דדעת הרשב"א לעיל נ"א דוהי עשיר כיון שהיה דעתו לקנות שביתה, הא לו ליקח עמו פת. אבל ברמב"ם פ"ז ה"ב וכשו"ע סי' ת"י ס"א מבואר דאף בכה"ג חשיב כעני. וברש"י דף נ"א ב' ד"ה איהו משמע כהרשב"א. ובגאון דייק מתוס' דחשיב עני. עי' בסמוך. וכן דייק מהרמב"ן במלחמות [שביתה שהיה הולך לביתו שבעיר השניה בכדי שתחשך לו בסוף התחום] ועי' רבינו יהונתן.

באופן ג' מבואר בתוס' דף נ"א ד"ה יצא דל"מ דכתבו מדקרי ליה עשיר דמשמע שרוצה לחזור וללון בביתו. [ומזה דייק הגאון] שאם רוצה לקנות שביתה ולילך משם למקום אחר, חשיב בא בדרך והוי עני אך צ"ע שגם הרשב"א כתב לשון זה, ויהא מוכח שמודה באופן ב'. וצ"ע. וכתב הגאון שבוזה גם הרמב"ם מודה דחשיב כעשיר, והו"ד בביאור"ל סי' ת"י סוד"ה בד"א, ע"ש. ועי' חזו"א סי' ק"י ו'.

והנה לעיל מייתי ר"י ממעשה דאנשי בית ממל שהחשיכו על התחום, ופי' רש"י שם דחשיב עשירים כיון שיצאו מביתם ויש להם פת, ואעפ"כ מהני עירוב ברגל, ולכאורה מעשה זה הוי ממש כאופן ב' שיצאו לקנות שביתה ולהשכים לדרכם, ולהרמב"ם הרי חשיב שהחזיק בדרך דדינו כעני, וא"כ מודה ר"מ. אמנם הבעה"מ פי' דר"י לא הביא ראיה לשיטתו, אלא קאי לכו"ע, ויל"פ כנ"ל דחשיב החזיק בדרך, וא"ש לרמב"ם. [ולדבריו נמצא דמהני גם באומר שביתתי במקום פלוני, ולפי"ז הא דהחשיכו על התחום היינו להיות בתחום המקום שקונים בו שביתה]. מיהו לשון בעה"מ נראה שהיה דינם כעניים משום דאין להם פת, ועי' חזו"א סי' ק"י ו' ד"ה כתב הר"ה. וצ"ע.

(יא) שם, הרי"ף כתב שבני העיר אמרו לו ערב עלינו, והבעה"מ הבין בכוונתו שאמרו לו לערב ברגליו בשבילן, ותמה ע"ז דלא מהני שליחות בעירוב ברגל. ולכך פי' שהם עצמם אמרו שביתתנו במקום פלוני. וצ"ע דלפי"ז אף אם הוא לא חזר לביתו הם לא קנו שביתה כיון דעשירים נינהו.

והרא"ש ורבינו יהונתן פי' בדעת הרי"ף שהוא היה מכיר אילן ומסרו לו שביתתו, שאמרו שביתתנו במקום שתלך אתה, ומבואר שהמוסר שביתתו למכיר אם הוא עשיר לא קנה. [וא"ש שפי' להצד דהוי שליחות, אבל אי משום דנטפל לשביתתו וכמו שצדד הגאון דלא מהני אם המכיר עצמו לא תונה שביתה, ק"ק דכיון שהוא עני יקנה שביתה גם להם, וחזינן דלעשיר לא תקנו כלל שביתה במקום פלוני].

אמנם הרמב"ן וכן הראב"ד בהשגות על בעה"מ פי' בכוונת הרי"ף דשלחוהו לערב פת, וכן מבואר ברמב"ם עירובין פ"ז ה"ח ובשו"ע סי' ת"י א' ששלחוהו להוליך עירובן. [ועי' חזו"א סי' ק"י ו' (לדף נ"ב) דצידד שלדעת הרא"ש אם הלך לערב בפת לא מהני מה שהחזיק בדרך, ואפשר דכוונתו רק בסתמא שלא פי' שרוצה לקנות שביתה במקום פלוני. ובוזה ל"מ אן סהדי, אבל באמר להדיא אח"כ מהני.

ובחזו"א (שם ד"ה סי' תל) הוכיח מזה דאף בהלך ע"ד לערב אם החזיק בדרך חשיב עני, ולא רק בהלך לשבות שם, שהרי הכא הם שלחוהו לערב או בפת או לקנות שביתה, ומשמע שאם החזיקו בדרך קנו שביתה דחשיבי ענים, ע"ש שתמה על המ"ב, וצ"ע דלכאורה מפורש ברשב"א נא ב', כמש"כ המ"ב דדוקא בהלך לשבות. [ואפשר דמפרש כוונת הרשב"א לאפוקי בהלך לקנות שביתה ולחזור לביתו, וכאופן ג' הנ"ל אבל באופן ב' מהני גם לרשב"א. ועי' לעיל שדייקנו כן ברשב"א שכתב כלשון התוס' לעיל דלא היה דעתו לחזור לביתו]. שו"ר דמפורש ברשב"א דאפי' אם יצא מביתם חשיבי כעשירים כיון שאין להם בית במקו"א. וזה כהמ"ב.

(יב) שם אמר רב הונא הכא במאי עסקינן כגון שיש לו שני בתים וכו'. ונאמרו בזה כמה פירושים. א. רש"י לעיל נא' ב' ד"ה הנך, פי' לשיטתו דמייירי בלא אמר שביתתו במקום פלוני, ואעפ"כ מהני כאילו אמר, ובוזה אמרו דדוקא ביש לו בית בצד השני אבל אי לאו הכי. שמא חזר בו. וכ"כ הריטב"א לפי זה.

ב. לפי' ב' דרש"י להלן דמייירי באמר שביתתי במקום פלוני, פי' הריטב"א דוקא ביש לו שני בתים חשיב כמי שבא בדרך כיון דעקר מביתו. [ולשון הגמ' א"ש טפי לפי"ז שרק מה"ט חשיב כעני] ובביאור"ל סי' ת"י א' פי' בשם הראשונים דכשיש לו בית במקו"א יצא על דעת לילך לביתו, אבל כשאין לו בית לא יצא אלא לקנות שביתה [ואף אם רצה להמשיך בדרך ל"מ ועי' לעיל דפלגי בזה הראשונים] ויל"ע אם זו כוונת הריטב"א.

ג. הרמב"ם והשו"ע לא הביאו ד"ז דיש ל שני בתים, וכתב המ"מ דס"ל דלאו דוקא הוא, וצ"ע. ולמש"כ המ"ב דנקט שני בתים לאשמעינן דבעינן שילך לשבות שם ולא לקנות שביתה, ע"כ דלהרמב"ם הוא לאו דוקא דהא לדידיה מהני אף שהלך לקנות שביתה. ועי' חזו"א שם (ד"ה דף נ"ב מ"ש איהו).

(ג) גמ' אמר רבה לומר כו"ע לא פליגי דצריך וכו' רב יוסף אמר וכו' כי פליגי לומר. עי' רש"י ב' פירושים, לל"ק היינו לומר לין פה, אבל א"צ לומר שביתתי במקום פלוני, וכפי זה נקט לעיל נ"א. אבל בל"ב פ"י דלומר היינו שביתתי במקום פלוני, ונמצא דלרבה לכו"ע צריך אמירה, ולרב יוסף, אליבא דר' יהודה צריך אמירה ולריב"ז א"צ אמירה. ולהלכה לגירסת רש"י בע"ב נקטינן כרבה אליבא דריב"ז ובעינן אמירה, אבל בשו"ע סי' ת"י ס"ב נקט שא"צ אמירה, דלא גריס הלכה כרבה אלא כהגמ' בע"א דמשמע דנקטינן כרב יוסף אליבא דריב"ז וא"צ אמירה. ועי' רא"ש.

והנה לל"ק דרש"י מבור דאף דא"צ אמירה, כ"ז ביש לה שני בתים אבל בלא זה אמרינן דחזר בו ובלא אמירה לא קנה. ויתכן שכן הוא גם לל"ב אליבא דרב יוסף, ורק בשני בתים ס"ל דא"צ אמירה. [וכן הביא המ"ב שם בשם הב"ח ובי"מ לדינא]. ולעיל במכיר אילן ורוצה לקנות שם שביתה כתב השו"ע סי' ת"ט שאומר שביתתי בעיקרו. ובביאור"ל נתקשה מ"ש מהכא דא"צ אמירה, ותי' דהכא דוקא מהני משום דמעשיו מוכיחין שרוצה לקנות שביתה כיון שהחזיק בדרך לשם משא"כ בהמשלך בדרך, ומ"מ מסיק עפ"י הרמב"ם והרשב"א דהתם נמי א"צ אמירה. וע"ש מש"כע ל דברי התוס' דף מ"ט ב'.

(יד) ובחזו"א (סי' ק"י ו' ד"ה והא) נסתפק אם הנדון בגמ' אם צריך אמירה או סגי במחשבה, או דאמירה לאו דוקא אלא הנדון אם צריך כוונה להדיא או דבסתמא נמי קונה דאמדינן דעתו לכך, ע"ש, ופשטות השו"ע דאף לרב יוסף צריך שיגמור בלבו, וכן נראה בביאור"ל. וע"ש בחזו"א. והנה הרשב"א הקשה בשם הראב"ד מכמה מקומות דמשמע דלא אמרינן אן סהדי דרוצה לקנות שביתה, ורצה להוכיח מזה דבעינן אמירה עש"ה. ואי נימא דגם לרב יוסף בעינן גמר בלבו, לכאורה לק"מ דהתם לא נתכוון להדיא לקנות שביתה אלא רק דאיכא אומדנא שרוצה לקנות שביתה, ומשמע דס"ל כהחזו"א דלמ"ד שא"צ אמירה, ס"ל דא"צ כוונה כלל. וצ"ע. ועי' ריטב"א.

עוד עיין ברש"י במשנה, לדעת ר"מ דהוי חמר גמל משום דלא אמר, ומספק"ל אם דעתו לקנות שביתה בסוף התחום או בביתו, ואי נימא דבעינן גמר בלבו להדיא, א"כ מאי מספק"ל הרי האדם יודע היכן חשב לקנות שביתה. וע"כ דא"צ כוונה להדיא וע"ז מספק"ל איך לפרש כוונתו עפ"י מעשיו, ודוק.

דף נ"ב ע"ב

(טו) מי שיצא חוץ לתחום אפי' אמה אחת לא יכנס ר"א אומר שתיים יכנס וכו'. וטעמא דר"א פירש"י משום הבלעת תחומין. ורבנן לית להו הבלעת תחומין והיינו כדפירש"י דיצא במזיד ומדעת שלא לשם מצוה, אבל לשם מצוה מבואר בגמ' דף מ"ב א' דמודו דהבלעת תחומין מילתא היא, ומשמע מרש"י שביצא באונס נמי מודו רבנן. והתוס' דף מ"ד ב' פליגי וכמשנ"ת שם. וכ"מ ברמב"ן כאן דכתב דהלכתא כרבנן ובמעשה דנחמ"י (לעיל מד) בלא מלו גברי לא יכנס ע"ש, ונתבאר כ"ז בסוגיא לעיל.

ובמתני' להלן מי שהחשיך חוץ לתחום אמה אחת לא יכנס, לא הוזכר דלר"א יכנס משום הבלעת תחומין וה"ט דהכא לא זכה ביה"ש בתחום העיר כלל, רק לעיל ששבת שם ויצא וקיבל תחום ד"א, שייך לומר הבלעת תחומין. אמנם ברשב"א נראה שגם במי שהחשיך שייך הבלעת תחומין ע"ש. אמנם בשעה"צ סי' ת"ה ס"ק ט' כתב דפשיטא דל"ש הבלע"ת ונדחק דט"ס הוא ברשב"א ומיירי במי שיצא חוץ לתחום, אולם בהשגות הראב"ד שבת פכ"ז ה"א דשייך הבלעת תחומין גם בהחשיך חוץ לתחום. ועי'.